

VIGILIA

2012/12

TARJÁNYI BÉLA: Jézus születése az evangéliumokban
KARL RAHNER: A jövő egyházának spiritualitása

A Vigilia körkérdése: „Az én Crédóm”

Eőry Ajándok, Freund Tamás, Győrffy Ákos, Hankiss Elemér,
Hegedűs Endre, Kerényi Lajos, Lábady Tamás, Lackfi János,
Lengyel Anna, Medveczky Ádám, Mezey Katalin,
Némethi András, Reuss András, Roska Tamás, Süveges Gergő,
Szvorák Katalin, Török Ferenc és Vizi E. Szilveszter válaszai

A nyolcvanéves Jelenits István köszöntése

Esterházy Péter, Lázár Kovács Ákos és Rónay László írása

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Emberré lett	881
TARJÁNYI BÉLA:	Jézus születése az evangéliumokban	882
KARL RAHNER:	A jövő egyházának spiritualitása (<i>Görföl Tibor fordítása</i>)	891

A VIGILIA KÖRKÉRDÉSE

Az én Crédóm

Eöry Ajándok (<i>orvos-természetgyógyász</i>),	
Freund Tamás (<i>agykutató, neurobiológus</i>),	
Győrfly Ákos (<i>költő</i>), Hankiss Elemér (<i>szociológus, filozófus, irodalomtörténész</i>), Hegedűs Endre (<i>zongoraművész</i>),	
Kerényi Lajos (<i>piarista szerzetes</i>), Lábady Tamás (<i>bíró</i>),	
Lackfi János (<i>költő</i>), Lengyel Anna (<i>szerkesztő-riporter</i>),	
Medveczky Ádám (<i>karmester</i>), Mezey Katalin (<i>költő</i>),	
Némethi András (<i>matematikus</i>),	
Reuss András (<i>evangélikus lelkész, teológus</i>),	
Roska Tamás (<i>bionikus mérnök-kutató</i>),	
Süveges Gergő (<i>műsorvezető</i>), Szvorák Katalin (<i>népdalénekes, előadóművész</i>), Török Ferenc (<i>építész</i>) és	
Vizi E. Szilveszter (<i>agykutató, farmakológus</i>) válaszai	900

SZÉPÍRÁS

HORVÁTH ISTVÁN:	„Meg kell alkotnunk a liturgia magyar nyelvét”. Adalékok Illyés Gyula miseszöveg-fordításaihoz	941
-----------------	---	-----

NAPJAINK — A NYOLCVANÉVES JELENITS ISTVÁN KÖSZÖNTÉSE

ESTERHÁZY PÉTER:	Mi van meg?	956
RÓNAY LÁSZLÓ:	Pista	957
LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS:	„...utolsó bölények ezek”	958

Emberre lett

A keresztény közösség a negyedik század óta ugyanazokkal a szavakkal vallja meg hitét. A Credo első része állításokat tartalmaz a mindenható Teremtőről. Ezeken nemigen akad fenn az sem, aki más-ként gondolja a világ keletkezését, hiszen valamiféle Abszolútumot szinte mindenki feltételez, mint e változó-múlándó világ végső alapját. A Credo harmadik, záró része is kijelentésekből áll — főleg a jövőre vonatkozó ígéretekből. Ezek a „jóslások” sem keltenek különösebb megütközést, hiszen folyton a boldogabb jövő ígérését szajkózza a politika és a kereskedelem — ehhez képest fel se tűnik, hogy itt az evilágon túli, abszolút jövő távlata nyílik meg.

A középső rész viszont formájában is egészen más. Egy ember életének kezdetéről szól a történet: „Született Szűz Máriától”. De kicsoda ő? Az előző mondatok a leghatározottabban állítják, hogy az újszülött: „Isten az Istentől, egylényegű az Atyával”. Nincs ennél nagyobb horderejű eseménye a történelemnek. Hogyan lehetséges, hogy Isten — emberként születik erre a világra? A megrendítő híradástól legföljebb az tudja függetleníteni magát, aki mit sem törődik vele, s azt a mítoszok, a vallási képzelgések, fantáziaszülemények világába utalja, mintha nem a legmegrendítőbb valóság szemtanúja lenne.

A Credo folytatja az Újszülött élettörténetét: „...értünk keresztre feszítették”, „...harmadnapra feltámadott”. A karácsony ennek az egész történelmünket meghatározó életnek kezdetét ünnepli. A világ mindenható Teremtője magára veszi teremtményeinek sorsát. Magatehetetlenné és kiszolgáltatottá lesz: csecsemő, majd halálra ítél. — Miért vállalkozott Isten erre az „őrült kalandra”, miért nem maradt meg a transzcendens, mindenható Teremtő örök nyugalmaiban? A Credo válasza: „értünk” tette mindezt, a mi „üdvösségünkért”.

Az Istengyermek születése felforgatta a világot: „megváltotta” — de nem a hatalom erejével, hanem az önmagát odaajándékozó, kiszolgáltatott szeretettel. Amikor aztán felnőttként kilépett a nyilvánosság elé, arra tanította hallgatóit, hogy ez a fordított világ az igazi: a mennyek országa a gyermekeké, az ajándékos szereteté — „boldogok a szegények, a szelídek, akik üldözést szenvednek”. Ezt az új világrendet tette teljessé életének végével is: nyomorultul, elhagyatottan halt meg, testi-lelki kiszolgáltatottságban. A betlehemi jászolban fekvő Újszülött és a Golgota keresztfén Megfeszített: az értünk és nekünk adott Isten, aki így velünk eggyé válva, „alulról” emel föl bennünket magához, isteni szeretetközösségébe.

A megtestesült Istenfia története ettől kezdve beleszövődik az emberiség, mindegyikünk élettörténetébe. Az ember élete immár elválaszthatatlan Istenétől — a reá találás és az egyesülés, de még a keresés vagy akár az elutasítás formájában is. E számunkban személyes credók sorjáznak, történetek és vallomások: a megtestesülés eseményének egyéni folytatásai.

Jézus születése az evangéliumokban

TARJÁNYI BÉLA

1942-ben született. Katolikus pap, teológus, egyetemi tanár, a Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat ügyvezető elnöke, a PPKE HTK Újszövetségi Tanszék nyugalmazott vezetője.

I. Nevezetes születések az Ószövetségben

A születés mint Isten ajándéka — Az Ószövetség két esetben is beszámol arról, hogy valakinek olyan körülmények között születik gyermeke, amikor arra nincs már *semmi remény*. Az egyik ilyen nevezetes esemény az egyik ősatyának, Izsáknak a születése. A Teremtés könyvében olvashatunk erről (Ter 18–21). Ábrahámot meglátogatja az Úr, és megígéri neki, hogy egy esztendő múlva fia fog születni. Sára, aki a sátor ajtaja mögött hallgatózik, jót nevet ezen, hiszen ő és a férje is igen idősök, élemedett koruk miatt egyáltalán nem reménykedhetnek már gyermekáldásban. Isten ígérete azonban minden várakozásuk ellenére teljesedik: egy év múlva valóban megszületik az ígért gyermek, akit Sára viselkedése miatt Izsáknak, „Nevetés”-nek neveznek el. Sára nem hitetlenkedik már, hanem boldog és örvendezik: „Isten nevetést szerzett nekem, s aki csak meghallja, együtt nevet velem!” (Ter 21,6). Így született Dávid és Jézus egyik *ősatyja*, Ábrahám fia és utóda, Izsák.

A másik, hasonló eset egy *prófétának*, Sámuelnek a születése (1Sám 1–2). Elkána kedvelt felesége, Anna gyermektelen volt, ezért férje áldozatát követően a reménytelen helyzetben lévő és megaláztatott asszony „*keseredett szívvel* imádkozott az Úrhoz, és nagyon sírt” (1Sám 1,10). A Szentély papja, Héli meglátja ezt, azt hiszi, hogy részeg az asszony, de miután Anna elpanaszolja bánatát, Héli kéri Istent, hogy hallgassa meg az asszony esdeklő imáját. A gyermek meg is születik, és hálából a Szentély szolgálatára, az Úrnak szentelik. Anyja — hasonlóan Máriához, lásd *Magnificat* — boldogan ad *hálát Istennek* a gyermekért: „Ujjongóvá vált az én szívem az Úrban...” (1Sám 2,1–10). Így született az a próféta, aki később fölkenete Dávidot, Isten népének nagy királyát.

A gyermek, akit Isten megment — Mózes Izrael legfőbb ószövetségi tanítója, a *Törvény közvetítője* Egyiptomban született, éppen akkor, amikor már érvényben volt a fáraó parancsa, hogy *minden újszülött héber fiúgyermeket meg kell ölni*. Mózeszt ugyan nem ölik meg sem a bábák, sem a szülei, de kis kosárákába téve sorsára hagyják a Nílus folyó áradó vizén. Nyilvánvaló, hogy egy gyámoltalan gyermekre így a biztos halál vár — de meglátja őt és *megmenti* a fáraó leánya, sőt gondoskodik számára dajkáról is. Ezt a csodálatos megmenekülést teljes joggal a gondviselő Istennek tulajdonították: így menekült meg Izrael majdani nagy tanítója, aki kihirdeti Isten törvényeit, és megköti a szövetséget Isten és a választott nép között.

A Szabadító születése — Ácház király idejében az északi Izrael Szíriával szövetségbe a júdai királyságot fenyegette. Izajás arra kéri a királyt, hogy ne emberi szövetségesekbe, hanem Istenbe vesse bízalmát. Hogy a hitetlenkedő Ácház meggyőzze, a próféta az isteni szabadítás bizonyítékául jelet is ígér neki: egy születendő Gyermecket: „Íme a szűz fogan, és fiút szül, s nevét Emmánuelnek fogja hívni... Gyermekek születnek nekünk, fiú adatik nekünk, az uralom az ő vállán lesz... Uralma növekedésének nem lesz vége Dávid trónján és királysága fölöött, hogy megerősítse és megszilárdítsa azt...” (Iz 6,14; 9,5–6) Ácháznak valóban megszületett a gyermeke és közvetlen utóda, Ezekiás, de a próféta szavai és ígéretei messze túlmutattak mindazon, ami a következőkben történt (Júda elfoglalása, babiloni fogság).

Az említett ószövetségi születésleírások számos eleme, motívuma megjelenik az evangéliumokban, Jézus születésével kapcsolatban. Mindez azt mutatja, hogy az üdvtörténet legfőbb irányítója ugyanaz a szerető és gondviselő Isten, aki az Ószövetségben előkészítette, a Jézus által hozott Új Szövetség által pedig megvalósította üdvözítő tervét.

II. Jézus születése az evangéliumokban

Márk evangéliuma

Márk evangéliumában nem szerepel Jézus gyermekségtörténete. A legkorábbi evangélium szerzője nem ír Jézus születéséről, sőt, az evangélium eredeti változatából még a Feltámadottal való találkozások leírása is hiányzott (lásd például a *Vatikáni kódex*) — hiszen az mindenki számára nyilvánvaló volt. Márk azt az alapvető problémát igyekszik bemutatni és megoldani, ami Jézus halála után leginkább foglalkoztatta Jézus követőit: annak a Jézusnak, akit tanítása és csodái által Isten Fiaként ismertünk meg, és akit Isten igazolt a feltámadással, miért kellett ilyen kegyetlen halállal meghalnia, s így megváltania a világot.

A megoldás kulcsát az ószövetségi Szenvedő Szolgára vonatkozó jóvendölések jelentették (Iz 42,1–9; 49,1–9a; 50,4–9; 52,13–53,12): „A mi betegségeinket ő viselte, a mi fájdalmainkat ő hordozta... őt a mi vétkeinkért szúrták át, a mi bűneinkért törték össze; a mi békességünkért érte fenytés, és az ő sebe által gyógyultunk meg...” (Iz 53,4–5). Az Atya ezt az utat jelölte ki Jézus számára, ezzel a feladattal bízta meg őt már megkeresztelkedése alkalmával (lásd „Te vagy az én szeretett Fiam, benned kedvem telik”, Mk 1,11 = Iz 42,1), ezt nyilvánítja ki Isten a Színeváltozás hegyén (9,7), és ezt ismeri fel a pogány százados a kereszt alatt: „Ez az ember valóban Isten Fia volt!” (15,39). Márk bemutatja, hogy Jézus tudatosan készült erre (lásd a három szenvedés-jóvendölés), és készséggel vállalta a szenvedést, hogy áldozatával jóvátegye az emberek bűneit, és megnyissa számukra Isten Országának ajtaját (vö. a paradicsomi állapot visszatérése, Mk 1,13b: „A vadállatokkal volt, és angyalok szolgáltak fel neki”).

A későbbiekben Jézus követői természetesen szükségesnek látták megörökíteni a Feltámadottal való találkozás eseteit is (magát Márk

evangéliumát is kiegészítették ezzel, lásd Mk 16,9–20), és a hívek figyelme, érdeklődése idővel természetes módon kiterjedt a Megváltó születésének körülményeire is: ezek az emlékek is részévé váltak az őskeresztény igehirdetésnek, a Jézusról szóló tanításnak.

Máté evangéliuma
(1,1–2,23)

1. *A családfa (1,1–17)* — Máté evangéliuma Jézus családfájával kezdődik. Az evangélista háromszor tizennégy (azaz 6x7) nemzedéket sorol fel. A felsorolt ősatyák száma tudatos szerkesztés eredménye, hiszen például Dávid és Zerubbábel között az 1Krón 3,10–19 húsz nemzedéket ismer. A 3x14-es tagolás, amire külön rámutat a befejező 17. vers, előtérbe állítja az ősök kiemelkedő tagjait: Ábrahámot és Dávidot. Jézus Ábrahám fia, tehát a választott nép tagja, és Dávid fia, tehát ő az, aki népe körében Isten ígéreteinek megfelelően Messiásként megvalósítja Isten terveit. A családfa Máté írásában így egyúttal a cím szerepét is betölti: ez az írás Jézusról, a választott népnek megígért és végül a népe körében megjelent Messiásról szól.

Figyelemre méltó sajátossága ennek a családfának, hogy az ősatyák mellett megemlíti négy ősanyát is: Támárt, aki csellel biztosította magának a gyermekáldást (Jákobtól, vö. Ter 38), Ráhábot, a jerikói erkölcstelen nőt (vö. Józs 2; az Ószövetség nem említi, hogy Boóz felesége lett volna), Rútot, az idegen származású asszonyt (vö. Rút 2–3), valamint Uriás feleségét, akinek a férjét Dávid a halálba küldte (2Sám 11). Mindenképpen figyelemre méltó, hogy a családfában szerepelnek ezek az asszonyok, és hogy kizárólag ezek a problémás személyek kerülnek említésre. Ezáltal még a Messiásnak a családfája is kellőképpen tükrözi a választott nép történetének, a Messiáshoz vezető útnak a viszontagságos voltát.

2. *A híradás (1,18–25)* — Máté elbeszélése szerint az események főszereplője József, Mária férje. Miután megtudja, hogy Mária gyermeket vár, Isten *vele* közli, hogy a gyermek a Szentlélektől fogantatott, és hogy nem szabad elbocsátania Máriát. Az, hogy József áll az események előtérében, a zsidókeresztény olvasók számára egészen természetes: mind az Ószövetségben, mind a zsidó vallásgyakorlatban a férfiak a főszereplők, Isten velük közli akaratát, parancsait, tőlük vár dicséretet és engedelmességet. József igaz, tehát elfogadja a magyarázatot, magához veszi feleségét, és ő ad nevet a gyermeknek.

József álmában értesül arról, hogy mi történt Máriával, és neki mit kell tennie. Az álomban adott kinyilatkoztatás a leggyakoribb az Ószövetségben (lásd József története, Jákob álma, vö. Bír 7,13; Eszt 10,5; 2Makk 15,12; Dán 2,1; 4,2 stb.). Máté szerint ebben a zsidók számára legtermészetesebb és minden további nélkül elfogadott formában történik az isteni akarat közlése a következőkben is: a bölcsek figyelmeztetése (2,12), a menekülés (2,13), a visszatérés (2,19–20) és a názareti letelepedés (2,23).

Az evangélista az elbeszélés során rámutat: mindez azért történt, hogy beteljesedjék, amit az Ószövetségben Isten megígért (Mt 1,22–23 — Iz 7,14). A jövődölések beteljesedésére Máté a továbbiakban is

következetesen hivatkozni fog (napkeleti bölcsek: 2,5-6 — Mik 5,1-3; menekülés Egyiptomba: 2,15 — Óz 11,1; gyermekgyilkosság: 2,17-18 — Jer 31,15). Máté már itt, a gyermekségtörténetben is, annak minden egyes mozzanatánál rámutat arra, hogy Jézus életében rendre beteljesedtek az ószövetségi jóvendölések. Joggal feltételezhetjük, hogy Máté zsidókeresztény olvasóknak szánta evangéliumát, akik számára igen fontos és meggyőző volt a hivatkozás az ószövetségi ígéretek, jóvendölések beteljesedésére.

A Máté-féle híradás hangneme tárgyilagos és komoly, örömről vagy hálaadásról nem történik említés. Inkább csak sejthető, hogy József számára mindez mit jelent: megtudja, hogy jegyese gyermeket vár, el szeretné bocsátani, de nem teheti, nem élheti vele a tervezett házaseletet. Nem kérdezték a véleményét, csak felvilágosítást és parancsokat kapott. Ő azonban „igaz” ember, tehát engedelmeskedik. Mert az igaz ember mindenben elfogadja Isten akaratát, és engedelmesen aláveti magát annak.

3. *A születés* (2,1-12) — Máté magát a születés tényét csak mellékesen említi (1,25), de beszámol a napkeleti bölcsek látogatásáról. Az elbeszélés szereplői mind fontos emberek: Heródes, a zsidó nép királya, „a nép minden főpapja és írástudója”, valamint az idegenből, keletről érkező bölcsek, „mágusok”, vagyis a nemzsidó nemzetek legelismertebb tudósai. A hírre, hogy a zsidók királya, „a Krisztus” (azaz Fölkent, Messiás, lásd 2,4) megszületett, Heródes megretten, „és vele együtt egész Jeruzsálem”. A félelem, a rettegés említése az új király hatalmát érzékelteti. A nép főpapjai és írástudói az Ószövetségből tudják, hogy a Messiásnak Betlehemben kell megszületnie. Ezt meg is mondják, de nem mennek Betlehembe, hogy köszöntsék őt — hiszen ők is azok közé tartoznak, akiket megrettent a Messiás érkezésének híre. A nép vezetői, a hatalmasok és tekintélyesek elutasítják ezt a Messiást, jóllehet tudják, hogy az ő érkezését ígérte Isten a próféták szava által.

Az idegen bölcsek viszont „nagy örömmel örvendezve” folytatják útjukat, és amikor megtalálják a Gyermeket, „hódolnak előtte”, vagyis urukként tisztelve őt földre borulnak a színe előtt, és átadják hódolatuk és alávetettségük jeleként ajándékaikat. Olyan ajándékok ezek, amelyek kifejezik a megajándékozott királyi méltóságát. Az idegen népek bölcsei felismerik és elismerik Jézusban a Messiás-királyt, ugyanakkor saját népének vezetője, előkelői és bölcsei elutasítják őt, elzárkóznak előle. Máténál nincs szó jászolról, szegényes körülményekről, csak a mágusok hódolatában és a zsidó vezetők rettegésében visszatükröződő messiási méltóságról.

4. *A fogadtatás* (2,13-23) — Máté már Jézus születésének, a bölcsek látogatásának leírása során érzékelteti, hogy Jézus nem szívesen látott vendég Heródes király és a nép vezetői számára. Heródes már akkor, álnok módon igyekezett megtudni a gyermek pontos helyét, mondván, hogy ő is hódolni fog előtte. Nyilvánvaló azonban, hogy nem hódolni akar az új király előtt, hanem már csecsemő

korában eltenni őt láb alól. Miután a bölcsektől nem kap megfelelő tájékoztatást, hatalomféltő, gyilkos szándékában nincs más választása, mint hogy biztosra menjen, és minden kétévesnél fiatalabb gyermeket megölessen, így számítása szerint új riválisát is el fogja pusztítani. Heródes eljárása álnok, kegyetlen, önző, a választott nép uralkodója így fogadja Isten küldöttét.

Isten azonban megvédelmezi Jézust. Álmodások sora következik, melyek által Isten óvja, védi és megmenti az újszülöttet: a bölcseket figyelmezteti, József parancsot kap a menekülésre, a gyilkos ellenség halála után a visszatérésre, végül pedig arra, hogy Heródes gonosz fiától, Arkelausztól távol, Názáretben telepedjenek le. Mindez azt mutatja, hogy míg a választott nép evilági királya Jézus életére tör, addig Isten minden lépését vigyázza küldöttének, és megóvja őt minden veszedelemtől.

Isten itt is rendre Józsefnek ad utasításokat, és ő ezúttal is az „igaz”-ként viselkedik, azaz mindenben pontosan követi Isten parancsait. És az események minden egyes mozzanatánál jelzi az evangélista, hogy mindezek a viszontagságok azért történtek meg így, hogy Jézusban beteljesedjenek a Messiásra vonatkozó ószövetségi jövendölések, és ezáltal nyilvánvalóvá váljék, hogy ő valóban Isten küldötte, akinek jöveteletét Isten évszázadokkal korábban megígérte.

Lukács evangéliuma (1,5–2,52)

1. *A családfa* (3,23–38) — Lukács könyvében a cím szerepét nem a családfa tölti be, hanem az ajánlás (1,1–4), tehát a szerző követi a korabeli írók megszokott gyakorlatát. A családfát csak azután közli, miután Keresztelő János fellépése kapcsán elhelyezte az eseményeket a „világtörténelemben”: Jézus az ismert történeti szereplők idejében a Római Birodalom egy meghatározott helyén jelent meg az emberiség életében (Lk 3,1–3). Jézus megkeresztelkedik, majd kísértést szenved, s a két esemény közé illesztve olvashatjuk a családfát. Az ősök sora Lukácsnál jóval hosszabb, a sorrend fordított, az ősatyák sorát egészen Ádámig (Istenig) vezeti vissza. A nemzetségtábla összesen 77 nevet tartalmaz (ez 11x7!), az említett nevek Dávid után eltérnek a Máténál szereplőktől, és a felsorolásban nem kap kiemelt helyet sem Ábrahám, sem Dávid. Következésképpen elmarad viszont a Máté által felsorolt problémás asszonyok említése. Ez összhangban áll azzal, hogy Lukács evangéliumában az asszonyokat igyekszik pozitív színben feltűntetni.

Lukácsnál Jézus nem csupán Ábrahám és Dávid fia, mint Máténál, hanem Ádámé, vagyis az emberiség nagy családjának szülötte, az egész emberiség Megváltója. Lukács Jézus nemzetségtáblája által egy csodálatos ívet rajzol elénk: Jézustól, az ő őseinek során keresztül egészen Istenig. Isten és Jézus — ez a hozzánk érkező Üdvözítő családfájának két végpontja, szilárd pillére, az egész történelemnek az értelme. Ahogyan ez az ív Jézustól Istenig átöleli Jézus őseinek hosszú sorát, úgy öleli át — nemcsak a választott nép tör-

ténetét, hanem — az egész emberiség történetét az Isten és az ember közös történelme, az üdvtörténet.

2. *A híradás (1,25–56)* — Lukács evangéliumában mindvégig Mária áll a gyermekségtörténet eseményeinek középpontjában, József csupán mellékszereplő. Az Úr anyaga Mária előtt fedi fel Isten tervét, őt bátorítja, neki ad jelet (bizonyítékot), és tőle vár beleegeyzést, hozzájárulást a csodálatos isteni tervhez. Amikor Lukács így beszéli el az angyali híradás történetét, valójában Mária szerepét, közreműködését és érdemét domborítja ki. Lukácsnál egyébként is megfigyelhető a sajátos figyelem a nők, az asszonyok iránt. Az ő hozzáállása ebben a tekintetben is messze túllépi már a hagyományos zsidó korlátokat.

Máriával mindez nem álmában történik, hanem éber állapotban, látomásban. Lukácsnál nincsenek álmok, csak látomások: Zakariás látomása, 1,11–20; a pásztorok, 2,9–12. Az olyan olvasók számára, akik nem az Ószövetségen nevelkedtek, az éber állapotban kapott kinyilatkoztatás (látomás) meggyőzőbb és elfogadhatóbb, mint az, ha valaki álmodik valamit. Lukács szövegében nincs kifejezett hivatkozás az ószövetségi jövendölés beteljesedésére, mint Máténál láttuk. Az ő olvasói számára ezek a hivatkozások nem olyan meggyőzők, mint Máté zsidókeresztény olvasói esetében.

Ugyanakkor a Lukács-féle híradás-elbeszélést kitörő öröm és hálaadás követi. Erzsébet magzata „felujjong” (1,41), Erzsébet áldja és boldognak mondja Máriát (1,42–44), Mária ajkáról pedig csodálatos hálaadó ének fakad (*Magnificat*, 1,46–55). Az öröm-áradat a továbbiakban is megfigyelhető: Zakariás „magasztalja” Istent (1,64) és himnuszban dicséri őt (*Benedictus*, 1,68–79); a pásztorok előtt menygyei sereg dicsőíti Istent (2,13–14); a pásztorok magasztalják Istent (2,20), végül pedig elhangzik Simeon hálaadása (*Nunc dimittis*, 2,29–32) és Anna istendicsérete (2,38). Mindezzel azt mutatja be az evangélista, hogy Jézus érkezése milyen nagy örömet jelentett Mária számára, és mindazok számára, akik megtudták vagy sejtették, hogy ki érkezett hozzánk a gyermek Jézusban. Ugyanez az öröm ébredhet mindazokban, akik tudomást szereznek arról, hogy egykor eljött közénk és köztünk élt az Üdvözítő.

3. *A születés (2,1–20)* — Lukács a születés elbeszélését azzal kezdi, hogy a római császár népszámlálást rendel el, és az evangélista megadja az összeírás időpontját is (amikor Szíriát Kvirínusz kormányozta). József és Mária is összeírásra kerül, így velük együtt Jézus is helyet kap „az egész földkerekség” lakóinak sorában (vagyis nem csupán egy zsidó többé). Lukács szerint Jézus az egész emberiség nagy családjának tagja és Megváltója — ezt érzékeltette korábban a Lukács-féle családfa, és erre utalnak Keresztelő János fellépésének Lukácsnál található időrendi és földrajzi adatai is (Lk 3,1–2).

A születés körülményei nagyon szegényesek. Már az is nehézséget jelentett volna, ha Máriának egy idegenekkel teli tömegszálláson kellett volna szülnie. Jézus még ennél is nyomorúságosabb

körülmények között született, hiszen anyja jászolba fektette őt, ami azt jelzi, hogy állatok szálláshelyén jött a világra. Az elbeszélő azonban semmiképpen nem érzékelteti azt, hogy ez a helyzet visszás vagy megalázó és méltatlan lett volna.

Jézus születéséről Lukács evangéliumában nem az ország királya értesül, nem is a nép előkelői és bölcsei, vagy az idegen mágusok, hanem a legegyszerűbb emberek, a nyájukat őrző pásztorok. Ez annál is figyelemre méltóbb, mivel a pásztorokat a letelepült falusi vagy városi lakosok lenézték, sokszor megvetették, a veszedelmes bűnösök közé sorolták őket, mivel nem tisztelik a magántulajdont, kárt okoznak állataikkal, vagy akár lopnak, fosztogatnak. Isten most őket méltatja arra, hogy elsőként értesüljenek az Üdvözítő születéséről. Égi fény, angyali szózat közli velük éjszakai látomásukban, hogy megszületett a Megváltó.

Míg Máténál Heródes és a nép előkelői rettegnek a születés hírének hallatán, az idegen bölcsek pedig hódolnak előtte és megajándékozzák őt, addig Lukácsnál a nép köréből a legegyszerűbbek indulnak köszönteni a Kisdedet. Sietve mennek hozzá, utána pedig mindenfelé hírt adnak róla, magasztalják és dicsérik Istent, mindazért, amit megtudtak, és amiben részük lehetett. A Máté-féle ünneptélyesség és komolyság helyébe itt a fény és ragyogás lép, az öröm és hálatelt istendicsőítés.

Az elbeszélő közben egy pillanatig ismét Máriára irányítja a figyelmünket, aki „megjegyezte mindezeket a dolgokat, és szívében el-elgondolkodott rajtuk” (2,19). A Mária iránti figyelem nem lankad Lukácsnál, és sejtünk engedi, hogy Mária az elsők között volt, aki igazán felfogta és értékelni tudta, hogy mit is jelent Jézus a világnak.

4. *A fogadtatás* (2,21–40) — Lukácsnál Jézus fogadtatása éppen az ellenkezője annak, amit Máténál láttunk: csak öröm és hálaadás fakad mindazok szívéből, akik találkoznak vele. Az Istent dicsérő és magasztaló angyali sereg és a pásztorok istendicsőítése után Simeon és Anna köszöntik Jézust, akit szülei a Törvény előírásai szerint a templomban bemutatnak. Simeon és Anna szintén egyszerű, hétköznapi idős emberek, mint az első köszöntők, a pásztorok.

Simeon igaz és istenfélő férfiú, akit a Szentlélek tölt be, és akit Isten lelke vezet ekkor a templomba, hogy találkozzék a Messiással, akinek jövetelét régóta, kitartóan várja. Most felismeri Jézusban a várt Messiást, és hálatelt szívvel mond köszönetet Istennek, hogy megérhette ezt a nagy napot. Most már tudja, hogy Jézus által elérkezett az üdvösség, amelyet Isten „minden nép színe előtt készített, világossággul a nemzetek megvilágosítására” (2,31–32). Ő mondja ki azt, amit Lukács egész evangéliumával (és az Apostolok cselekedeteiben) szüntelen hirdet: Jézus minden nép és nemzet, az egész emberiség Megváltója, Szabadítója.

Anna, a nyolcvannégy éves özvegy, aki soha „nem vált meg a templomtól, böjtöléssel és imádsággal szolgált ott éjjel és nappal” (37. vers), ugyancsak felismeri a kisded Jézusban a hozzánk érke-

zett Megváltót. Egész szívével dicsőíti Istent, és hirdeti mindenkinek, hogy Jézus által elérkezett megváltásunk ideje.

A Jézus születését beragyogó öröm- és hálaáradat bemutatása mellett szerepel Lukácsnál egy csöndes utalás a szenvedésre, a megpróbáltatásokra is: Simeon szerint Jézust sokan el fogják utasítani — saját vesztüket okozva —, mások számára ő a feltámadást fogja jelenteni. Mária szívét pedig tör járja majd át (34–35. vers) — ez nyilvánvaló utalás arra, amit Máriának át kell majd élnie a nyilvános működés során és Jézus keresztre feszítése kapcsán. Lukács itt is Máriára figyel, Jézus anyjára, aki nála végig előtérben áll az egész gyermekségtörténet során.

János evangéliuma

János evangélista nem ír Jézus testi születésének részleteiről. Ehelyett azt mondja el róla, hogy ő az öröktől fogva létező Ige, a második isteni Személy, a Teremtő társa, az Élet forrása (Jn 1,4), aki eljött az Atyától ebbe a világba. Jánosnál nincs szó a betlehemi szerény körülményekről, de még a bölcsek aranyáról sem, az evangélista nem tesz említést sem a démonokkal való viaskodásokról, sem Jézus megkísértéséről, sőt még megkeresztelkedéséről („a bűnök bocsánatára”, lásd Mk és p.) sem. A tanítványok már az első csoda alkalmával felismerik Jézus isteni mivoltát (lásd „kinyilatkoztatta dicsőségét”, 2,11), aki mindvégig isteni fenségként jár az emberek között. Eljött a világba, hogy a világ világossága legyen, az Élő víz, a mennyből alászállott Élő Kenyér. S miután elmondta tanítványainak az igazságot és a barátaivá tette őket, bevégzi küldetését: szenvedése által megdicsőül (12,32), és visszatér az Atyához.

III. Összefoglalás

Az evangéliumokban olvasható két gyermekségtörténetet és az ószövetségi előzményeket összevetve felismerhetjük az üdvtörténet folytonosságát: az újszövetségi események leírásaiban hasonló motívumok jelennek meg, mint az Ószövetségben (a gyermek örömteli ajándék, Isten megment, Isten szabadítást tervez stb.), mert itt ugyanazon a gondviselő Isten tettei nyilvánulnak meg, mint az ószövetségi időkben. Emellett a két gyermekségtörténet összehasonlítva azt is megfigyelhetjük, hogy a két evangélium szerzője másként mutatja be az események sorát és részleteit, és a két elbeszélés hangneme, irányulása is más.

Ismereteink szerint Máté és Lukács evangéliuma is a zsidó háború leverése és a templom pusztulása, a zsidó államiság végleges megszűnése (Kr. u. 70) után készült. Elképzelhető, hogy ez a nemzeti katasztrófa sok zsidót megerősített abban a meggyőződésében, hogy Jézus nem lehetett a Messiás, hiszen a Messiásnak meg kellett volna mentenie a szent várost és a választott népet. Erre az időre tehető, hogy a zsidóság egységesen és véglegesen elzárkózik attól, hogy Jézust Messiásként elfogadja. Ebben az időben Jézus követői

többségükben már a pogány népek közül valók, de ekkor még szép számmal vannak a keresztények sorában olyanok is, akik zsidó létükre hittek Jézusban. Az ő számukra elsősorban nem a nemzeti katasztrófa jelenti a problémát, hanem a szembesülés azzal, hogy ők kisebbségben maradtak, saját népük, a zsidók többsége elutasítja a hitet Jézusban mint Megváltóban és Isten Fiában. Feltehető, hogy *Máté* éppen az ilyen, úgynevezett zsidókeresztényeket tartja szem előtt, amikor összeállítja evangéliumát. Biztosítani akarja őket és meg akarja erősíteni abban, hogy ők döntöttek helyesen, amikor elfogadták a krisztusi hitet. Ezért mutat rá evangéliumában lépten-nyomon — így a gyermekségtörténetben is —, hogy Jézus életének eseményei valójában az ószövetségi jóvendölések beteljesedései. Jézus Ábrahám fia, és Dávid fia (vö. családfa), tehát ő a Messiás. Isten álmok hosszú sorában adott kijelentéseivel, utasításaival irányította a gyermekségtörténet résztvevőit. Józsefet egymást követő álmok által vezetve Isten maga gondoskodott a gyermek Jézus megmeneküléséről. *Máté* szerint mindebből nyilvánvaló, hogy azok a zsidók járnak a helyes úton, akik hisznek Jézusban, és csatlakoztak az általa alapított új közösséghez.

Lukács is a zsidó nemzeti katasztrófa után írja evangéliumát, de az ő számára — aki maga is pogány származású — már nyilvánvaló, és azt akarja elbeszélésével bemutatni, hogy Isten a Jézus által hozott megváltást az egész emberiségnek szánta. Jézus az emberiség nagy családjának tagjaként jött közénk (vö. családfa), az emberi történelem meghatározott pillanatában, a Római Birodalom területén. Születése kapcsán Isten sokaknak adott (látomásban, vagyis éber állapotban) kinyilatkoztatást Jézus kilétével kapcsolatban — így az ő tanúságuk (a volt pogányok számára) sokkal meggyőzőbb, mintha álomban történt volna. *Lukács*nál József háttérbe szorul, Mária viszont a figyelem középpontjába kerül kimondott „igen”-jével, túlradó örömeivel, a rá (is) váró szenvedéssel, a Gyermek titkában való elmélyülésével. Mindenki, aki tudomást szerez a Megváltó érkezéséről, boldogan várja, ünnepli őt, és hálatelt szívvel dicsőíti Istent. Ezt az örömet jelentheti Jézus születése mindannyiunk számára.

Márk minderre még nem tért ki, mert ő az első és legfontosabb problémát, a keresztáldozat miértjét és értelmét igyekezett bemutatni. *János* viszont már tovább lép, és Jézus legmélyebb titkait tárja eléink evangéliumában: A földre szállott és az Atyához visszatért Fiú által lehetünk barátai és társai Istennek már ebben a világban.

A jövő egyházának spiritualitása

KARL RAHNER

A fordítás alapjául szolgáló szöveg: *Elemente der Spiritualität in der Kirche der Zukunft*. In K. R.: *Schriften zur Theologie*. XIV. kötet. Benziger, Zürich – Einsiedeln – Köln, 1980, 368–381.

Változás és állandóság az egyházban

A címben jelzett téma önmagában véve rendkívül magas követelményeket támaszt, s ezért nehéz feladatra vállalkozunk, ha megpróbáljuk áttekinteni. A spiritualitásról kellene szót ejtenünk. A spiritualitás (eleve megfelelő kifejezésünk sincs a szóban forgó dologra, mert a „vallásosság” nem igazán fedi azt, amiről beszélünk) titokzatos és törekeny dolog, csak nehezen tudunk szólni róla, s mivel a keresztény valóság intenzív, egyéni és egyedi kibontakozását jelenti, minden kereszténynél óhatatlanul más és más, az egyén alkotásának, életkorának, élettörténetének, kulturális és társadalmi környezetének, végső, szabad és adekvátan egyáltalán nem reflektálható egyediségének függvényében. Témánk már csak ezért is komoly és nehezen megoldható feladattal szembesít bennünket. Ráadásul a spiritualitás olyan összetevőiről kell szólnunk, amelyek a *jövő* egyházában játszanak majd lényegi szerepet. De mégis mit tudunk történelmünk jövőjéről? Mit tudunk az egyház jövőjéről? A modern futurológia ellenére is mily keveset tudunk előre a profán jövőről! Az egyház jövője maga is mennyire megközelíthetetlen az egyházban élő emberek és az egyházi hivatalviselők számítható terveivel! Az egyházi hivatalviselőket ugyan mindig megkísérti, hogy formai tekintélyük alapján és voltaképpeni üzenetük változhatatlansága miatt úgy gondolják, az egyház történetének is urai, s egyértelműen meg tudnak tervezni és irányítani tudnak mindent. De arra a következtetésre is juthatnak, hogy az egyházban végső soron semmi lényeges és semmi meglepő nem történhet, mert a történelem tengerében az egyház Isten örökkévalóságának sziklájára van építve. Csakhogy mennyire mélyreható, mennyire meglepő változások zajlanak az egyházban! Mily kevésbé számítottunk a mára kialakulthoz hasonló egyházra, mi, idősebbek és egyházi hivatalviselők, akik Piusz pápa idején, monolitikus egyház keretében nőttünk fel! Akik elhatározták a II. Vatikáni zsinat egybehívását, véget akartak vetni a piuszi korszak triumfalizmusának, s közben meglepő természetességgel és szinte felszabadultan azt hirdették, hogy elengedhetetlen az egyház *aggiornamentója* a mai világban és a holnap világában, azok mily kevésbé számítottak arra, aminek ma tanúi lehetünk az egyházban, s aminek a zsinat ha nem is az oka, de mintegy a katalizátora volt. Ezért szinte képtelenség is az egyház jövőbeli spiritualitásáról beszélnünk, hiszen a spiritualitást az is meghatározza, hogy milyen sorsa lesz az egyháznak, az egyházi élet különböző területeinek és az egyház teljes valóságának — amit pedig nem látunk előre. Mindezt eleve tekintetbe kell vennünk ahhoz, hogy egyáltalán szólni merjünk a címben megjelölt kérdésről.

Ennek ellenére vágjunk bele nyomban — a kalandra vállalkozók bátorságával — a dologba. Csak a római katolikus egyház spiritualitásáról fogunk beszélni; eleve figyelmen kívül hagyjuk tehát a magától értetődően a többi keresztény egyházban és a nem keresztény vallásokban is meglévő spiritualitást, jöllehet a spiritualitás egyéb formáival kapcsolatban természetesen sok minden igaz abból, amit a jövő katolikus spiritualitásáról próbálunk elmondani, és fordítva. Arra az önmagában véve jelentős kérdésre sem térünk ki, milyen változások következhetnek be majd a jövőbeli katolikus spiritualitásban azáltal, hogy az ökumenikus erőfeszítések jóvoltából közelebb kerülnek egymáshoz a keresztény egyházak, s így szorosabb szálak szövődhetnek történelmük és jövőbeli spirituális tapasztalataik között. Kérdésünket vizsgálva továbbá egészen természetesen számolunk a hitbeli meggyőződéssel, ahogyan és amennyiben az egyház és az egyházi tanítóhivatal kötelező érvénnyel előadja, s amennyiben kötelező érvényét szem előtt tartva tárgyilag megfelelő módon annak a spiritualitásnak a hordozóalapjaként értelmezzük és kezeljük, amelyről beszélnünk kell. Minthogy képtelenség egyértelműen megjövendölni a konkrét egyház jövőjét, az egyház jövőbeli profán történelmi és társadalmi helyzetét, nem kell és nem szabad túl sokat foglalkoznunk azzal, hogy olyan spiritualitásról szólunk-e, amely ténylegesen vagy lehetőségileg már ma is megvan, vagy olyanról, amely csak a jövőben áll majd elő, vagyis hogy meglévő vagy jövőbeli dologról beszélünk-e vagy csak olyanról, amelynek meg kellene valósulnia ma vagy a jövőben, hogy valóságos dolgokat vagy még meg nem valósított eszményeket tekintünk-e át.

**A spiritualitás
folytonossága**

Elsőként azt kell elmondanunk (és egy katolikus keresztény esetében ez végső soron magától értetődik), hogy a bekövetkező, szükségképpen bekövetkező változások ellenére a jövőbeli spiritualitás az egyház eddigi történetének régi spiritualitása marad, bármennyire titokzatos is ez a nem szűnő azonosság. Ezért a jövő spiritualitása az élő Istenre fog irányulni, aki kinyilatkoztatta magát az emberiség történelmében, és legsajátabb valóságával hordozóalapjaként, belső dinamikaként és végső célként az általa teremtet világ és emberiség belső középpontjába helyezte saját magát. A jövőbeli keresztény spiritualitásnak szintén Ábrahám, Izsák és Jákob Istenével, Jézus Krisztus Istenével és Atyjával lesz dolga. És nem szabad horizontális irányban tájékozódó humanizmussá torzulnia. Mindig is lélekben és igazságban fogja imádni a felfoghatatlan Istent. Mindig Jézus Krisztusra, a Megfeszítettre és Feltámadottra fog irányulni, arra, akiben Isten teljesen, győzedelmesen és visszafordíthatatlanul, a konkrét történelemben látható módon a világnak ígérte magát, mindig Jézust fogja követni, s olyan normát, belső strukturális elvet olvas ki alakjából és konkrét életéből, amely nem alakítható elméleti erkölccsé; elfogadja Jézus halál sorsát, aki meghalván minden biztosítékról lemondva, ugyanakkor feltétlen nyitottsággal Isten felfoghatatlanságának és kiszámíthatatlan rendelkezéseinek mélységes mélyébe zuhant, azzal a hittel, reménnyel és szeretettel, hogy így és nem másként lehet eljutni Isten végtelen igaz-

ságához, szabadságához és boldogságához. A jövő spiritualitása mindig az egyház keretében fog élni, az egyházból fog meríteni, önmagát rendelkezésre bocsátva beépül az egyházba, és egyik éltető alapja lesz, még ha most talán igencsak homályos is, pontosan és konkrétan mit is fog jelenteni mindez a jövőben. A jövőbeli spiritualitás változatlanul történelmi és társadalmi formát ölt majd, láthatóan megmutatkozik az egyház szentségeiben, jóllehet a keresztények életmozgásának egzisztencialitása és szakramentalitása között alapvetően már most is rendkívül sokféle viszony alakulhat ki, s ezért a történelem során sokkal nagyobb fokú változatosságot fog még mutatni. A jövő egyházának spiritualitása nem létezhet (mert sohasem létezhet) társadalmi, politikai, a világ felé forduló, e csak látszólag profán világgal szemben felelősséget vállaló dimenzió nélkül, és már nyomban itt el kell mondanunk, hogy a jövőben a spiritualitás előreláthatóan pontosabban fogja érzékelni és egyértelműbben fogja megvalósítani ezt a lényegénél fogva eleve hozzátartozó dimenziót. A jövő spiritualitása továbbra is a hegyi beszéd és az evangéliumi tanácsok spiritualitása lesz, s szüntelenül megújuló tiltakozásának fog hangot adni a gazdagság, az élvezet és a hatalom bálványai ellen. A jövő spiritualitása abszolút jövőre fog várakozni, és e reményénél fogva szigorú realizmussal folyamatosan megtöri majd azt az illúziót, hogy ebben a világban és a világ még zajló történelmének medrében az ember saját erejéből és saját eszével létre tudja hozni az igazság örök országát. A jövő spiritualitása emlékezetében fogja őrizni a vallásosság múltbeli történetét, s ostobának, embertelennek és a kereszténységgel ellentétesnek fogja minősíteni azt a véleményt, miszerint az emberi vallásosságnak a történelemtől függetlenül mindig nullpontról kell kezdenie, és csupa vad forradalom alkotja a lényegét.

Kapcsolódás a múlthoz

Ezért a jövőbeli spiritualitás pozitív és negatív szempontból egyaránt szüntelenül tanulni fog az egyház múltjából. Egyrészt, ahogyan a múltban, mindig nyitott lesz a bázisból kiinduló, új, pünkösdi kezdetekre, amelyeket a hivatal nem rendel el és nem szabályoz eleve felülről, mert karizmatikus erővel ott tűnnek elő, ahol a Lélek úgy fúj, ahogyan akar, jóllehet a lelkek megkülönböztetésének tükrében az ilyen karizmatikus kezdeményezések akkor bizonyulnak valóban a Lélek gyümölcseinek, ha — látszólag vakmerő reménnyel és szinte elpusztítva önmagukat — alázatosan betagozódnak az intézményes egyházba, és legalista szellemben nem alkudnak ki előre olyan elvi biztosítékokat, amelyek szavatolják, hogy nem tűnnek el az intézmények egyházában. Ezért a jövőbeli spiritualitás szeretettől indítva és belső rokonság alapján mindig el fog mélyülni múltbeli korszakok vallásosságának történetét tanúsító dokumentumokban, mert tudja, hogy a sajátja ez a történet. Soha nem fog átsiklani a szentek, a liturgia, a misztika története fölött, úgy véelve, hogy érdektelen a számára; a jövőben ugyan talán egészen új formáit alakítja ki az evangéliumi közösségnek, de szeretetteljes megértéssel viszonyul az eleve megőrzött régi szerzetesrendek szelleméhez és konkrét történelmükhöz. A jövő spiritualitása megőrzi az egyház vallásosságának történetét, és mindig újra

felfedezi, hogy ami látszólag régi és már a múlté, az valódi jövőt tud kínálni jelenünknek. (...)

Másodszor az jelezhető előre a jövő spiritualitásáról, hogy korábbi időszakok spiritualitásához viszonyítva alighanem a keresztény vallásosság egészen lényegi tartalmára kell összpontosulnia. Mivel az elmúlt másfél évezredben a nyugati egyház kultúrkörén belül a közvélemény síkján és még a társadalom profán tartományaiban is többé-kevésbé magától értetődő és elfogadott volt a keresztény hit lényegi és döntő tartalma, természetesen az életben és a spiritualításban is jelen volt ugyan, de nagyjából csak akkor lett érdekes és vonzó, több, mint pusztán magától értetődő, ha konkretizálódott a vallásosság egymástól nagymértékben eltérő formáiban, amelyek bizonyos feszültségben álltak egymással. A vallásos emberek nagyfokú érdeklődésétől kísérve egészen különböző áhítati formák, önálló vallási gyakorlatok, a vallási élet teljesen eltérő, egymástól világosan elkülönülő stílusai alakultak ki. Egy-más után és egymással párhuzamosan megjelent például (és csak példákat említünk!) Jézus drágalátos vérének, a gyermek Jézusnak, Mária hét fájdalmanak a tisztelete, pontosan strukturált könyörgéseket mondtak a tisztítótűzben szenvedő lelkekért, nagy gondot fordítottak a búcsúnyerésre stb.; egymástól jól megkülönböztethetők voltak a szerzetesrendek olyannyira eltérő spiritualitásai, a misztikus irányzatok és tendenciák, amelyeknek különböző teológiai értelmezése létezett, igen elterjedtek voltak a zarándoklatok, nagy tisztelet övezett bizonyos szentélyeket és kegyképeket, ma már olykor egyáltalán nem érthető figyelemben részesültek meghatározott dogmák vagy teológiai vélemények, amelyek különböző módon tükröződtek a vallásos életben stb. Mindez kétségkívül nem fog csak úgy egyszerűen eltűnni az egyház életéből és tudatából. Látjuk ugyanis, hogy Róma még ma is megpróbálja életben tartani a vallási élet efféle konkrét, egyedi formáit. Sajnálatos is lenne, ha szürke egyformaságba olvadna minden spirituális mozzanat, és senki sem tudja megmondani, nem alakulnak-e ki majd a jövőben új és meglepő formái és gyakorlatai a spiritualitásnak. Ugyanakkor gyanítható, hogy ma, az egész világra kiterjedő szekularizmus és ateizmus fagyos időszakában egyáltalán nem fog szírmot bontani a keresztény spiritualitás annyi különálló virága. Ilyen körülmények között a spiritualitás területén is elkerülhetetlen és elengedhetetlen, hogy a végső keresztény meggyőződésekre összpontosítsunk. Kétségkívül a jövőben is lesz majd Mária alakja köré szerveződő vallásosság, és a szentek tisztelete is megmarad. És egyértelműen kíváncsok is, mégpedig a hit végső alapjai miatt kíváncsok, hogy létezzenek, sőt nagyobb élettel teljenek meg az ilyen formák. Ám Jézus nevét kell majd kimondanunk, nem pedig a prágai Kisjézust emlegetnünk. Mária nevét kell kimondanunk, és kevesebbet kell beszélnünk Lourdes-ról és Fatimáról. A jövőben is lesz majd eucharisztikus lelkiség, sőt a keresztények (remélhetőleg) a szentségi színekben is imádni és tisztelni fogják az Urat. Csakhogy ezzel egyáltalán nem állítjuk, hogy a jövő élő spiritualitásában ugyanazt a helyet fogja elfoglalni az Oltáriszentség tisztelete és

különböző formáinak palettája, mint a múltban. Nem hiszem, hogy a jövőbeli vallásosság ugyanolyan fontosnak fogja tartani új dogmák kihirdetését, amilyen fontosnak tartotta a mai napig például a mariológia területén. A jövő spiritualitása a keresztény kinyilatkoztatás lényegi tartalmaira fog koncentrálni: hogy van Isten, hogy meg lehet szólítani, hogy kimondhatatlan felfoghatatlansága alkotja egzisztenciánk és vele együtt spiritualitásunk középpontját, hogy Jézussal és lényegében csak is Jézussal minden erőtlől és hatalomtól teljesen szabadon élhetünk és halhatunk meg, hogy Jézus felfoghatatlan keresztje áll az életünk fölötte, s keresztjének botránya adja életünk igazi, felszabadító és boldogító értelmét — mindezek és a hasonló tartalmak természetesen végső soron elmúlt korok spiritualitásából sem hiányoztak, de ebben a fagyos időszakban egyértelműbben, erőteljesebben és bizonyos kizárólagossággal fogják meghatározni a jövőbeli spiritualitást. (...)

Harmadsorban azt mondhatjuk, hogy mivel már nem vagy sokkal kevésbé szolgál támaszául keresztény társadalom homogén struktúrája, a jövő spiritualitásának az eddigieknél határozottabban kell táplálkoznia Isten és az isteni Lélek magányos, közvetlen megtapasztalásából. Önmagában véve és alapvetően természetesen mindig is a személyes felelősségvállalás, az egyéni döntés és az egyéni szabadság eseménye volt a spiritualitás minden formáját meghatározó *fides qua*, azé az egyéné, aki a hit mellett hozott döntését egzisztenciájának minden más eleménél kevésbé tudta áthárítani másokra, más — döntéséhez képest korábbi és előzetes — instanciákra és okokra. Korábban azonban az egyén hite a profán és polgári társadalomban is meglévő homogén keresztény közegben valósult meg; az ember azt fogadta el hittel, amiben legalábbis a nyilvánosság és a verbális kommunikáció dimenziójában többé-kevésbé mindenki hitt, s ezért szinte úgy festett, mintha a hit dimenziójában az emberről mégiscsak lekerülne a felelősség, a hitetlenséggel szemben a hit mellett hozott döntés, a minden remény ellenére élő remény, a semmiféle jutalmat nem kapó szeretet átháríthatatlan terhe, és a spiritualitás területén csupán az a kérdés várna válaszra, hogy az ember milyen személyes intenzitással akarja megvalósítani azt, ami mindenki számára magától értetődő. Ma már más a helyzet. Ma mindig újra életre kell hívnunk a hitet (és vele együtt a spiritualitást): a szekularizált világ dimenziójában, az ateizmus dimenziójában, annak a technikai racionalitásnak a szférájában, amely eleve kijelenti, hogy a saját eszközeivel nem igazolható kijelentések kivétel nélkül értelmetlenek vagy (Wittgensteinnel szólva) olyan „misztika” körébe vágnak, amelyről csak hallgatnunk lehet, ha becsületes és józan emberek akarunk maradni. Ilyen körülmények között sokkal radikálisabb módon van szükség a hit mellett döntő egyén magányos felelősségvállalására, mint korábban. Ezért a keresztények mai spiritualitásának az is része, hogy a közvéleménnyel szembehelyezkedve magányos döntést mernek hozni, része az a magányos bátorság, amely analóg az első keresztény század vértanúinak bátorságával, annak a hit mellett hozott spirituális döntésnek a bátorsága, amely

saját magából merít erőt, és nem szorul rá arra, hogy a nyilvánosság egyetértésére támaszkodjon, kivált, mivel ma már az egyház nyilvánossága sem biztosít alapot magához a hit mellett hozott egyéni döntéshez, hanem éppen hogy az egyéni döntések alapjára támaszkodik. Ám csak akkor lehet életképes ilyen magányos bátorság, ha Isten és az isteni Lélek egészen személyes megtapasztalásából táplálkozik. Sokan hallották már azt a véleményt, miszerint a jövő kereszténye misztikus lesz, vagy egyáltalán nem is lesz keresztény. Ha nem különös parapszichológiai jelenségeket értünk misztikán, hanem Isten valódi, az egzisztencia középpontjából fakadó megtapasztalását, akkor teljesen helytálló az imént említett vélemény, s igazsága és súlya világosabban meg fog mutatkozni a jövő spiritualitásában. Az Írás és a helyesen értett egyházi tanítás szerint ugyanis a végső hitbeli meggyőződésnek és döntésnek végső soron nem pusztán kívülről érkező indoktrináció a forrása, nem olyan tanítás, amelyet profán vagy egyházi nyilvánosság támaszt alá, és nem is pusztán a fundamentális teológia által nyújtott, racionális érvelés, hanem Isten megtapasztalása, Isten Lelkének, Isten szabadságának a tapasztalata, amely az emberi egzisztencia legbelsőbb szférájából tör fel, és ott valóban megtapasztalható, még ha nem is tudunk adekvátnan reflektálni rá, és nem is tudjuk szavakkal objektíválni. A Lélek elnyerése nem olyan dolog, amelynek meglétét pusztán kívülről, tanítással indoktrinálják számunkra, olyan valóságnak nyilvánítva, amely túlnyúlik egzisztenciális tudatunkon (ezt állították nagy teológiai iskolák, főként a Trentói zsinat után), hanem belülről tapasztaljuk meg. E helyütt nem áll módunkban behatóan és részletesen kifejtenuk mindezt. Csak egészen röviden: a magányos keresztény, aki némán imádkozik, aki végső, senkitől jutalomban nem részesülő lelkiismereti döntést hoz, aki határtalan reményt táplál, olyat, amely már nem tud kiszámítható biztosítékokra támaszkodni, aki radikálisan csalódott az életben és erőtllenül zuhan a halálba, s közben készséggel teret ad erőtlenségének, és reménnyel telve elfogadja, aki az érzékek és a szellem éjszakájába kerül (így festik le állapotukat a misztikusok, akik nem látnak benne különleges kiváltságot) — az ilyen magányos keresztény tehát megtapasztalja Istent és Isten felszabadító kegyelmét, feltéve, hogy elfogadja ezeket az e helyütt épp csak jelzett tapasztalatokat, s nem menekül el előlük végső soron vétkes félelemből, istentapasztalatra tesz szert, még ha tapasztalatát nem is tudná értelmezni és teológiai címkékkel ellátni. Csak ennél a spiritualitás voltaképpeni alapjelenségét alkotó istentapasztalatnál fogva lehet hitelesnek tekinthető és egzisztenciálisan elfogadható az Írás és az egyházi tanítás teológiai indoktrinációja.

E helyütt, mint említettem, nincs lehetőség e személyes istentapasztalat pontosabb bemutatására, leírására, pontosabban: megidézésére. Minthogy azonban egyrészt a spiritualitás minden formájának legbelsőbb középpontját alkotja, másrészt pontosan a jövő spiritualitásának sajátos vonásai foglalkoztatnak bennünket, szemügyre kell még vennünk az ember egyszerre saját transzcendenciájánál és Isten kegyel-

ménél fogva megvalósuló, eredendő istentapasztalatának néhány jellegzetes vonását, amely jelen lesz (vagy már ma is jelen van) a jövő spiritualitásában.

A testvéri közösség

Próbáljuk meg tehát megvizsgálni a jövő spiritualitásának *negyedik* vonását, amely különös, dialektikus egységben van az imént említett harmadik sajátosságával, az egyén magányos istentapasztalatával. A testvéri közösségről van szó, amelyben az egyén szert tehet a Léleknek erre a minden más alapjául szolgáló tapasztalatára, a Lélekben élő testvéri közösségről, amely alapvető és lényegi sajátossága lesz a jövőbeli spiritualitásnak. Olyan jelenségről van szó, amely talán csak lassan nyer világosabb körvonalakat, s amelyről mi, idősebbek, csak vonakodva és óvatosan, csak a lehetséges jövőjét kémelve tudunk beszélni. Úgy vélem, mi, idősebbek, korábban nem vagy legfeljebb csak nyomokban tapasztaltuk meg azt, ami testvéri közösségnek nevezhető, jöllehet a múltra visszatekintve gyakran felfedezhető a spiritualitás történetében. Származásunknál és neveltetésünkénél fogva mi, idősebbek, spirituális szempontból is individualisták voltunk, még ha a közösen végzett liturgiát magától értetődő, objektív feladatunknak és kötelességünknek tartottuk is. Noha a szóban forgó jelenséget ma, amikor mint ha újra erőre kapna, korábbi időszakokban is könnyen felfedezzük, nagyjában-egészében azt kell mondanunk, hogy a Lélek voltaképpen megtapasztalását, a valódi spiritualitást, a „misztikát” mintegy magától értetődő módon teljesen individuális, csak az egyénre tartozó valóságként fogták fel, olyan folyamatként, amelyet az ember magányos elmélkedés, egyéni megtérési élmény, egyéni lelkigyakorlatok formájában, a kolostori cellában stb. él át. Mikor gondoltak egyértelműen és bizonyos általános összefüggésben a Lélek közös megtapasztalására, mikor tartották kívánatosnak és élték át ezt a közös tapasztalatot, amely pedig kétségkívül megjelent az egyház első pünkösdi ünnepén, amikor vélhetően nem csupán véletlenül volt egy helyen több individualista misztikus, hanem a Lélek közösségi megtapasztalására került sor? Egy ilyen „kollektív tapasztalat” természetesen nem mentesítheti és nem mentheti fel a keresztyén egyént az Isten megtapasztalása alapján magányosan meghozandó radikális döntés alól, hiszen az ember individualitása és közösségi állapota nem váltja ki egymást, és az egyik nem helyettesítheti a másikat. De azt sem szabad feltételeznünk, hogy eleve elképzelhetetlen a Lélek kisebb közösségben megvalósuló megtapasztalása, még ha mi, a klérus idősebb tagjai, alig vagy egyáltalán nem is tettünk szert ilyen tapasztalatra, és még kevésbé próbáltunk rálépni ennek a tapasztalatnak az útjára. Miért is ne létezhetne ilyesmi? Miért ne találhatnának utat könnyebben a Lélek efféle közös megtapasztalásához ma és főként a jövőben a fiatalabb keresztyének és a klérus fiatalabb tagjai? Miért ne lehetne része a jövő spiritualitásának, hogy a keresztyének körében a kérdések közös megvitatását, a valóban emberi és nem csupán külsődleges, technikai dimenziókban mozgó, igazán emberi kommunikációt, csoportdinamikai folyamatokat és hasonló jelenségeket átfogja, felemeli és megszenteli Isten Lelkének közös meg-

tapasztalása, s így valóban testvéri közösség alakul ki a Szentlélekben? Ilyen közösség létrejötte végső soron ugyanis nem annak a függvénye, hogy különleges, már-már parapszichológiai természetűnek tűnő jelenségek kísérik-e, olyanok, amilyeneket talán az amerikai pünködsdi mozgalmakhoz kapcsolódó entuziaszta csoportoknál látni. Nincs szükség arra, hogy bárki nyelveken szóljon vagy kézrátétellel gyógyulási jelenségeket idézzon elő. A jövőbeli spiritualitáson belül is helytálló-nak kell lenniük a józan pszichológia kritikai felismeréseinek. Ám még ha nem is siklunk át fölöttük naiv módon, ha nem is értelmezzük eleve a Szentlélek ihletésének a tudat vagy a tudatalatti minden különös kifakadását, hirtelen meglátások és hangulatok személyek közötti átvitelét, azért még egyáltalán nem állítjuk, hogy egyáltalán ne létezhetne a Lélek közösségi megtapasztalása. Miért is ne valósulhatna meg közösségi formában is a lelkek valóban lelki megkülönböztetése? Konkrétan és gyakorlatilag csupán a kezdőpontot kijelölő jámbor ceremónia lenne a keresztények közötti megbeszélések elején a Szentlélekhez intézett imádság, amely után már csak ugyanúgy folyik minden, ahogyan a merőben racionális érvelésekkel operáló profán üléseken? Nem létezhet-e majd a jövő spiritualitásában valamilyen guru, valamilyen lelkiatya, aki a Lélekkel eltöltött tanácsot ad a másíknak, olyat, amely nem helyezhető át mindenestől a pszichológia, az elméleti dogmatika és erkölcssteológia síkjára? Akárhogy is, azt hiszem, a jövőbeli spiritualitásban nagyobb szerepet játszhat majd a testvéri-spirituális közösség mozzanata, a közösen megélt spiritualitás, amelyet lassan, de bátran kell majd kialakítani és kibontakoztatni. Hogy pontosan miként, arról nem merek kész receptekkel szolgálni. De ez nem jelenti, hogy ne lennének támpontjaink és megközelítési stratégiáink ezzel a közösségi spiritualitással kapcsolatban, jóllehet türelmesen kell felkutatnunk és kipróbálnunk őket, jóllehet még fel kell fedeznünk, miként transzponálhatók csoportdinamikai és hasonló jelenségek kritikai igényvel valóban spirituális történés síkjára, s jóllehet a külső szertartásként végzett közös imádság, a több ember közös egyeztetikái erőfeszítésének formáját öltő közös szentírásolvasás és a hagyományos értelemben vett tanító prédikáció még nem tekinthető annak a közösségben zajló spirituális folyamatnak, amelyben a jövőbeli spiritualitás lényeges összetevőjét látjuk.

A jövőbeli spiritualitás egyházi természete

Végezetül térjünk rá a jövő spiritualitásának *ötödik* mozzanatára: egyházi természetére. Önmagában véve és elvontan tekintve az egyházi jelleg minden korban magától értetődően áthatja a katolikus spiritualitást, hiszen csak a közös hit spiritualitása lehet, amely egyben mindig szentségi formát is ölt. De nem érdemes tagadnunk vagy ellepleznünk, hogy a katolikus spiritualitás egyháziassága másként fog kinézni a jövőben, mint amilyennek az elmúlt másfél évszázad során megszoktuk. Ebben a korszakban az egyház legalább egyszer már-már túlárado lelkesültséggel szeretett házunk volt, spiritualitásunk magától értetődő, támaszt és védelmet adó otthona, amelyben szinte magától értetődően megvolt minden, amire a spirituális élethez szükségünk volt,

s csak készségesen és örömmel a magunkévá kellett tennünk. Az egyház alapot biztosított számunkra, nem volt szüksége arra, hogy mi biztosítsunk alapot neki. Ma már másként állnak a dolgok, még a spiritualitás területén is. Az egyházat ma már nem annyira a nemzetek fölé emelt jelnek látjuk, nem annak, aminek az I. Vatikáni zsinat nevezte. A bűnösök szegény egyházaként áll előttünk, Isten vándorló népének a történelem számtalan viharától tépett sivatagi sátraként, olyan egyházként, amely saját keretein belül is csak nehezen, tapogatózva és számos belső szorongattatás közepette keresi az útját, s próbál újra meg újra tiszta képet alkotni saját hitéről; belső feszültségeket és meghasonlásokat élünk át az egyházban, úgy érezzük, hogy egyszerre nehezdednek ránk az intézmény reakciós merevségei és könnyelmű modernizmusok, amelyek könnyen elmállaszthatják a hit szent örökségét és történelmi tapasztalatának emlékezetét. Az egyház az egyéni spiritualitás szempontjából is lehet nyomasztó teher, doktrinalizmusa, legalizmusa és ritualizmusa miatt, amelyhez az igazi, eredendő és valódi spiritualitás nem tud pozitív módon viszonyulni. Mindez azonban nem mentheti fel az egyéni spiritualitást az alól, hogy egyházas legyen, legkevésbé egy olyan korszakban, amikor a jövő érdekében profán területen is erősödniük kell és nem szabad meggyengülniük a közösségi és társadalmi köteleknek. Miért is ne hathatná át a jövő spiritualitását bölcs türelmű második naivitás, miért ne lehetne pontosan azért egyházas, mert magától értetődően vállalja és szenved meg az egyház nyomorúságát és fogyatékoságát? Már Órigenész is tudta, hogy a pneumatikusoknak nem szabad kivonulniuk az egyházból, hanem türelmesen, alázattal, Istennek a világ és az egyház testébe alászálló mozgását leképezve és szeretettel kell beépíteniük azt, amijük van, a konkrét egyházba, az egyháznak abba a valóságába, amely minden szükségyszerű és folyamatosan esedékes reform ellenére mindig meg fog maradni. Ez a fajta egyháziasság a jövő spiritualitásának is része lesz. Máskülönben csak elitáriánus gőg és hitelenség lehet, amely nem érti meg, hogy Isten szent Igéje eljött a világ testébe, és megszenteli a világot azzal, hogy magára veszi a világ és vele együtt az egyház bűnét. A jövő spiritualitásának egyháziassága kevésbé lesz triumfalista, mint korábban. De az egyháziasság a jövőben is elengedhetetlenül szükséges kritériuma lesz a valódi spiritualitásnak; az egyház szolgálai alakja iránt tanúsított türelem a jövőben is elengedhetetlen lesz ahhoz, hogy eljuthassunk Isten szabadságához, mert ha nem ezt az utat járjuk, végezetül már nem jutunk túl saját tetszésünk szerint kialakított véleményünkön és önös módon önmagába záródó életünkön.

Bár kiemeltem, hogy előre nem rajzolható meg a jövőbeli katolikus spiritualitás konkrét formája, sikerült-e vajon felsorolnom néhány — talán önkényesen kiválasztott — sajátosságát? Nem tudhatom biztosan, de talán szabad remélnem.

Görföl Tibor fordítása

Az én Crédóm

A Vigilia decemberi számában immár hagyományosan közös meditációra hívunk művészeket és tudósokat, jeles hazai személyiségeket. Ezúton is köszönetet mondunk mindazoknak, akik megtisztelték folyóiratunkat írásukkal. (A szerk.)

Felgyorsult időnkben már nem magától értetődő, hogy az egymást követő nemzedékek különösebb megfontolás nélkül, szinte automatikusan átveszik őseik életmódját, szokásait, hitét. Minden kor és minden új nemzedék maga alakítja ki saját kultúráját, világnézetét. Ez a tendencia érvényesül a hit és a vallás esetében is.

Az európai kultúra egyre távolabbra kerül keresztény gyökereitől. Egyre kevesebben élnek a keresztény hit közegében mint természetes adottságban. A hívők köre is átalakul. Többségüknek a hit már nem a gyermekorból öröklött szokásrendszer, hanem az egész életet (beleértve a halált is) átjáró személyes döntés és vállalás. Mindenki maga dönt róla, hogy mennyiben teszi magáévá az egyház kétezer éves hitvallását, vagy hogyan alakítja saját, személyes „crédó”-ját.

A II. Vatikáni zsinat megnyitásának 50. évfordulóján, október 11-i kezdettel XVI. Benedek pápa meghirdette a Hit évét. Ehhez is kapcsolódóan kérnénk arra, hogy írja meg a Vigilia olvasói számára, mit jelent a hit az Ön életében, ilyesféle címmel: Miben hiszek? Mi tehát „Az én Crédóm”? Elsősorban személyes vallomásra gondolunk, de szívesen fogadjuk a hitnek objektív elemzését is.

EÖRY AJÁNDOK

Az én Crédóm

Orvos-természetgyógyász

Ha befelé tekintek magamba, így fogalmazok: a hit lényege, hogy erőt ad. Kikezdhetetlen erőt. Az embertől mindent elvehetnek, a házát, a ruháját, a pénzét, az ennivalót, de a hitét nem vehetik el.

Az én hitem a szüleim hitében gyökerezik. Az 1950-es években nőttem fel és templombajáró voltam. A piarista gimnáziumban már első koromban Kalazanci Szent József szerepét kaptam a diákszínjátzó körben. Úgy látszik, meglátták bennem a hívő kisdíákot.

A gimnáziumi évek adtak lehetőséget a hit „külső” megvallására is. A nyári szünidőben biológiai terepgyakorlatra nyílt lehetőségem az MTA Biológiai Kutatóintézetében, Tihanyban. Itt a pártitkár gúnyos megjegyzésére, miszerint a Szűzanyában nem foganhatott meg Jézus úgy, hogy „férfit nem ismert”, bátran megválaszoltam. A Szűzanya védelmében felhoztam az akkor már tudományosan igazolt „szűznemzés” fogalmát, és a hatás nem maradt el (a pártitkárhoz voltam beosztva).

Később már el is felejtettem volna mindezt, amikor felnőttként egy húsvéti lelkigyakorlat alkalmából megerősített a Szűzanya egy belső hangként hallva: „Te megvédtél engem...”

Az én hitem kikezdzhetetlen. Persze nem merülhet ki az ember hitvallása olyan „steril” körülmények között, mint a templomban, vagy a kutatóintézet falai között. Le kell merülni mélyre, és keresni kell a találkozásokat azokkal, akik ránk szorulnak a segítségnyújtásban.

Számomra erre orvosként nyílik lehetőség. A Magyar Máltai Szeretetszolgálatnál az utcán rendelek a mozgó háziorvosi rendelőben. Itt is esnek meg „csodák”. Egyszer odalépett hozzám két férfi, és az egyikük így kezdte: „Valaki angyal közülünk.” És megkért, hogy kötözzem be a társa lábszárfelekélyét. Miután lehajolva gondosan szemügyre vettem a sebet, felnézve szóltam volna a társához, de az már sehol se volt. Azóta is gyakran idézem ezt a megszólítást.

Az élet tisztelete alapvető része hitem megélésének. Ez az erkölcsi alapja annak, hogy vegetárius vagyok kiskorom óta, és a praxisomban, az orvosi gyakorlatomban előnyben részesítem a kínai orvoslást, az akupunktúrát. Az alapelv, hogy „sohasem ártani”, a nyugati szintetikus orvosságok adásával sohasem valósul meg, hiszen ezeknek káros mellékhatásai vannak. Márpedig a testünk „a Szentlélek temploma”.

A másik a tolerancia. „Ne ítéld, hogy meg ne ítéltessél!” Ez vezet a hajléktalanokkal való bánásmódban legfőképp. A kiszolgáltatottságukban is emberszámba vevés. Krisztus arcát látni az arcukban. Ezért sohasem tetteikről ítélek. Annak a sebé is ellátom, akinek, előtte pár perccel megütve valakit, bevérzett az ökle. (Érdekes, hogy engem eddig nem ért semmi erőszakos cselekedet.)

Mindig csak adjunk, sohasem szabad elvárni viszonzást. Olyat adjunk, amiről mi is meggyőződünk, hogy jó annak, akinek adjuk. Például sekélyesnek érzem a pénzadományt, mert azt rosszra is használhatják. Elverik a kocsmai játszógépeken vagy ivászaton. (Itt jegyzem meg, hogy a játszógépek betiltása az én kis ellátási körzetemben nagyon pozitív hatású. Már előbb kellett volna...) Ellenben például mindig viszek és adok fokhagymát nekik, mert azt szeretik és hasznos eledel, gyógyszerként is szolgál (fertőtlenít, vérnyomást szabályoz stb.).

A kincs az utcán hever, sokszor szó szerint, egy padon fekvő hajléktalan formájában. Jó példa erre Tánczos Katalin — talán megbocsátja, hogy kiírom a nevét is —, akitől több mint 13 éve tudom, hogy költő. Egy padon fekvé találtam rá, súlyos panaszokkal.

Amikor elláttuk gyógyszerrel, egyszer csak nyújtotta nekünk a „Fedél nélkül” című újságot. A mellettem álló munkatársam nem akarta elfogadni, mondván, hogy nekik, szegényeknek ez a jövedelmi forrás. Én megéreztem, hogy nagyon megbántom, ha nem fogadom el. Abban volt *Az én Miatyámkom* című verse. Közbenjárásom eredményeképpen két éve jelent meg Döbrentei Kornél méltatásával azonos című verseskötete 77 versével. Azóta már albérletben lakik nagy szegénységben, és folyamatos támogatásra szorul, hogy ne éhezzen.

AZ ÉN MIATYÁNKOM

*Mikor a szíved már csordultig tele,
Mikor nem csöngtet rád soha senkise,
Mikor sötét felhő borul életedre,
Mikor kiket szeretsz, nem jutsz eszükbe:
Ó, „Lélek”, ne csüggedj! Ne pusztulj bele!
Nézz fel a magasba — reményteljesen,
S fohászkodj: MIATYÁNK! KI VAGY A MENNYEKBEN...*

*Mikor a magányod ijesztően rád szakad,
Mikor kérdéssre választ a csend nem ad,
Mikor körülvesz a durva szók özöne,
Ó, „Lélek”, ne csüggedj! Ne roppanj bele!
Nézz fel a magasba, és hittel rebegd:
Uram! SZENTELTESSÉK MEG A TE NEVED!*

*Mikor mindenfelől forrong a „nagyvilág”,
Mikor elnyomásban szenved az „igazság”,
Mikor elszabadul a „Pokol” a Földre,
Népek homlokára „Káin” bélyege van sütvé,
Ó, „Lélek”, ne csüggedj! Ne törjél bele!
Nézz fel a magasba, hol örök fény ragyog,
S kérd: Uram! JÖJJÖN EL A TE ORSZÁGOD!*

*Mikor beléd sajdul a rideg valóság,
Mikor életednek nem látod a hasznát,
Mikor magad kínlódsz, láztól meggyötörve...
Hisz a bajban nincs barát, ki veled törődne,
Ó, „Lélek”, ne csüggedj! Ne keseredj bele!
Nézz fel a magasba — hajtsd meg a homlokod...
S mondd: Uram! LEGYEN MEG A TE AKARATOD!*

*Mikor a kisember fillérekben számol,
Mikor a drágaság az idegekben táncol,
Mikor a „gazdagság” milliót költ, hogy éljen,
És millió szegény a „nincstől” hal éhen,
Ó, „Lélek”, nem csüggedj! Ne roskadj bele!
Nézz fel a magasba, tedd össze két kezéd,
S kérd: Uram! ADD MEG A NAPI KENYERÜNKET!*

*Mikor életedbe lassan belefáradsz,
Mikor hited gyöngül, sőt ellen támadsz,
Mikor, hogy imádkozz, nincs kedved, sem erőd,
Mikor lázad benned, hogy tagadd meg „Őt”...
Ó, „Lélek”, ne csüggedj! Ne egyezz bele!
Nézz fel a magasba, s hívd Istenedet:
Uram! Segíts, — S BOCSÁSD MEG VÉTKEIMET!*

*Mikor hittél abban, hogy téged megbecsülnek,
Munkád elismerik, lakást is szereznek,
Mikor verítékig hajszoztad magadat,
S később rádöbbsentél, hogy kihasználtak!
Ó, „Lélek”, ne csüggedj! Ne ess kétségbe!
Nézz fel a magasba, sírd el Teremtődnék:
Uram! MEGBOCSÁTOK AZ ELLENEM VÉTKEZŐKNEK!*

*Mikor a „nagyhatalmak” a békét megtárgyalják,
Mikor a BÉKE sehol — csak egymást gyilkolják!
Mikor a népeket vesztükbe hajtják,
S kérde: Miért tűröd ezt?! MIATYÁNK!
Ó, „Lélek”, ne csüggedj! Ne pusztulj bele!
Nézz fel a magasba, s könyörögve szólj:
Lelkünket kikérte a „Rossz”, támad, tombol!
Uram! Ments meg a kísértéstől!
MENTS MEG A GONOSZTÓL!*

*UTÓHANG
S akkor szólt az Úr Jézus, kemény-szelíden:
Távozz Sátán! Szűnj vihar! BÉKE, SZERETET,
És csend legyen!
Miért féltek — ti kicsinyhitűek?
Bízzatok! Hiszen Én megígértem Nektek:
Pokoli hatalmak rajtatok erőt nem vesznek!
Hűséges kis nyájam, Én Pásztorotok vagyok,
És a végsőig VELETEK MARADOK!*

Írta: Tánczos Katalin hajléktalan

FREUND TAMÁS

Az én Crédóm

Agykutató

A tudomány — keresztény egyházak által is osztott — határozott álláspontja, hogy az élővilág a maga sokféleségével és komplexitásával a mutációkon és természetes szelekción alapuló biológiai evolúció révén jött létre. Ennek alapján viszont az evolúció a *teremtés eszközeként is* felfogható. Charles Darwin írja az 1860-ban megjelent, nagy vihart kavart *A fajok eredete* című könyvének utolsó oldalán: „Nem nagyszerű dolog-e az a nézet, hogy a Teremtő az életet, annak különböző képességeivel, eredetileg egy csekély számú formába adta bele, sőt talán csak egybe? Majd ebből az egyszerű kezdetből oly sok csodálatra méltó forma fejlődött és fejlődik ki továbbra is?”

Tudjuk, hogy az élővilág a maga bámulatos diverzitásával és összetettségével a legegyszerűbb mikroorganizmusokból alakult ki. Hi-

hetetlennek tűnik, hogy spontán mutációk, génduplikációk, deléciók, kromoszómakettőzések, horizontális géntranszfer révén egy csodálatos molekula, a DNS, egyre komplexebb fajokat, tulajdonságokat, szerveket, szervrendszereket volt képes létrehozni, azaz a szükséges fehérjéket kódolni, és ezt az információt átörökíteni. Azon viszont senki nem csodálkozik, pedig legalább ennyire hihetetlen és csodálatra méltó, ahogyan egyetlen megtermékenyített petesejtből 9 hónap alatt egy életképes ember fejlődik ki. A sejt és szöveti differenciáció, a vértagok, belső szervek, az idegrendszer millió féle egyedi funkcióval rendelkező elemének kifejlődéséhez szükséges információ meg van írva *egyetlen* megtermékenyített petesejt DNS-ében. Ha létezik egy ilyen DNS-ben kódolt, 9 hónap alatt lefutó program — és tudjuk, hogy létezik, hiszen a folyamatnak nap mint nap tanúi lehetünk —, akkor azt sem nehéz elhinni, hogy 4 milliárd év alatt ez a kémiai anyag, a DNS, önorganizáció és mutációkat követő szelekciós folyamatok révén létrehozta az emberi genomot (és mellette sokmillió más fajt is). Így már azt sem nehéz elképzelni, hogy ezek a folyamatok részei a teremtés csodálatos tervének, mechanizmusának. Mennyivel realisabb egy ilyen istenkép, mint amit az „intelligens tervezettség” elmélete állít, amely úgy festi le a Teremtőt, mint egy anyag, fabrikáló tervezőt, akinek lépten-nyomon be kell avatkoznia, hogy kijavítsa a kezdeti terv hibáit.

Ha az evolúciót elfogadjuk a teremtés eszközének, akkor viszont a teremtés nem tekinthető lezárt folyamatnak, a maga hihetetlenül lassú tempójában ma is halad előre. Azaz a Teremtő nem hagyta magára a teremtet világot. Szent Pál athéni beszédének nevezetes mondata: „Benne élünk, mozgunk és vagyunk”, úgy is értelmezhető, hogy a fizikai állandók, szabályok, evolúciós törvények és a tér-idő dimenzióiban véletlennek érzékelt események formájában a Teremtő lélek mindig velünk van, vagy helyesebben a világmindenség van őáltala és őbenne. Mindezekből következik az én crédóm: mi az, amit tudósként és magánemberként is hiszek és vallok, illetve mi az, amit biztosan nem hiszek.

Hiszem, hogy a tér-idő dimenziók, azaz az anyagi világ az Ős-robbanással jelent meg, a tudomány jelenlegi állása szerint 14 milliárd évvel ezelőtt, de ezt megelőzte egy tér-idő dimenziókon kívüli Teremtő erő/szellem létezése és akarata — ahogyan a Biblia írja: kezdetben volt az Ige.

Nem tudom elhinni az ateistáknak, hogy a semmi robbant fel egyszer csak önmagától, önmagából, önmagáért, minden cél és elképzelés nélkül.

Nem tudom elhinni, hogy mindez a fizikai állandók olyan „véletlenszerű” beállítódása mellett történt, amelyek ha csak egy milliárdnyival kisebbek vagy nagyobbak, akkor az univerzum nem alakulhatott volna ki, önmagába zuhant volna, vagy csak csupa hidrogén vagy hélium atomból állna, amint azt az elméleti fizika igazolja.

Nem tudom elhinni, hogy minden anyagi entitás megjelenése, közöttük a saját létezésének értelmét kutató és teremítő Istenét kereső emberi agy

kialakulása, az anyagi világ szerveződésének csodálatos logikája és szépsége, az atommagok szintjétől az univerzumig, egy semmiből keletkező, céltalan űsrobbanás véletlenszerű eredménye lenne.

Az én teista hitem — ami nem mond ellent tudományos meggyőződésemnek sem a neurobiológia, sem az evolúciobiológia területén — annyiban tér el az ateisták hitétől, hogy az anyagi világot nem önmagáért való céltalan képződménynek tekintem, hanem egy emberi aggyal fel nem fogható értelem akaratából, meghatározott céllal és módon (az evolúció mint a teremtés eszköze!) létrejött alkotásnak. A Teremtő lélekhez való hasonlatosságunk pedig hitem szerint abban áll, hogy lényünk szellemi komponense (megfelelő fogalom híján ezt egyszerre több kifejezéssel tudom csak érzékeltetni, mint lélek, szellem, én-tudat, szabad akarat, anélkül, hogy bármelyikkel külön-külön azonosnak tartanám) szintén képes a tér-idő dimenziókon kívüli létre, amelyre meghívást kapott. Hogy van-e létünknek ilyen komponense, az hit, és nem tudományos kutatás kérdése, hasonlóan az Űsrobbanás eredetéhez, ezért nincs ellentmondás hit és tudomány között. A hit és a természettudományok tehát nem riválisai, hanem kiegészítői egymásnak.

Hiszem, hogy az anyagi világ evolúció általi megteremtésének fő célja az ember megalkotása volt, aki ezáltal a Teremtő képmásaként, de anyagi testet is öltve, képessé vált az anyagi világgal, azon belül elsősorban az embertársaival való interakcióra. Az anyagi test, párosulva a Teremtő felől sugárzó kegyelem felismerésével és elfogadásával, teszi lehetővé a lélek számára, hogy ezeken a kölcsönhatásokon keresztül érdemeket szerezzen, és ezáltal üdvözüljön, azaz elnyerje (visszanyerje?) a tér-idő dimenziókon túli öröklét képességét.

Hiszem, hogy az érdemszerzés elsődleges módja az önzetlen szeretet, az a képesség, kegyelmi állapot, hogy meglássam minden embertársamban a Teremtő képmását, Krisztus arcát, aki arra figyelmeztet bennünket, hogy *bármit is teszten egygel a legkisebbek közül, velem tettétek*. Egyedül ő volt tökéletes a szeretetben, aki a keresztfán is gyilkosai számára kegyelemért könyörögve a végtelen szeretetre, önfeláldozásra tanít, ami földi létünk végső célja és értelme.

GYÖRFFY ÁKOS

Ez a világ nem

Költő

Nincs az a marhabélyeg, mit meg ne érdemelnék. Kezdhethném így, Pilinszkyvel, és talán most érdemes is ezzel kezdenem. Nincs hitem. Ha igazán rövid akarnék lenni, ezt az egy mondatot írnám csak ide. Minden más felesleges, amit még hozzátehetnék. Az, hogy nekem nincs, nem jelent semmit. Nem számít az égadta világon semmit, hogy van-e vagy nincs. A hit gyengeség, önáltatás, mondhatnám, és akkor ugyanannyira lennék igazságos, mint amennyire nem. Isten

léte nem hit kérdése. Éppen ezért nem hitre van szükségem, hanem arra, hogy eszembe se jusson a hit. Ha eszembe jut, bajban vagyok. Ne kelljen erre gondolnom. A hitre való rákérdezés már önmagában egy súlyos krízis tünete. Mert a kérdés végső soron Isten létére vagy nemlétére vonatkozik. Van-e Isten? Sokak szerint nincs. Sokan hiszik úgy, hogy van. De azt hinni, hogy van, az mit jelent? Miféle viszony az, ami egy feltevésen alapul?

Itt ülök a fáskamrában, éjjel. Odafent, a házban egy múlt héten született baba szuszog a kiságyban, mellette egy négy és fél éves kisfiú, kettejük mellett az anyjuk. A fáskamrában nagyjából egy hónapra való fa. Illatos, száradó diófa. Október vége felé járunk. Közeledik a hideg. Ennyi fával nem húzzuk ki a telet, már karácsonyra sem marad belőle semmi. Mi lesz. Nincs pénz, gyűlnek a csekkek a finom ízléssel díszített fadobozkában a konyhapulton. Mi lesz. A házon több milliós hitel, öregember leszek már, mire az utolsó részletet leemeli majd a bank a számlámról a beláthatatlan jövőben. Mi lesz.

Nem szokásom a magam semmis kis ügyeivel előhozakodni, és hogy most mégis megteszem, annak pusztán az az oka, hogy jelezem: Ebben az életállapotban sem fogalmazódik meg bennem a hitről való gondolkodás igénye. Ez nem fennhéjázás, dehogy. Nem tudok semmit, így hát nem is állíthatok semmit, csupán azt, hogy számomra soha nem volt kérdés Isten jelenléte, távolléte vagy nemléte. Gyerekkoromban, úgy tűnik most innen, nagyon közel volt. Ahogy az anyjához volt közelebb az ember. Pedig most sincs távolabb, csak a kosz lett közben vastagabb a bőrömön. Itt van. Hol? Sehol. Belül. Kívül. Mindegy. Nincs a világban. Ez a világ nem az ott-hona. Ráfordítottuk a kulcsot a zárban, amikor kopogtatott. Mint a rühes macskát, úgy rugdostuk el a küszöbről. De végül is ez is mindegy. Ezt a világot a hiányával szereti. Hílt helyével vigasztal. De engem ez a világ nem érdekel. Nincs benne semmi, ami érdekelhetne.

Délután egy halott vörösbegyét találtam az ablak alatt. Nem vette észre az üveget, nekirepült és a nyakát szegte. Azt hitte, az ég az, mert tényleg felhők jártak az üvegen. Hullik a makk, kopog a tetőkön. Vaddisznókonda jár a kert alatt. A Vénusz bevilágít a homályos kamraablakon.

HANKISS ELEMÉR

Tétova crédó

Szociológus, filozófus,
irodalomtörténész

Már a „crédó” és a „hitvallás” fogalmával is bajban vagyok. Nem ismerem az ezzel kapcsolatos szakirodalmat. És nem tudom például a választ arra a fontos kérdésre, hogy: Hogyan függ össze a Hit és a Tudás fogalma?

Lehet, hogy tévedek, de úgy érzem, hogy a „hit” fogalmában mindig benne rejlik — a remény és a bizalom mellett — a bizonytalanság mozzanata is. Ha valamit biztosan tudok (tudni vélek), azt

mondom, hogy „tudom”. Ha szeretném, ha abban bízom, ha azt remélem, ha fontos nekem, hogy amit igaznak tartok, az igaz legyen, akkor azt mondom: „hiszek benne”.

Vagy rosszul értelmezem ezeket a fogalmakat?

Ebben az esetben mentségemre szolgálhat az, hogy az általam ismert nyelvekben is mintha jelen volna a bizonytalanságnak ez a mozzanata a hit fogalmában. Hadd adjak erre néhány példát.

- Ha jól emlékszem, a latinban a „hit”-re és a „hiedelem”-re két külön szó van: „fides” és „opinio”.
- Magyarban a biztos „hit” és a bizonytalan vagy akár téves „hiedelem” nyelvileg nagyon közel áll egymáshoz.
- A németben a „Glaube” egyaránt jelent hitet és hiedelmet, bár a téves hiedelemre külön kifejezésük van: „Aberglaube”.
- Franciában a „croyance” hitet és hiedelmet is jelent, bár a hitre külön szavuk is van: „la foi”.
- Ugyanez a helyzet az angolban: „belief” és „faith”. A Webster szótárban a „faith” szó 4. értelmezése az, hogy: „Teljes bizalom, kiváltképpen valakiben vagy valamiben, aki vagy amivel kapcsolatban kérdések merülnek fel.”¹

Van az angoloknak egy harmadik kifejezésük is: a „creed”, ami hitet, hitvallást és hiedelmet is jelent. A Webster szótár többek között a következő két jelentést adja itt meg: „1. Egy vallásos hit rövid, mérvadó formulája, megfogalmazása... 2/a. Elvek vagy vélemények összefoglalása (...) a tudományban, politikában és másutt.”²

¹ „Complete confidence, esp. in someone or something open to question or suspicion.”
(Kiemelés tőlem — H. E.)

² „1. A brief, authoritative formula of religious belief.
2/a. A summary of principles or opinions professed or adhered to, in science, politics, or the like.” (Kiemelés tőlem — H. E.)

Vagyis a bizonytalanság mozzanata mintha valóban ott rejtőzne valahol a „hit” fogalma körül. Úgy tudom, vannak teológusok, akik szerint a kételyekkel való küzdelem kiküszöbölhetetlen s fontos eleme a keresztény ember életének is.

Mindezek alapján talán nem szentségtörés, ha — próbálva megfogalmazni saját crédómat — sok kérdőjel is feltűnik majd a mondatok végén. Kezdem.

- Hiszek abban, hogy az ember legszentebb kötelessége az, hogy megpróbálja enyhíteni az élőlények (állatok és emberek) szenvedését.
- Jó volna hinni abban, hogy történelmünk során az ember, az emberiség pallérozódott, civilizálódott, emberségesebbé vált. Jó volna hinni, hogy ma kevesebb szenvedés van a világban, mint volt mondjuk száz vagy ezer évvel ezelőtt. Ha a tudomány eredményeire gondolunk, örülhetünk. Ha a „véres huszadik századra” gondolunk, a két világháborúra, a haláltáborokra, Kambodzsára, Szudánra, a három-négy milliárd mély nyomorban élő emberre, az életterüket elvesztő, éhen haló állatok milliárdjaira, akkor sírhatunk.
- Hiszek abban, hogy keresni lehet és kell az igazságot. De nem vagyok biztos abban, hogy az ember valaha is megfejtí majd a világmindenség, az élet, a lét, a léten túli tartomány végső titkait.

- Hiszek abban, hogy az élet veszélyes, de nagyszerű kaland. Annak ellenére, hogy az élet rövid, törekeny és az ember halandó.
- Bár újra és újra megrendül ez a hitem, ha arra a kegyetlen igazságtalanságra gondolok, hogy e kalandból eleve s örökre kizárattak s kizáratnak emberek és embermilliók. Az éhhalált halt csecsemők, megvakuló, lázban elpusztuló gyerekek, fogyatékkal születettek, háborúban, polgárháborúban megkínzottak és meggyilkoltak, mély nyomorban senyvedők.
- Hihet-e ez ember az emberekben? Milliárdnyi példája van az emberi jósnak. De megszámlálhatatlanul sok példája van az emberi gonoszságnak, kegyetlenségnek is.
Egy szenvedéssel teli élet után Blanche, *A vágy villamosa* című dráma hősnője is hinni akar a jóság létében. De csak ennyit mondhat: „...én mindig bíztam az *idegen* emberek jóságában.”
- A „hitetlenek” nem csak azok, akik nem hisznek Istenben vagy valamilyen más természetfeletti, transzcendens lényben, szellemenben. Azok az igazi hitetlenek, akik nem hisznek semmiben. Se Istenben, se emberben. Nem hisznek önmagukban. Nem hisznek az életben, az élet szentségében. Nem hisznek az öröm lehetőségében. Nem hisznek abban, hogy segíthetnek másokon. Nem hisznek abban, hogy az életnek lehet, van valami értelme.
- Ha vannak angyalok, csak azok létében hiszek, akikről Rilke így ír az első *Duinói elégiában*:

„És ha kiáltok, hallja-e bárki az angyali
rendekből? S ha akár még hirtelen egyikük
a szívére veszi is, elpusztulnék az erősebb
lététől. Mert mi a Szépség, ha nem annak a
Rettentőnek a kezdete, melyet elviselünk még
épp, s ha csodáljuk, azért, mert hagyja közönnyel
léteznünk csak. Az angyalok mind iszonyúak.”³

³Tandori Dezső fordítása.

Igen, ha vannak, volnának angyalok, a lét félelmetes, nagyszerű, roppant intenzitását sugároznák. Elvakítanának. Jó volna mégis hinni abban, hogy triviális mindennapjainkon túl van a létnek, s talán a mi emberi létünknek is ilyen rejtett, mély intenzitása.

- Vannak teológusok, akik szerint Isten léte s mibenléte az ember számára megfeythetetlen misztérium. „Mintha egy kutya tőprengene azon, hogy mit gondolt Newton” — írta Stephen Jay Gould, igaz, nem Istennel, hanem az emberi lét értelmével kapcsolatban. Szerénységre int.

- Aki hisz Istenben, annak tudnia /sejteni kell, hogy milyen Istenben hisz. A Világmindenség teremtményében? A gondviselőben? Az „órásmester” Istenben? Az ítélkezőben? A megváltóban? A büntetőben? A rejtőzködőben? A megismerhetetlenben? A szenvedőben? A bosszúállóban? A szeretet Istenében? A szabadság Istenében? A Gonosszal küzdő Istenben? A kísérletező Istenben? „A kockát vető Istenben”? Az emberrel együtt teremtmény Istenben? A magányos Istenben? Paul Tillich vagy John Caputo „Istenei túli Istenében”?
- Vannak teológusok (Whitehead, Hartshorne és sokan mások), akik abban hisznek, hogy Isten azon a mitikus hat napon nem fejezte be a teremtményt. A teremtmény munkája a mai napig folytatódik. Hitük szerint az ember Isten társa e folyamatos teremtmény munkájában.
Az, hogy az ember minden tette építi vagy rombolja a világot, valóban aligha kétséges.
- Jó volna (de nem könnyű) hinni abban, hogy az embernek, emberiségnek van, lehet valami (fontos) szerepe a világmindenségben.
- Jó volna hinni abban, hogy a mindennapi élet teendőinek, eseményeinek, történéseinek frívól/színes/zavaros felszíne alatt van valami fontosabb, értelemben gazdagabb, mélyebb „Lét”. Jó volna, ha igaza volna Ingmar Bergman egyik szereplőjének, a *Hetedik pecsétben*: „A halál angyala suhan el felettünk, Mia. Egy nagyon nagy történet szereplői vagyunk.”
- Hiszek abban, hogy az ember legnagyobb kiváltsága s lehetősége az, hogy keresni akarja s tudja élete, s általában az élet és a Lét értelmét.
- Jó volna „tudni”. De az élet és a lét nagy végső kérdéseivel kapcsolatban mi emberek valószínűleg csak addig juthatunk el, hogy hinni akarunk abban, amit igaznak hiszünk.
- Nem hiszem, és nem is szeretném, ha az ember végül a világmindenség és a lét (s talán Isten) minden titkát felfedezné. Amíg van titok, addig van jövő, van remény. Addig még Nietzschevel együtt mondhatjuk:

*„Oda! — s úgy lesz! És ezentúl
utam kezem szabja ki.
Nyílt, új, kék tengerre indul
hajóm, a génuai.*

*A táj egyre glóriásabb,
Dél alszik Időn-Teren —:
már csak a te óriás-nagy
szemed néz rám, Végtelen!”⁴*

⁴Szabó Lőrinc fordítása.

- Azt hiszem, hogy a „szeretet” fogalmával gyakran visszaélünk. Túl gyakran emlegetjük. Hiszek a szeretet fontosságában, ha ez a szó azt jelenti, hogy együtt vagyunk egy végtelen, üres, sötét univerzumban; hogy próbáljuk enyhíteni mások szenvedését, óvjuk egymás életét; segítünk egymásnak abban, hogy tisztességgel megálljuk a helyünket, hogy életünk kiteljesedjék, hogy el tudjuk fogadni életünk törekénységét és múlandóságát; segítünk egymásnak szembenézni a múlandósággal, minden dolgok hiábavalóságának fenyegető kételyével.
- Van valami vonzó Don Quijote balga hitében. Hinni tudott abban, hogy mindennek ellenére van lehetőség nagyszerű, nemes tettekre, önzetlen emberségre, szabadon lebegő gondolatokra egy triviális, kicsinyes, koszos, mohó világban.
- Tennysonnal értek egyet. Hőse, Odisszeusz, élete alkonyán is hinni tudott, hinni akart abban, hogy még felfedezhet új világokat:

*„Része lettem mindannak, ami ért;
de minden tapasztalás látkörén túl
ott tündöklök a be nem járt világ
s szegélye úgy fut, ahogy üldözöm.
Untat várni, elmúlni csiszolatlan
rozsdállva és nem munkában ragyogni!
Csak lenni: még nem élet. Ezer élet
együtt se volna sok, és hogy fogy ez
az egy is; pedig minden óra, mellyel
a nagy csöndet megrablom, valami
új hír hozója; s szégyen volna néhány
napért raktáron óvni magamat
s ezt az ősz lelket, mely mint lemenő
csillag, az emberész minden határán
túlra követni vágyik a tudást...
(...) Föl, barátaim,
nincs még túlkéső új földet keresni,
El a parttól, és hasítsuk a zengő
barázdákat; akarom, hogy repüljünk
túl a napon s túl minden nyugati
csillag fürdőjén... Sok titok van még...”⁵*

⁵Odysseus (Ulysses).
Szabó Lőrinc fordítása.

- Féltünk a haláltól, a végső megsemmisüléstől. Szeretnénk hinni abban, hogy létünk valamiféleképpen tovább folytatódik. De féltünk is az ismeretlentől, az „örökléttől”, amely az emberi tudat számára elképzelhetetlen.
- Nem tudom, hogy halálom után — ha egyáltalában, bármilyen formában is (és e formát ember el nem képzelheti) találkozha-

tom-e azokkal, akiket itt szerettem. Édesapámmal, édesanyámmal, nagyszüleimmel, gyerekkorom szeretett lényeivel. Elképzelhetetlen öröm, de egyben félelmetes pillanat volna.

Mi volna az első kérdésem? Mit mondanánk egymásnak, ami fontosabb volna annál, amit valaha is mondtunk egymásnak ebben az életben? Igaz, hihetetlen keveset tudok arról, hogy kik voltak ők. Milyen gyönyörűség volna édesapámmal együtt bejárni a századelő Eötvös Collegiumát, az akkori Párizst, Berlint, Oslót, az Adria partjait, vagy édesanyám szemeivel nézni az akkori Széll Kálmán teret, amikor még tenispályák voltak a „gödörben”, a mai tér sivár, repedezett betonszőnyege helyén; ahol a ma elhagyott Postapalota áll, ott szellős/elegáns „kioszk” teraszáról fehér ruhás úrlányok úrfiak figyelték az alatt folyó játék labdáinak pattogását.

De aztán? Hogyan tovább? Ha kifogynánk az emlékekből? Mi tölthetné majd ki az együttlétet a végtelen időben? Az örökkévalóságban?

- Szeretnék hinni abban, hogy az emberiség még nagyszerű teljesítményekre képes. Hogy születnek még villámló új gondolatok, remek vállalkozások, nagy felismerések.
- Nem hiszem, hogy a teológusoknak valaha is sikerült megmagyarázniuk azt, hogy Isten hogyan teremthetett egy ennyi szenvedéssel, állati és emberi szenvedéssel meggyötört világot.
- Nem hiszek az eredendő bűn mitologikus formájában. Bűnhódhat-e két ember engedetlenségéért az egész emberiség, bűnhódhat-e ezred íziglen emberek milliárdjai? Azt sem hiszem, hogy az engedetlenség volna a legnagyobb bűn. Az igazi bűn csak az, ha az ember fájdalmat okoz egy másik élőlénynek, megcsonkítja, megbénítja, eltorzítja mások vagy a maga élet, ha nem segít másoknak abban, hogy életük kibontakozzék, ha nem bontja ki önmagában mindazt a képességet, amely lehetőségként benne rejlik, ha nem fedezi fel a világmindenségben s önmagában mindazt, amit csak ő fedezhet fel. Vagyis ha hagyja a nemlét sötét tartományában azt, ami általa Létté válhatott volna.
- Nem hiszem, hogy valamely soha-nem-lesz végső elszámolásban az derülhet majd ki, hogy végső fokon a világban minden úgy volt s van jól, ahogy volt és van.
- Meg vagyok győződve arról, hogy az emberi világ végtelenül s kegyetlenül igazságtalan. Azt pedig nem tudom, hogy a végtelen univerzumban létezik-e egyáltalában az a valami, amit mi igazságnak nevezünk.
- Abban hiszek, hogy élete során az ember — anélkül, hogy tudatában volna ennek —, szinte minden tetteivel küzd az idővel, az elmúlással.

Küzd az ellen, hogy élete üresen kongjon. Hogy semmi értelme ne lett légyen annak, hogy néhány évtizedig itt volt ezen a bolygón. Küzd az ellen, hogy élete értelmetlenül tűnjön el a semmibe(n).

- „Nincs semmi, ami ne volna kétséges” — írta Jaspers. Azt hiszem, igaza van. Vagy a 2x2 minden kétséget kizárólag 4? Lehetséges. De ma már tudjuk, hogy még a Püthagorasz tétel sem igaz minden elképzelhető világban.

- Azt hiszem — jó volna, ha így lenne —, hogy igaza van F. J. Buitendijknak, aki a játékról szóló könyvében azt írja: „A madarak sokkal többet énekelnek, mint amennyit Darwin engedélyez nekik.”

- Dawkins nagyon meggyőző tényeket, érveket hoz fel annak bizonyítására, hogy a gének az élet motorjai, ők akarják átörökíteni önmagukat, s minket embereket csak hordozókként használnak — s ha az átörökítés megtörtént, fölöslegesként eldobnak minket.

De azt hiszem, vagyis lehetséges, hogy a tudat és az emberi személyiség létrejöttével, létrehozásával túllőttek a célon. Mintha kisiklott volna a folyamat. Mert a tudat egyszer csak rálátott — kívülről — a gének világára, majd kezdett följük kerekedni, kezdte manipulálni, irányítani őket.

Az ember személyisége pedig időnként mintha ki tudna törni a gének fogságából, a fajfenntartás kényszerpályájáról. Olyasmikkel kezd el foglalkozni, amiket ugyan a gének tettek lehetővé, de amelyek elkalandoztak a gének megszabta pályáról. S megszülettek Szókratész, Kant, Nietzsche, Heidegger gondolatai, Püthagorasz, Galilei, Einstein és Planck képletei, Botticelli és Csontváry képei, Hölderlin és Kosztolányi ritmusai, Mozart, Beethoven, Bartók harmóniai és diszharmóniai.

Azt hiszem, ez éppen olyan fontos fordulat, „mutáció” volt a mindenség történetében, mint magának az életnek a megjelenése. Jacques Monod, a Nobel-díjas biológus ír erről a második nagy fordulatról: az „eszmék királyságának”, tartományának („*le royaume des idées*”) megjelenéséről.

- Azt hiszem, bár lehet, hogy tévedek, hogy az ember egy végtelen univerzumban egy végtelenül kicsi és jelentéktelen bolygón élő, az univerzum szempontjából végtelenül jelentéktelen lény. És valami egész furcsa és érthetetlen csodának látom azt, hogy ez a jelentéktelen lény képes betekinteni az univerzum titkaiba, és minden jelentéktelensége és nyomorúsága ellenére felcsendültek azok a bizonyos dallamok és megfogalmazódtak azok a gondolatok.

Talán ezért gondolhatják a teológusok azt, hogy Istennek mégis csak fontos volt az univerzumnak ez a jelentéktelen pontja, s rajta az elhanyagolhatóan jelentéktelen emberiség.

- Hihetnek-e abban, hogy van szabadság a világban? Az úgynevezett „fizikai univerzumban” valószínűleg nincs, bár a kvantumelmélettel foglalkozók írásaiban időnként felvillan a szabadság fogalma. És az emberi világban? Ha nincs, nem érdemes már leütnöm a következő billentyűt sem.

- Az, aki hisz a túlvilági létben, mit gondolhat a szabadságról? Arról, hogy van-e, lehet-e ennek a szónak, fogalomnak jelentése egy elképzelhető/elképzelhetetlen túlvilági létben. Ha ugyanis nem lesz személyes lét, akkor kinek/minek a szabadságáról beszélhetünk? Ki vagy mi lesz döntéshelyzetben? Egy egyetemes homogén szellemi létben létezhetnek-e alternatívák? Vagy lesz valamilyen személyes lét? Profán dolog azt mondanom, hogy jó volna hinni ebben. Tudom, teológusok, filozófusok évezredek óta törik a fejüket e rejtély megoldásán.

- Nehéz egy mondatban meghatározni azt, hogy mi az ember célja, mit akar elérni ebben az életben. De nemrég rábukkantam egy nagyon is elgondolkodtató meghatározásra. Egy jezsuita szerzetes könyve került a kezembe. Szerzője így határozza meg önmagát: „Többször kérdeznék életeszmenyem felől, erre én mindig egész egyszerűen, talán naivul felelek: Meg akarom változtatni a világot.”⁶ Rokonszenves gondolat. Mert függetlenül attól, hogy hisz-e az ember Istenben, egy Divinitásban, egy transzcendens princípium, erő, „értelem” létezésében, nem lehet kizárni azt a lehetőséget, hogy minden mozdulatunkkal, tettünkkel, gondolatunkkal építjük vagy romboljuk az életet vagy akár az univerzumot is.

Ebben hinni persze lehet balgaság, mert ugyan hogy képzelheti az ember, ez a szó szoros értelmében vett végtelenül parányi lény azt, hogy szerepe van egy mérhetetlenül nagy univerzumban, milliányi galaktika végtelen terében.

Másfelől azonban azt is nehéz elfogadnia az embernek, hogy semmi de semmi jelentősége sincs annak, hogy néhány évtizedig itt volt, itt van ezen a jelentéktelenebbnél jelentéktelenebb bolygón. És az talán némi reménnyel töltheti el, hogy feltételezhető: ő, az ember, az emberiség az egyetlen lény, amely képes rátekinteni erre a végtelen univerzumra, s még mintha mozgásaiából, törvényeiből is meg tudna sejteni valamit.

S ha mindebben bizonytalanok vagyunk, akkor is tehetünk valamit. Tehetünk ezen a jelentéktelen bolygón valamit egymásért. Azért, hogy ha már ide kerültünk, az élet valamivel jobb, elviselhetőbb, s egy-egy pillanatra akár boldogabb is legyen ezen a jelentéktelen bolygón. Ha az univerzumot nem is, a mi magunk kis világát minden bizonnyal megváltoztathatjuk.

- Van egy kedvenc idézetem. André Gide írja valahol: „Nem vagyok kapcsolatban a korral; kortársaim játékaik sohasem szórakoztattak

⁶*Igazság és élet. Találkozások Henri Bouladdal.* (Szerk. Hermann Judit. Ford. Váczy Jenő és Hermann Judit.) Korda, Kecskemét, 2000, 27.

szerfölkött. Kihajolok a jelen ablakán.” Irigyelem. Én azonban csak azt merem mondani: „*Szeretnék* kihajolni a jelen ablakán.”

- Legutóbbi könyvem bemutatóján Jelenits tanár úr igazságos szigorral elítélte magatartásomat. Ha jól emlékszem, „tévelygő embernek” nevezett, aki „csak játszik”, aki „engedett a kísértésnek” és „nem akar a dzsungelből kijutni”.

Elfogadom intését, igaza van. De szavait, a magam szemszögéből tekintve, talán másképp értelmezem.

Igen, tévelygek. Keresem azt, ami új, amit még homály fed, ami fontos lehet, ami még élő, ami több, mint a ma adott és ismert. Igen, tévelygek, kalandozok, vagy akár kóricálok. Játsszom. Nem hiszem, nem vagyok elég gőgös ahhoz, hogy azt higgyem, megtaláltam az igazságot. És nem szorongok annyira, hogy görcsösen belekapaszkodjam, belecsimpaszkodjam abba a biztosnak remélt fogantyúba, amelyet egyszer már megragadtam.

És valóban: nem akarok a dzsungelből kijutni. Az élet és az ezerféle lehetőség dzsungeléből. A titkokkal, meglepetéssel, felfedezhető igazságokkal teli dzsungelből. Nem akarok túl hamar kijutni arra a bizonyos, nagyon is áttekinthető „homokos, vizes síkságra”. Ahol már nincs remény.

De lehet, hogy mégis csak Jelenits tanár úrnak van igaza. Lehetséges, hogy azok közé tartozom, akikről Hofmannsthal így ír: „Céltalan vándorai a térnek.”

Mit jelent a hit az életemben?

HEGEDŰS ENDRE

Zongoraművész

Válaszom: mindent! Alapélményem, létezésem feltétele. Földi vándorutam legfontosabb kísérője és kapaszkodója. Azt mondta valaki egyszer, hogy zene nélkül lehet élni, de minek? Úgy módosíthatom e kijelentést, hogy hit nélkül egészen egyszerűen nem lehet élni! Az ember a végtelenre vágyó lény, és képesek vagyunk felfogni a transzcendens jelekből, hogy Teremtő Istenünk végtelenül szeret minket!

Eszmélésem idején drága édesanyám tanított nagy titokban a hit alapvető tudnivalóira, de bizony apai részről jelen volt az ellenpólus is: drága édesapám — részben a megszenvedett prúd és erőszakos vallásosság miatt, amelyben családjában felnőtt — ellenzett mindent, ami az egyházzal volt kapcsolatos. Ezért édesanyám vasárnap reggelenként titokban vitt szentmisére, mialatt apám a szokásos hajnalig tartó lakodalmakban való muzsikálás fáradalmait aludta ki. A templomkert sűrű bokrai között álruhát, kapucnis kabátot vettünk

fel, és sokszor csak a sekrestye nyitott ajtajából figyelve, a többiek által nem láthatóan vettünk részt a szent áldozaton.

Elsőáldozó is így voltam. Az ötvenes évek végének viharsarki városában, Hódmezővásárhelyen a párt vasökle igen erős volt: besúgók jártak a misékre és jelentették, ki vett részt rajta. Másnap aztán a szerencsétlen hívő az utcán és a „B”-listán találhatta könnyen magát! 14 éves koromban aztán e bujkálás ellen fellázkodtam. Azt mondtam édesanyámnak, hogy ez hazugság, nem csinálom tovább!

Főiskolai éveim végéig éppen csak pislákoltt bennem a hit lángja. Ki nem aludt, de szentmisére csak rapszodikusán jártam, imáim is elég ködösek és alkalmiak voltak. Ám 1978 októberében találkoztam Katicámmal, akinek 3 napi udvarlás után megkértem a kezét — ujjongó bizonyossággal tudtam, hogy ő az Igazi! Ő vezetett vissza szelíd, de határozott módon a Katolikus Egyházhoz, és azóta is tart az immár több mint 33 éves kéz-a-kézben vándorutunk. Együtt éljük meg szentségi házasságunk minden örömét, visszük keresztjeinket, melyek egymást minden téren támogatva-kiegészítve sokkal könnyebbek. Együtt élünk a hitben, reményben és szeretetben, megvalljuk életünk ezen alapértékeit az emberek előtt, és ezer szállal kötődünk aktívan egyházunkhoz. Tagjai vagyunk a Regnum Christi Apostoli Mozgalomnak és a Házas Hétvége Katolikus Mozgalomnak is. Nagyon-nagyon sokat kapunk lelkiekben: az Úrtól jövő ajándékok, indíttatások megélésében.

Valóban látjuk és tapasztaljuk, mit is jelentenek Krisztus szavai: ha a nevemben ketten-hárman összejöttök, én veletek vagyok! Minden valódi tevékenységben örömről beszélünk és a nehézségek szemünk látára tűnnek el, s nyílnak váratlanul új kapuk, új megoldások a jó gyakorlatok, elhatározásaink születésében, s a megvalósítások örömeiben.

Gyermekeink is a hitben növekedtek fel, immár felnőttként élik meg az Úr közelségét, s szerető gondoskodását. Márton 26 éves, hetedik évét kezdte meg szeptemberben szerzetesként és papnövendékként a Krisztus Légiója Papi Kongregációban. Novíciusi 2 évét Németországban töltötte, majd sorban az Egyesült Államok, Olaszország, ismét Németország és jelenleg Ausztria voltak a képzési évek állomásai. Még 5–6 év van hátra, és szeretne pap lenni. Anna lányunk, aki 23 éves, érettségije után, egy önkéntesi évet követően, amit a Regnum Christi tagjaként Olaszországban töltött, úgy érezte, Jézus őt is megszentelt életre hívja. Két évet élt ebben az életformában Madridban, Spanyolországban. Lassan világossá vált számára azonban, hogy az Úr nem erre hívta. Hazatért és most boldog egyetemistaként él, tanul — naponta szentmisét hallgat és a hit terjesztéséért végzett sokféle munka tölti ki napjait. Például idén barátai-val egy elementáris erejű filmet hoztak be Spanyolországból, mely egy 42 éves korában hegymászó balesetben elhunyt papról szól. Igazi lélekemelő, erőt adó, a hitben biztatást és megerősítést adó alkotás ez, melyet Anna lányunk fordított magyarra. Másik fiunk, Bertalan, aki Japánban született és most 21 éves, egy év önkéntesi munkát vállalt a Regnum Christi Missziós Testületében az Egyesült

Államokban. Jelenleg Chicagóban szolgál, ifjúsági csoportokat vezet, kirándulásokat szervez plébániák fiataljai számára, megtanul ki tartó hittel és lendülettel cselekedni Krisztusért és egyházáért az emberek javára. Feleségemmel és Annával boldogan vesszük híreit, és várjuk jövő év közepén esedékes hazatérését.

Istenélményeim is voltak, és vannak életemben nagyon gyakran. Elsősorban a viszonzott szeretetben szentségi házasságunkban, vagy a zongoraművészi pálya mindennapjaiban, mikor a mesterművek megtanulása során oly sokszor kerülök „Flow-ba” — a megélt boldog teljesség állapotába, még ha rövid időre is. Amikor előadásommal megosztom ezt a túlárado örömet a hallgatósággal, s érzem, hogy mennyire egyé képes kovácsolni a Lélek akár 1500 embert is a zene varázsában. Mikor megélhetem, hogy a hangok mögött rejlő végtelenül fontos üzenet Istentől rajtam keresztül átfolyik, s eljut az emberek lelkébe. Ekkor megélem, hogy teljes az életem! Érzem, mennyire igazak Szent Ágoston szavai: Isten azért adta a zenét az embernek, hogy emlékeztesse őt szellemi hazájára.

Van még négy olyan konkrét élményem, mikor láttam egy-egy tökéletesen reménytelen forgalmi helyzetben, hogy hogyan működik Isten mindenhatósága! Egyet ezek közül megpróbálok röviden leírni. Spanyolországban látogattuk meg lányunkat. Külön engedéllyel velünk volt szerzetes fiunk is. Délben, mikor a kocsiiban a család együtt mondta útban egy hegyi célpont felé az Úrangyalát, egyszerre felriadtam mikro-alvásomból a volán mellől, s láttam, hogy velem szemben jön egy autó 80 km-es sebességgel, miközben én átmentem az út bal oldalára! Én is 80-nal autóztam, s valószínűleg egy erős gyógyszer hatására, melyet bakteriális fertőzésem ellen szedtem, elaludtam az úton! Láttam, hogy itt nincs semmilyen esély. A másodperc tört része alatt azonban megváltozott a kép: az Úr ahhoz hasonlóan, ahogyan a híres *Mátrix* című filmben láttuk, átrendezte a forgalmi résztvevők pozícióit! Volt elég ideje és helye a velem szemben haladónak, hogy ő is „szabálytalanul”, az út bal oldalán kikerüljön engem. Lett elég hely, hogy e manővert befejezhesse és a hátam mögött jövő autók előtt még időben visszatérhessen a jobb sávjába. Velem szemben pont lett elég távolság ahhoz, hogy még mielőtt megérkeztek a többi járművek, ők is, én is lelassulhassunk minimális sebességre, s így én biztonságban visszatérhettem a szabályos jobb sávomba. Mindenki eltűnt, néptelen volt az országút, és mi boldogan adtunk hálát az Úrnak hihetetlen megmenekülésünkért! A nap többi része életünk egyik legszebb együtt töltött pár órája volt: egy fennsíkon a természet szépségei vigasztalásában éltük meg örvendezve, hogy milyen elmondhatatlanul nagy ajándék és kincs életünk minden perce, s hogy az Úrnak szándékai és tervei vannak még velünk...

Elmondom még, hogy egyre tisztábban látom, milyen hatalmas is egyházunk kincse! Az a tanítás, ami a nem hívők előtt ismeretlen, vagy félreismert, s ami nekünk, a mában vándorutunkat végző hívőknek bizony részben ködös, vagy egyenesen nem is ismert. Regnum Christi

tagként feladatunk, hogy a katekizmussal, de legalább a kompendiumával foglalkozzunk, valamint, hogy lassan-lassan megismerjünk egyre több pápai enciklikát és megnyilatkozást. Nálam általában nem valósul meg a hétköznapi szentmisére való eljutás, ám reggel Katicámmal együtt közösen imádkozunk. Felajánljuk életünket, munkánkat, minden örömünket és nehézségünket Istennek, imádkozunk a Szenháromsághoz és Máriához, hogy szerető szívével segítsen nekünk megtenni utunkat aznap is. Elolvassuk az *Adoremus*-ból a szentmise aznapi szentleckéjét és evangéliumát, majd vesszük Barsi Balázs atya aznapra szóló elmélkedését a *Magasság és mélység* kötetéből. Kapjuk a Regnum Christi napi elmélkedését e-mailben, amit minden héten más és más atya, szerzetes, testvér vagy megszentelt életű ír. Végül szabad személyes imákkal fejezzük be ezt az oly sok erőt és áldást adó 15–20 perces napindítót. Napközben is sokszor mondok egy-egy fohászt, kérdezem meg döntés előtt, hogy Te, drága Jézus, mit tennél ebben a helyzetben? Vezetés közben, budafoki házunktól a Belváros felé tartva, vagy vidéki útjaimon is mindig nagy kegyelem nekem, hogy mondhatom a rózsafüzért. Ez az ima valóban átfurmál: a Megváltó életének legfontosabb eseményeibe való belehelyezkedés, s azon való elmélkedés hihetetlen biztatás és erőforrás lelkemnek!

KERÉNYI LAJOS

Feltétel nélkül...

Piarista szerzetes

Hiszem a kinyilatkoztatást, mert Jézus mondta, Ő pedig igazolta önmagát...

Az én hitem is ajándék onnan felülről. A kérdések nélküli elfogadása Isten és Jézus létének akkor valósulhatott meg, amikor a szülői otthon vallásos légkörében nőhettem fel. Majd a tatai piaristák istenszeretete mélyítette bennem a hit iránti gyermeki készségemet.

Ahogy nőttem, értelmem egyre több kérdést tett fel: Miért lehet hinni? Hogyan lehet a hitet értelmes meghajolássá továbbfejleszteni? (Ez az úgynevezett *Obsequium rationabile*.)

Istenélmények segítették a válaszhoz. 9 éves koromban álomszerű látomásban megjelent nekem Jézus az almásfüzitői kis sekrestyében. Az atya helyett Ő jött be, egyenesen hozzám jött. Fogta a vastag misekönyvet és ezt mondta: te fogsz nekem ministrálni. El nem mondható öröm töltött el. Papi hivatás lett a látomásból. Majd következtek a rettenetes szenvedések. Belenőttem a háborúba. Egy bombázás megsemmisítette a házunkat. Érettségi előtt pár hónappal frontarcos lettem, majd szovjet fogságba estem. Rengeteg golyó és bomba esett mellém, és egy karcolás sem ért. Istenélmény volt. Mindig közelebb kerültem Hozzá. Levédiába vittek, szénbányába (Donyeck-medence). Néhányan 18 éves fiúk elhatároztuk, hogy megtérítjük a Szovjetuniót. Egy írásomban így vallok erről: „Elhatároztuk, hogy

Istent, Jézust beleénekeljük az ottani ateista világba. Nyakunkba akasztottuk kis keresztszimbólumainkat a felszíni munkán. Biztosak voltunk, hogy ezáltal áttörjük az elavult, tiltó kereteket. Oly erős volt a keresztség szolgálatunk, hogy szinte kettészakadt az ateista múlt, és egyre több gyerek szaladt hozzánk, csókolgatták a keresztszimbólumot és mondogatták: Ó kröszt, ó Jézosz Krisztos. Több ór is ugyanezt tette. Mi meg meghatódva sügtünk egymásnak: itt van a Jóisten. Íme: istenélmény. Istenelemény számomra az immanens világnézetek csődbejutása.

Legnagyobb élmény volt számomra az a felismerés, hogy a próféta jövőbelátásai az Istállógyereken beteljesedtek. Egy nehéz szigorlaton lett világos előttem Jézusnak ez a mondata: Ha nem hiszitek, amiket mondok, olvassátok a régi írásokat, rólam szólnak, rajtam teljesednek (Jn 5).

Ezen élmények végleg alkalmassá tették értelmemet, hogy a hit ajándékát élményszerűen éljem meg. Ez már tudatos meghajlás. Tarkács József volt professzorom szavaival fejezem be tanúságtételemet:

Elhinni annyit jelent: Igaznak tartani mindazt a hitigazságot, amit Jézus mondott, ha értem, ha nem értem. És: Elfogadni az Ő cselekvési normáit (X. parancs), ha jól esnek, ha nem, mert feltétlen bízom az igazolt Jézusban.

Hiszek a házasság szentségében

LÁBÁDY TAMÁS

Bíró A szüleimtől átöröklött zsinat előtti ortodox vallásosságot, szokásrendszert és hitet egyszer csak kifújta belőlem a kamaszkor lázadása. De az Istentől jövő „túláradó erő” (2Kor 4,7) viszonylag gyorsan leverte bennem ezt a lázadást. Életemnek hamar lényegi részévé vált a hit, amely az élet értelmét az etikus, a mindig jobbat akaró emberi cselekvésekben és ennek transzcendens dimenziójában látja. Óriási revelációként éltem meg, hogy az Isten meg akart születni bennem. Rácsodálkoztam a felismerésre, hogy a hit — az én hitem is — a lélek Istenre nyíló ablaka.

Akkor még nem tudtam, de ma már bizonyosan tudom, hogy ez az Istennel való találkozás a kegyelem misztikus műve volt. Mert Isten választása, Isten megjelenése bennem, mint ki nem érdemelt ajándék, egyedül és tisztán a kegyelem adománya. És vajon nem megrendítő-e, nem megejtő szépségű-e, hogy a kegyelem által hívogató Isten-közelség a legszentebb földi érzés, a szerelem elementáris ereje fellobbanásával hasított belém? Hogy az Isten, mint Illést, a kegyelem forgószélével magához ragadott, és egyidejűleg a szívem-be plántálta a szerelem tüzes szekerét? (2Kir 2,11)?

Ötven esztendeje, hogy Istennek ezt a különös ajándékát meglepetve fedeztem fel, ahogy mellém-rendeltje és számomra kiválasztotta bevont gyengéd pillantásával, és ahogy magához vonzott növekvő rokonszenvének légkörébe. És én fölfogtam a pillantását, a szikrától lángra gyúltam, és a szerelem viszonszerelmet fakasztott, amely aztán az ajándékozásban és az elfogadásban hamarosan kibontakozott és teljessé lett. Egyszerre, szinte egy csapásra valósult meg szeretet-történetem a férfi és a nő egészében való emberré válásában, és az Istenben való hitemben. Isten, akinek kegyelme az engem kiegészítő társam tekintetével együtt elért, ekkor egészen a bensőmbé hatolt, és egyszer csak fényesen tükrözte vissza a lelkemben a felismerést: „Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket” (Jn 15,16). S a tükör által világossá vált az is, ami addig homályban volt, hogy a kegyelmet — így a hit kegyelmét is — csak kapni és elfogadni lehet, elfogadni odaadással és végtelen hálával.

Amikor aztán a kegyelem megvilágosító ereje által kezdtem hinni, hogy a világmindenség térben és időben egyaránt felfoghatatlanul hatalmas arányaihoz képest oly parányira méretezett emberlét — minden egyes emberlét — iránt az Isten személyes szerelmet érez, akkor annak a csodának a hitére is alkalmassá váltam, hogy a férfi és a nő, a házastársak szerelmét is olyan elszakíthatatlan és visszafordíthatatlan szerelemnek tekinti — annak minden szenvedélyes erejével —, ahogyan Ő az embert szeretetével élete utolsó percéig „üldözi”. Mert ahogy az Isten az emberiséget jegyeséül választotta, és örök házasságra lépett vele, ugyanúgy teremtményei, a férfi és nő csak együtt testesítik meg az Ő képmására alkotott emberlét egészét, egy testté válásuk pedig magában hordozza az egyetlenség és véglegesség dimenzióit.

Isten szívéből folyamatosan és szakadatlanul áramlott házasságunkra a kegyelem olyankor is, amikor a bennünket körülvevő profán és hitetlen világ fényei és ragyogásai már-már ellenállhatatlanok voltak, mint a választott népet csábító kísértések a babiloni fogság idején. De hát Jézust háromszor is megkísértette a sátán (Lk 4,1–12), bennünket talán harmincszor többször is. A hit utáni állandó vágyakozásnak azonban újra és újra megelevenítő ereje lett bennem, és az Isten irántunk való hűsége házasságunk egymás iránti hűségének paradigmájává vált. Ez a házasság szentségében való hitem talán életem legerőteljesebb Isten-élményévé lett. És ahogy házasságunk időfolyamában egyre csak rakódtak egymásra az évtizedek, mind teljesebben és határozottabban tudtam dönteni amellet, hogy hiszek. Hiszek az Ő végtelen megelőző szeretetében, és hiszek a házasság szentségében. Mert rádöbrentem, hogy a hit az ajándékozó kegyelem elfogadása melletti döntés, tehát a hit választás, vagyis az ember által felvett alapállás, egyszerű szabad választás kérdése.

A kettős szeretet-történetemre való egyre gyakrabban ismétlődő reminiscencia, amely a kegyelem áradása volt, folyamatosan erősítette bennem a személyes Isten irántam való szeretetébe vetett hitet, egyúttal azt is, hogy az Úrnak ebben a szeretetében megélt házasságom

is szent. A hitet abban, hogy társamat az Isten álmodta meg nekem, akit — miközben a hosszú együttmenetelés során megismerjük egymás lelkének dzsungeleit és arborétumait, felfedezzük testünk eggyé válásának gyönyörűségét és termékeny szerelmét — úgy kell szeretnem, ahogy Krisztus szereti az Ő egyházát (Ef 5,25). Hogy a kegyelem áradása egyre inkább tökéletesíti ingatag szerelmünket, megerősíti egységünket, és Krisztus jelenléte által fölemeli és megszenteli lelki és testi kapcsolatunkat. A hit abban, hogy a házasság — az én házasságom is — az üdvtörténet, Krisztus és az egyház közötti szövetség misztériumából részesül, és hogy a házasságunkban jelenlevő Krisztus erejének és szeretetének elfogadása által tudunk kölcsönös odaadásban és hűségben, felbonthatatlan egységben élni halálunkig. Sőt a házastársak szerelme túlmutat a halálon is. Krisztus a gyökér, a házasságunk belőle meríti visszavonhatatlan egység-természetét, a szövetséget, amelyből él, és amelyet szentségként megjelenít.

Ez az én Crédóm!

LACKFI JÁNOS

Törmelékek a hitről

Költő

Pofonegyszerű evangéliumi jelenet Máté elhívása, pontosabban megszólítása: arra megy Jézus, és kéri, jöjjön vele. Ugyanez a forgatókönyv máshol Péterrel is. Mindketten első szóra felkászálódnak, és követik. Pedig nem is ismerik. Ugyanígy nem igazán ismeri őt a vérfolyásos asszony, aki köpenye szegélyét megérinti, sem a százados, aki tapintatosan megkéri, „távgyógyítsa” meg szolgáját, anélkül, hogy házába lépve tisztátalanná válna. Érett fejfel jöttem rá, miért érint meg annyira az ismeretlenek efféle ráhagyatkozása. Hitkereső kamasz koromban nekem is alapélményem volt valami furcsa, képzelt jelenet, ahogy egy tógából kilógó mezítláb lépdél előtttem, én meg követem. Sivatagi homok, izzó napsütés, és csak megyek utána. Pedig mit tudtam én akkor Krisztusról? Annyit, amennyi ódon regényekbe dekoratív funkcióval befért. Jó, ma valamivel többet tudok. Na és? Tehetek valójában többet, mint hogy megyek utána?

✱

„Égő és világító fény volt János, de ti csak ideig-óráig akartatok az ő fényében gyönyörködni” — olvassuk Keresztelő Szent János kapcsán. Szemünk valóban gyorsan elfárad a világosságon, hamar visszavackolódunk a saját önzésünk kényelmes, félhomályos zugaiba. Úgy mozgunk a szeretet légkritka tereiben, mint a hegymászók azokon a dél-amerikai hegycsúcsokon, ahol állandó szélavínak söprögetnek, négykézláb tapadva lehet csak haladni, és ahol a sziklán időnként mumifikálódott gepárdtetemet látni — az állat víz híján pusztult el az éghajlattal való öldöklő közdelemben, tagjaira só-

kristályok ülnek ki. Hát nem jobb nekünk ehelyett odabenn punnyadni, a langyos sötétben?

A 119. zsoltár szól szűkülésről és tágulásról. „Olyan lettem, mint aszott tömlő a füstben” — melyikünk ne élte volna át ezt a mazsola-állapotot? Minden bezárul, elkomorodik, összeszorul. „De te kitágítottad szívemet” — ez a metafizikus szívnagyobbodás is éppolyan mélyről ismerős. Ilyenkor azt hisszük, minden lehetséges, jó szél dagasztja vitorlánkat. Persze sem ez, sem az nem tartós és végleges állapot. Mégis milyen végletesen át tudjuk adni magunkat mind a kettőnek!

Az Evangéliumban emlegetett, ördögtől megszállott emberekből Jézus kikergeti a gonoszlelket. Magyarul ezeket a helyeket úgy fordítják, mintha a démon lakozna az emberben, vagyis az ember van kívül, a Sátán benne. A görög eredeti viszont, mondják, úgy fogalmaz, hogy az ember van az ördögben, mintha körülölelné szerencsétlent a démoni lélek. Mármost akkor mi a bibliai valóság? A Sátán nyilván nem térdimenzióban meghatározott, hanem szellemi rendű valóság. Vagyis nem bennünk van, mint a letüdőzött cigarettafüst, melyet beszívunk, vagy egy pirula, amelyet lenyelünk, és nem is kívülünk, mint egy télikabát. Csak életünkre kifejtett hatása nyilvánul meg térben. Valahogy úgy, gondolom, ahogyan egy vetület kifejezi egy épület vagy bármely forma létét. Pázmány Péter ugyanakkor várat ostromló ellenséghez hasonlítja, és állítja, hogy mivel a szívek vizsgálója Isten, a Sátán legbensőnkbe nem láthat bele. Hadd képzeljem el kísértéseit talán úgy, mint valami koncentrált sugárzást: akárhol tartunk a hőkévébe faforgácsot vagy papírszeletet, lángra lobbantja. Ami nem azt jelenti persze, hogy csakis azon a ponton lenne jelen.

A hit alighanem éppoly kísértés a vallástalan számára, mint a hitvesztés a vallásos embernek. Ezt úgy képezem el, mintha két gumikötéllel az ember jobb- és balfelé lenne kipányvázva. Minél jobban húzódik az egyik pólus felé, annál erősebben rángatja a másik oldal. Minél beljebb vagyunk a jóban, annál erősebben gravitálunk a rossz felé, és minél mélyebbre merülünk a rosszba, annál erősebb vágy von a jóra. Másképp a megtérések és a kitérések éppúgy érthetetlenek lennének.

„A dolgok vagy léteznek, vagy nem. Ha minden ilyen lenne, akkor lehetne, hogy egyszerre legyen minden, és akkor nem lenne keletkezés és pusztulás. A pusztulás mindig másodlagos, egy létállapotnak mindig meg kell előznie” — írja Aquinói Szent Tamás. Vagyis minden valami másból keletkezik, mondhatni mindent valami másnak a pusztulása trágyáz egy újabb létezésre. A természet, mondjuk a mi kertünk

nagyon is alkalmas ennek a szemléltetésére. Mag és gyümölcs és rothadás, hajtás és elszáradás egymást taszigálja végenincs hosszú sorban előre. Már ha van egyáltalán előre? Ki mondja, hogy nem a halálunkkal kezdődik az életünk, és nem a csecsemőkor felé pörgünk vissza, közben egyre több mindent elfelejtve. Számomra nem csak abban lelhető fel Isten, amit Szent Tamás mond, nevezetesen, hogy a változások sora nem lehet végtelen, mert kell az elejére egy változatlan, teremtető. A világ véges, de nem ismert mennyiségű elemből folyamatosan teremtetődő, végtelen variációi már önmagukban felidézik az Isten-szédületet. Ki mondja meg Istennek, hogy miként teremtsen? Hogy egy pontszerű időpillanatban, mint valami iskolai ünnepélyen, sípoló mikrofonba kelljen kimondania a „legyen” szót? És ha ő maga a körkörös végtelenség személyes középpontja, az örvény figyelő szeme? Nem a Teremtés Könyvével perlekedem, hiszen nekünk, embereknek szükségünk van konkrétumokra, dátumokra, születnapokra, évfordulókra, ünnepekre, hogy bele ne ragadjunk pizslicsárá napi gondjainkba, hogy elemelkedhessünk, távlatokba tekintsünk. Isten azonban maga a távlat, a kiskanállal kimerhetetlen van-és-nincs, a szétfoslás-létrejövés elválaszthatatlan, mámorító keveréke. Ha folyvást belebámulnánk, állandó szédületben élnénk, mint a kábítószerrel utazók. Vagy valószínűtlen békességben lebegnénk, mint a révültek. Hátha nincs is pusztulás és keletkezés, csak mindezek szüntelen egymásba habzása tudatunk centrifugájában (Isten tudatának körforgásában). A kezdetet és a véget a rátekintés hozza létre, Isten rátekintéséről pedig nincsenek az emberinél magasabb rendű fogalmaink. Hogyan is lehetnének, mi-
kor mindent csak a saját rátekintésünkön keresztül szemlélhetünk?

Van az evangéliumi olvasmányoknak egy közismert, „csőbe húzós” sorozata. A koreográfia azonos: jönnek a farizeusok és az írástudók, csavaros találós kérdéseket dobnak fel Jézusnak, hátha megfogják valahogy. Ugyanakkor a kérdések, ha kimódoltak is, egyáltalán nem rossz felvetések. A baj mindannyiszor az, hogy ezek a pupák nem mernek *valóban* kérdezni. Előre kész válaszaik vannak, és azt is tudják, hogyan csapják le a labdát pozitív vagy negatív felelet esetén. Kell adót fizetni? Akkor puff, szép kis hazafi, aki a mocskos császárnak adózik! Nem kell? Akkor puff, nem vagy császárhű, gályára veled. Istentől van a hatalmad? Akkor puff, káromló vagy, hisz tudjuk, hogy embernek születél. Nem Istentől? Akkor puff, ördögidéző vagy, né tán egyszerű ember, mit ugrálsz itt nekünk? Jézus kibújik a házgyári panelek közül, válaszai beskatulyázhatatlanok. Persze nemcsak az a lényeg, hogy győzi retorikával (igaz, nyerni szeretünk mi is, és úgy érezzük, vele győzünk), hanem hogy sunyi szándékkal feltett jó kérdésekre valódi választ kapunk. Nyitottat, szemünket felnyitót. Egy kivételesen nem ártani akaró, jó szándékú farizeus ettől meg is hökken: „Jól mondod, Mester”. Még jó, hogy mondod!

Az én Crédóm

Szerkesztő-riporter

Gól! Ismét megzördült a háló a kis argentin, Messi lövése után. Jobb kezével keresztet vet, majd karjai a levegőbe lendülnek. Köszönöm — ez a jelentése —, köszönöm. Milliók látják ezt hétről hétre a televízióban. Azt, hogy bárhol a világon, mikor kijönnek a pályára a játékosok, megérintik a Földet és keresztet vetnek. A siker kapujában keresztet vetnek. Huszonévesek...! Persze lehet, hogy a menedzserük, a pszichológusuk, a piárosuk mondta nekik, hogy ezt eszi a nép... De ez így nem igaz! Ehhez tudniuk kell a miértet is, a titkot is, amit otthonról hoztak, gyerekkorukból. Különben hiába súgnak a propagandisták, a siker, a gólöröm lenne az erősebb, és csak utána következne a „begyakorolt” mozdulat. Igen, az a véleményem, hogy százmillióknak mutatnak példát, nem másról, csupán arról: *Van ki-nek köszönetet mondani.* Én ezt hiszem...

Temetésen voltam. Középen az urna, körülötte virágcsokrok. A mikrofonnál egy hölgy. A „rendezvényszervező munkatárs”: színésziesskedő hangon olvassa az előzetes tájékoztatók alapján megírt búcsúbeszédet. Azután rövid séta a kolumbáriumhoz. Az urnát berakják a falba, gyakorlott kezek négy sarkánál gondosan becsavarozzák, rögzítik a márványtáblát. Nincs menekvés. Ennyi. Csönd. Részvétnyilvánítások, séta haza. *Nincs ki-nek köszönetet mondani?* Az elmúlt életért, munkáért, szerelemért, gyerekekért... semmiért. Én ezt nem hiszem...

A kereszténység igenis él a mindennapokban. Ott van mindenütt, mindenben. Pontosabban fogalmazva a zsidó-keresztény értékrend. Gyakran rejtve marad, gyakran alázzák, gyilkolják, megvetik. Mint Jézust...! Ilyen az ember, ilyen a világ. De Isten teremtett világa sértetlen.

Nekem könnyű a dolgom, nem felnőtt fejjel kellett választanom a keresztséget. Köszönöm a szüleimnek. Édesanyámat a hatvanas évek elején ugyan felkereste az általános iskola igazgatója, hogy írasson ki a hittanról, de megkapta a méltó választ: „Igazgató úr, ezért kár volt leszállni a bicikliről”.

Talán ennek is köszönhetem, hogy ma én vagyok a Magyarországi Evangélikus Egyház déli egyházkerületének felügyelője. Protestáns hagyomány szerint a felügyelőt demokratikus szabályok szerint választják. Egyhangúan választottak meg a gyülekezetek. Nincsenek hitbéli problémáim. Rossz tapasztalataim persze vannak. Hosszan sorolhatnám ezeket. De több a jó! A hitem erős. Sem itthoni, sem külföldi viszályok, gyalázatok nem bizonytalanítanak el. Mi evangélikusok még köszönni is így szoktunk: Erős vár a mi Istenünk.

Végezetül még egy fontos vallomás. Évek óta hívnak mindenfelé az országba közösségek mint az *Egy csepp emberség* rádiós sorozat riporterét, felelős szerkesztőjét. Megyek. Kérdeznek. Mesélek. Elképesztő, hogy hét év után sem felejtene az emberek egy napi két

és fél perces műsort. Van egy visszatérő kérdésük, ami mindig elhangzik: Miért szűnt meg egy ilyen népszerű, sokak által szeretett műsor? A világon mindenütt arra törekszik a média, hogy legyen sikeres, hallgatott, nézett műsora — ezt pedig megszüntetik. Miért? Elmondják, hitet, bizonyosságot, tartást, önbecsülést adott az *Egy csepp emberség*, hogyhogy megszűnt?

Nem szűnt meg! Az irigység, a hiúság, a féltékenység — az emberi gyarlósága megelégelte. De nem szűnt meg, bennünk él. Hiszem. Nemrég kaptam a hírt, egyik iskolánk igazgatója nyugdíjba ment. Kollégái valamilyen maradandó, becses ajándékot akartak adni neki. Szerkesztettek egy könyvet. Az egyik oldalon kinek-kinek a fényképe, a másikon pedig „egy csepp...” — egy csepp emberség! Egy példányban készült.

MEDVECZKY ÁDÁM

Credo

Karmester

Hiszek, nem csupán gyanítok és sejtek. Számomra a hit az a csoda, amely gyermekkorom óta fokozatosan és egyre erőteljesebben kialakult bennem. A mechanikus vallásgyakorlatot, majd a csupán érdeken alapuló hitet a szilárd meggyőződés és a láthatatlan dolgok bizonyossága váltotta fel, az Isten létezésébe vetett hit.

Hitem az esendő ember hite, amely által igyekszem erőtlenségemet, hiányaimat kijavítani.

Néha meglepő közelségbe kerülnek a megemlékezések ünnepi időpontjai. Nemrég, október 1-jén volt a Zene Világnapja, és 11-én indul a Szentatya által meghirdetett Hit éve. Számomra fantasztikus egybeesés, hiszen a Hit és Zene bennem szoros egységet alkot, elválaszthatatlanul erősítik és táplálják egymást.

Természetesen a hit nem csak egy bizonyos évre korlátozódik, mint ahogy a megváltás kegyelmét sem kizárólag húsvétkor érezzük. Mégis felemelőnek tartom, hogy létünk belső alapjairól együtt emlékezik a világ keresztény társadalma.

„Hit nélkül olyanok vagyunk, mint a színes üveglakok a sötétben.” Nem tudom, hol olvastam ezt a meghatározást, de fantasztikusan találó. Ha nem kapunk valahonnan fényt, minden képességünk csak meddő érték. A világhoz való hozzáállásunk sokszor akadályozza annak, hogy ennek a Fénynek eredetét meglegljük.

Ady Endre *Az Úr érkezése* című verse csodálatos poézise a roskadozó lelkű ember hitben való megvilágosodásának.

A magyar költészet, irodalom szeretete, és nem utolsósorban 1956 csodálatos, fájdalmasan felemelő érzése meghatározó volt számomra. Az egyre erősödő nemzeti érzésem és magyarságtudatom szorosan hozzásimult a még most is alakuló, formálódó hitemhez. A szabadságharc a történelem élményével ajándékozott meg. Élet,

halál, diadal és véres megtorlás... Hogy hittem volna mást, mint aminek szemtanúja voltam?!

A muzsika (ha eltekintünk a fizika rezgésánától) ugyanúgy, mint a hit, a gondolati, fogalmi szférák felemelő meggyőző valósága. Hit, zene, magyarság! Ez az a három pillér, amihez igyekszem méltónak lenni.

Advent van (ad vent= az Eljövételhez), mint minden évben, most is lehetőségünk van megújulni Krisztusunk születése napján.

A Mennyei jelenések könyvének (és ezáltal az egész Újszövetségnek) utolsó előtti versét idézem: „Aki tanúságot tesz mindezekről, így szól:

Bizony, hamarosan eljövök, Amen.

Jöjj el, Uram, Jézus!”

A felnőttkor választóvize

MEZEY KATALIN

Költő

Családom mind a négy felnőtt tagja: nagymamám, nagynéném, anyám és apám is mélyen hívő, elkötelezett katolikus volt. Mind a négyen egészen másként. Anyai nagymamám miután az angolkisasszonyoknál elvégezte iskoláit, hamarosan férjhez ment nagyapámhoz, aki hivatalosan katolikus, a gyakorlatban azonban teista volt: hitt a természet Urában, Istenben, de vallását nem gyakorolta. Pedig mélyen érző ember volt, aki orvosként a szegényeket ingyen gyógyította, hiszen nem sokkal korábban maga is szegény, vidéki fiatalemberként érkezett Pestre. Első három gyermekük halála után nagymamám megtért, és haláláig mindenben mintaszzerű katolikus volt. Mindazt, amit a hívő ember napi imádságalkalmairól tudok, tőle láttam és tanultam. Reggel ötkor már az ágya szélén ült, és mondta a rózsafüzért. Alsóingén skapulárét viselt, minden munkába Isten segítségét kérve fogott, otthonról való elindulásunkkor kis keresztet rajzolt a homlokunkra, és ha tehetett, naponta járt szentmisére.

Ancsur néném mindenben méltó társa volt, munka közben szent énekeket énekelt, büszke volt rá, hogy a háború előtt Mária-lánycént ott volt a budapesti Eucharisztikus Világkongresszus rendezvényein.

Apám korán elhunyt szüleitől örökségül mély, bensőségesen megélt istenhitén kívül semmi mást nem kapott, de ez elég is volt ahhoz, hogy minden balsors ellenére családjunk és mindenkori környezete támasza, mindig mindenhol valamiképpen a szeretet középpontja legyen.

Anyám harsány, magabiztos természete ellenére tudta és vallotta, hogy a kommunizmus, a két világháború, a szocializmus katalizma közepette csak a Jóisten egyidejű csodáinak köszönhetően kísérte siker talpraesett határozottságát. Folyton imádkozó édesanyjával el-

lentétben, ő a nagy szervező, személyes, saját ügyének tekintette hitét. Csak étkezések után, este, az ágyunk mellett és az ünnepi szentmiséken imádkozott együtt a családdal. Nagyanyámék rózsafüzérezését, litániázását, énekelgetését epés megjegyzésekkel kísérte, talán elavult, érvényét veszített gyakorlatnak tartotta. Úgy beszélt, mintha pertuban lenne a Jóistennel, és egyenesen tőle tudná, hogy ezek a dolgok nem szükségesek az üdvözüléshez. Racionális gondolkodásmódja, mindig fölényben lévő intellektusa rám is erősen hatott.

Hosszú lenne most elmondani, milyen út vezetett attól a magát túlértékelő, nem minden színpadias póz nélkül hívó és imádkozó kislánytól, aki voltam, addig az Istenről, hitről, templomról készségesen megfélelmező egyetemistáig, aki lettem. Mintha tizennégy évesen nem én hangoztattam volna, hogy ha fiú lennék, papnak mennék, és nem én tartottam volna Nagypénteken egész napos böjtöt, a család hangos ellenzése dacára. Igaz, akkor 1957 tavasza volt, és még elevenen élt bennem mindaz, amivel a forradalom napjai személyiségünket kiteljesítették.

Mi okozta esetemben a gyors hitehagyást?

Azt hiszem, hogy az emancipáció csapdája. Nem a női emancipációé, hanem a gyermekből felnőtté válással járó emancipációé. Abban a körben, amelyben már nem tartottak gyerekek, amelyben számomra váratlanul, magától értetődően felnőttnek tekintettek — a pesti Bölcsészszkaron tehát — látszólag az ateizmus volt az egyetlen elfogadott világnézet. Nem véletlenül: 1961-et írtunk, amikor beiratkoztam. Mérlegelés, tudatos döntés nélkül álltam át a másik oldalra, mintha a hit elvetése felnőtté válásom természetes, magától értetődő velejárója lett volna. A felnőtt státusz annyira vonzó volt, hogy még ezt az árat is minden további nélkül megfizettem érte: valamiféle „vagányságnak” látszott, hogy a legvulgárisabb ateista fölényeskedést is eltűrjem, elfogadjam. Nyilván szerepe volt ebben annak a meggyőződésemmnek is, hogy abban a körben, amelyben a hit, az Isten szava a döntő, a családomban, nem lennének hajlandók engem felnőttnek tekinteni. Istentől és szüleimtől való eltávolodásom együtt járt, egyszerre következett be.

Elkerülhető lett volna, hogy ilyen nagy árat fizessenek a felnőtté válásért? Azért, ami tulajdonképpen magától is előbb vagy utóbb, de feltarthatatlanul bekövetkezik? Így kell, hogy elérkezzék az önállóság határmezsgyéjére minden kor fiatalága? Vagy lehetséges lett volna számomra is, hogy okosabban, kisebb megrázkódtatások árán, gyermeki énemhez és hitemhez ragaszkodva váljak felnőtté? És manapság, amikor körülöttünk az egész világ annyira más, mint volt a múlt század hatvanas éveiben?

Mennyi megoldandó feladat következik ezekből a kérdésekből és felismerésekből!

Való valóság csak egy lehet

NÉMETHI ANDRÁS

Jó lenne tudni, hogy van egy valóság.

Jó lenne hinni, hogy van egy valóság.

Mert való valóság csak egy lehet.

Matematikus

Lehet, hogy mindenki, de egy természettudós talán még inkább, túl tudatosan is szeretné tudni, hogy hol van a helye a semmi és Isten között, hogy ott azon a helyen az ő küzdéseinek, áldozatainak, kíváncsiságának, eredményeinek, egész belső lényének értelme van. Szeretné hinni, hogy egy nagy titok megfejtésének részese. Önmagát szeretné elhelyezni valahová, egy nem képzeletbeli, de igazi valóságba, amelyben kutatói tevékenysége értelmet kap, és olyan kapcsolatot vagy visszaigazolást részesévé válik, amit költők élhetnek át ritka pillanatokra, vagy szentek és igaz emberek imádságban.

És ebben az önmagunk keresésében találjuk meg a Teremtés csodáját. Mert lehet, hogy van olyan felszínen szántó, ki saját vagy területe nagyszerűségétől, részleges eredményeitől elragadtatva hiszi, hogy nemsokára minden ismeret birtokosa lesz, tudás és uralom gazdája. De aki mélyre szánt, többet keresve és akarva, a végtelenséget látja maga előtt. Láthatja a teremtett világ harmóniáját, rendjét, és hiszi tudatosságát. Megtapasztalhatja a világ elképesztő összefüggéseit, amelyek kizárnak minden véletlenszerűséget, félígazságot, mellébeszélést. És ugyanakkor megérti, hogy sohase lesz képes mindent értelmével átfogni, és talán sohase fogja teljesen megérteni e csoda célját. De hiszi és érzi, hogy ő nem véletlenül vesz részt ebben a csodában, és áldott az a hely, amit benne neki szántak.

Fiatalkoromban mindent meg szerettem volna érteni, tanulni. De hamar rájöttem korlátaimra. Mégse korlátaim tudata vezetett rá, hogy higgyem a végtelen elérhetetlenségét, hanem pont egyre erősödő vonzalmam a mind nehezebben kifürkészhető felé, az, hogy csak azzal érdemes foglalkozni, ami nagyon nehéz. Egy jó kutató, ahogy talán minden ember, egyre nehezebb feladatokat tűz ki célul maga elé, az igazi kihívásokat, a nagy próbákat. Vajon kihívásnak számítana egy olyan titok feltárása, vagy egy olyan világ megismerése (akár egy egyén, vagy az emberiség számára), aminek egy pár év alatt (vagy akár pár évszázad alatt) a végére tudnánk járni? Nem hiszem, hogy a Jóisten egy ilyen világot teremtett volna. Egy ilyen világ megismerése nem a szellemi életünk dicsőségét jelentené, hanem hasztalanságát a vég tudatával, nélkülözve mindent, ami a jövő, a munka, a remény, az élet. Nem hiszem, hogy a Jóisten egy olyan világot teremtett volna, melyben ezt szánta volna osztályrészül, egy olyan véges valóságot,

amelynek majd egyszer rájövünk a trükkjeire. De hiszem, hogy egy végtelen világot teremtett, tele csodákkal és titkokkal, amelyek sorra kinyitódnak, tele a felnyitás reményével és örömeivel, a munka áldásával. Oly sok titok van mindebben, hogy mindannyian megtaláljuk benne a számunkra valót, a tudós a tételeit, a költő a verseit, a gyerek a félelem elleni bátorságot, a fiatal a szeretet erejét, az öreg a mindennapok bölcsességét. Találunk: van, amit újra és újra, van, amit egyszer és mindenkorra, és ezek mindig újak lesznek, izgalmasak. De van olyan, amit feltörni sohase leszünk képesek. Talán nem is vagyunk elég érettek, felelősek és erősek az élet-halál, a teremtés és sok más titoktudás hordozásához. Az életet megrendelni nem lehet, csak ajándékba kapni. Aki ezen változtatni akar, tönkreteszi azt.

Hiszem, hogy ez a kevesebb sokkal több, mint a mindentudók öndicsérete. Az alkotást ez a részesedés teszi szentté, a hiúságot ez gyúrja lassan alázattá, ez ad erőt az igazi próbatételekben. Mindenben van egy átfogó kapocs: valaki néz rám. Lehet, hogy nem mindig. Mégis jó eljátszani azzal a gondolattal, hogy amikor éjszaka tételeimbe temetkezve „számolok”, talán a Jóisten is emelgeti szemöldökét — ugyanúgy, ahogyan én is falmászó fiamat nézve, lent a padlón izgalomban, tudattalanul emelgetem lábamat, karomat, hátha a fiam ott fent a falon jobban eléri a bütyköket.

Mert itt fogalmazódik meg az új fordulat, a lényeg: az előbbi meggyőződés mind csak az íróasztal hite, reménye. Mit sem számít a szakmai tudás, elméleti világkép, ha a falmászó (az élet létráját mászó) fiaim a tétek. Akkor a tudós helyének vagy tudáshatárainak keresése csak hiúság. Egyetlen egy dolgot szeretnék az Isten kezébe tenni: a családomat, a gyerekeimet, a védelmükben átélt elesettségemet, gyámoltalanságomat. Ez a mindennap hite, mikor félttem a gyerekeket attól, ami a külső világban körülveszi őket, a családban levő szeretetet a magunk fáradtságától és a külvilág durvaságától. A hit talán ebben az állapotban kezdődik. Ez már nemcsak egy természeti törvény vagy a teremtett világ szépsége, hanem mindennek lelke — apám emléke, feleségem türelme, pár barát pillantása. Igen, a Jóisten nem teremthette meg a világot mindezek nélkül. A saját pillantásának bennléte nélkül.

Egy éjszakai zárándoklat előtt az atya azt mondta, gondoljuk meg, miért tesszük meg a negyven kilométert. Ajánljuk valamiért. És ilyenkor a lista hosszú. Vergődő hazánkért, barátaink és magunk családjaiért, házasságainkért, gyerekeinkért, vagy akár munkánk eredményességéért. De való valóság csak egy lehet, kérni csak egyet lehet, hinni csak egyben lehet. Abban, hogy a Jóisten látja, hogy ott bandukolok a fiaimmal és feleségemmel, és ránk pillant. És látja a többi százat, akik bandukolnak a hazáért, családokért, házasságokért, gyerekekért, és a munka teremthető öröméért. Hiszem, hogy a kacagás a görccstől, a jó vers a rossztól, a jó tétel a rossztól abban különbözik, hogy nem hiányzik belőle, hanem benne van ez az atyai, isteni pillantás.

Credo

Evangelikus lelkész,
teológus

Hitem az egyház hite. Nem úgy, mint a szénégetőé, akiről azt mondják, hogy amikor az inkvizíció a hitét firtatta, azzal válaszolt, hogy hiszi, amit az egyház hisz. Arra azonban nem tudott válaszolni, hogy mit hisz az egyház. De azt sem gondolom, hogy a különféle egyházakból vagy felekezetekből patchwork-szerűen gyűjthetné csokorba mindenki, ami neki leginkább tetszik. Inkább azt vallom, amit az egyház nagy egyetértéssel vall és tanít, de óhatatlanul a magam korlátai és tapasztalatai szerint eltérő hangsúlyokkal. Ez nem annyira tudatos elhatározás eredménye, mint inkább élettrajzi adottság. Nem annyira önkényes elzárkózás, mint inkább tanulási készség.

Sem a napját, de még az évét sem tudnám megmondani annak, amióta tudatosan, személyes meggyőződésként mondom a hitvallást. A Bibliát tizennégy-tizenöt évesen, talán elsős gimnazistaként kezdtem olvasni. Egy csendes héten kapott biztatást követő nekiszánnással. Naponta iskola és ebéd után, a tanulás előtt egy fejezet, kezdve a Teremtés könyve elejétől. Különösebb tanácsok vagy segítség nélkül. Nehéz megfogalmazni most, hogy serdülő gyerekként mit találtam benne annyira érdekesnek akkor, hogy a január elsejével megkezdett rend mellett évekig kitartottam. Nem ábrándítottak ki az Izrael népéről írottak. Nem riasztottak el Izrael Istenének szavai és tettei sem, aki — így éreztem — mintha egyre átfogóbban és egyre személyesebben engem igényelne. Egyrészt valami szilárd, mély alapot adott annak a polgári erkölcsnek és illemnek, amelynek elvárásai közepette felnőttem. Ott sokaknak elég lett volna a látszat és az annak alapján alkotott vélemény. Isten, aki a bibliaolvasás és konfirmáló lelkészem, Botta István révén megfogott, kemény harcba állított kamaszkori magammal. Voltak ebben a küzdelemben ragyogó győzelmek és megsegyenítő vereségek is. Ez a belső formálódás odáig vezetett, hogy tizenhét évesen nem tudtam megtenni, hogy ki ne álljak szűkebb környezetem elé azzal, hogy a lelkészi szolgálatra érzek elhivatottságot. Az érettségiig pedig ezt az elhatározást szinte mindenkivel meg kellett vívni. Sokat jelentett mindebben a prófétai szó, amelyet egyre inkább magamra vettem: „Ne félj... enyém vagy” (Ézs 43,1).

A teológiai tanulmányok során a korábbi gyermeki hitet, ifjúi hevéletet felváltotta a józanság. Következménye volt ez annak, hogy szembesültem olyan kérdésekkel, amelyeket nem csupán kívülről tesznek fel a hívő embernek, hanem amelyek olykor a hívő embert is elbizonytalanítják, hitében megrendítik. Hiszen az ateista propaganda pamfletjeink inkább csak nevetni lehetett, de az egyház múltjának vagy jelenének fonákságai vagy éppen saját mulasztásaim súlyos próbatételt jelentettek. Az ötvenhat évvel ezelőtt megkezdett tanulmányok a Szentírás átfogó tanulmányozása, az egyháztörténet megismerése, az egyház tanításában való elmélyedés és a gyakorlati szolgálatra történő

felkészítés révén mégis megerősítettek. A stúdiumok végére másokkal együtt én is beleremegtem a gondolatba, hogy fiatal létemre mire is vállalkozom. De úgy éreztük, hogy nekünk is szól a Jeremiásnak mondott biztatás és parancs: „Ne mondd azt, hogy ifjú vagyok, hanem menj el azokhoz, akikhez küldelek” (Jer 1,7).

A bátorításra szükség is volt. Az iskolapadokban, bármennyi szó esett is róla, mint utóbb kiderült, a maga teljes valóságában nemcsak azt nem tudtam elképzelni, milyen az a politikai és társadalmi külső környezet, amely a lelkészt körülvette. De azt sem, hogy milyen egyszerű, szűkös és bizonyos tekintetben primitív létfeltételek között kell majd helytállni apró evangélikus szórványgyülekezetekben. Ha Jézus ma megkérdezné, mint egykor tanítványaitól: Amikor elküldtelek benneteket erszény, tarisznya és saru nélkül, szenvedtetek-e hiányt valamiben? Visszatekintve a több évtizedes hosszú útra elmondhatom én is Péter apostollal együtt: semmiben (Lk 22,35). A hivatás minden szempontból nehezebb volt, mint előtte mindenre elszántan gondoltam, de testileg és lelkileg is megőrzött az Isten. Mindeközben keserves lecke volt megtanulni, hogy a jó szándékkal és odaadással végzett szolgálat mellett is nem az emberek, hanem a Szentlélek ébreszt hitet a szívekben az ő tetszése szerint.

Tíz olyan év is volt, amikor nem a lelki és teológiai munka volt az elsődleges feladatom, hanem az ökumenikus kapcsolatok adminisztrálása. Egy kicsiny evangélikus egyház lelkészeként rányílt a szemem nemcsak a többi evangélikus egyházra, hanem a világ-egyházra is. A keresztyénség nagy családjára, amely a világ minden sarkában jelen van, harcol és tanúskodik, átérezve az egész emberiség testi és lelki nyomorúságát. Mivel pedig a mindenható Isten nemcsak a keresztyéneken uralkodik, nemcsak a lelkeket boldogítja és igényli, tudatosodott bennem, hogy az élet individuális dimenzióján túl nem lehet idegen keresztyén mivoltunktól a szociális szempont sem. Az istenhit ilyen értelemben nemcsak lelkeket és szíveket, hanem a világ berendezkedését is érintő ügy.

A teológiával tudományosan foglalkozni azt jelentette és jelenti számomra, hogy a hitben testvérek érdekében kell vizsgálnom közös hitünket. Megilletődve kutatom az előttem járt és tanító atyák írásait. Gyönyörködöm a régiek világos felismeréseiben, gondolataik mélységében és a kifejezésbeli különbségek ellenére is megmutatkozó modernségükön. Istenem, valóban csodálatos, ahogyan kiváló emberek képességeit szolgálatodba állítottad, és még sincs ember, aki, és nincs szó, ami a maga teljességében ki tudná fejezni, hogy ki vagy, mennyire szeretsz, mit ajándékoztál nekünk Jézus Krisztusban és mennyire akarod, hogy teljes szívből téged szeressünk. Nem *tudunk* róla beszélni, mert emberek vagyunk, de beszélni *kell* róla, mert megszólított Isten. Ha nem így lenne, nem szólhatnék. Véges emberként azonban csak azt tudom mondani róla, amit megértettem belőle. És csak úgy, ahogyan el tudom mondani. De ez a mi nagyon is emberi szavunk mégis olyan mag lehet Isten kezében, amelyből termés lesz, és amely által megújul a világ.

A múltban roppant energiákat fordítottunk annak bizonygatására, hogy nekünk és nem a másik keresztyénnek van igaza. Vitáink nélkülözhetetlenek, mert emberek vagyunk, és önmagában senki sem birtokolja az igazságot. A mennyei Atyát egyre inkább olyanak látom és hiszem, aki elég gazdag arra, hogy sokféle módon használjon fel különböző embereket. Éspedig arra, hogy megismerje a világ. Úgy kellene hát vitáznunk, hogy egyetlen pillanatra sem feledjük: ugyanannak az egy Atyának vagyunk gyermekei, aki úgy szeretete a világot, hogy Jézus Krisztust küldte-adta érte, hogy el ne vesszen, hanem új élete legyen.

Az én Credo-m nem absztrakt és statikus tantételekből áll, hanem himnusz a Teremtőről, aki életet ad, a Megváltóról, aki megbocsátja a bűnt és új élettel ajándékoz meg, és a Szentlélekről, aki Krisztushoz elvezet és Krisztusnál megtart.

Miben hiszek? Miért hiszem?

ROSKA TAMÁS

Villamosmérnök,
informatikus

Az első kérdés talán egyszerűbb, hiszen nekem a Credo erre választ ad. De mi van a Credo mögött a mai világban, az én világomban. Hiszen mindnyájan valamilyen kultúrában, majd egy-egy megismételhetetlen életút során szerzett élményeink fényében és foglaimainkban értelmezzük a magunk számára a közös Credo-t. Szinte csoda, az egyház és szentjeinek csodája, hogy ez a Credo megőrizte egységét két évezred során. Sőt, a Biblia Istene, Ábrahám és Jákob Istene, a Megtestesülés Istene és az evangéliumok üzenete egy sajátos és milliárdnyi ember számára mégiscsak azonos emberképet, a bibliai antropológiát sugallja.

Mégis, ezen túl, életünk, eszmélődésünk egy-egy kritikus pontján egyértelműen dönthetünk, szinte kételkedés nélkül egy egzisztenciális igazság mellett. Amikor ez világossá válik, mint Tamás apostolnál, csupán annyit mondhatunk: én Uram és én Istenem. Ezekben a momentumokban, az elmélkedés csendjében, oly egyszerűnek és oly nyilvánvalónak látszanak az élet és a világ nehéz dolgainak igazságai. Oly kézenfekvő, oly racionális az evangéliumi válasz. Ekkor szinte egy tétel racionális bizonyításának evidenciájával értek meg dolgokat. Ez ajándék.

A mai zavaros világban, egy túlösszekötött (*overconnected*) internetes nooszférában, ahol a tudatos vagy tudatlan félrevezetés és manipuláció áldozatai lehetünk, ha nem vigyázunk, ma még inkább szükség van a józan észre és a tisztán megőrzött szívre. Oly szívszorító látni sok tévelygő fiataalt, akiknek nem adatott meg a biztos család vagy a bölcs tanár vagy a józan barát, akik szívük tisztaságát áldozzák fel az ostoba percnyi „jól érzem magam”-ért.

Ugyancsak ész-szorító látni az alapvető tudás hiányát és az igazság kereséséről való lemondás kultúrájának terjedését egy „posztmodern” babona hatására. Egy olyan babona terjedését, ami önmagában tagadja az objektív igazság létezését, ami egyben önellentmondás is.

Mily biztató látni ugyanakkor, hogy a jónak, az igaznak is nehéz ellenállni. Egy Edit Stein, egy II. János Pál, most pedig Benedek pápa sugárzó intellektusa és áldozata olyan adományok, melyeket csak a Gondviselés „találhatott ki”.

Csupán néhány momentum.

Ahogy Edit Stein, kora egyik legjelentősebb fiatal filozófusa, mély őszövetségi hitét elveszítve keresi a racionális igazságot a tudományos gondolkodás egyik fellegvárában, Göttingenben az első világháború szörnyűségei láttán. Drámai bizonytalanságában elkezd olvasni egy este Avilai Szent Teréz önéletrajzát. Mire leteszi a könyvet, választ kapott élete legjelentősebb kérdéseire, ami majd elvezeti őt a mártíromságra.

Ki ne emlékezne II. János Pál megválasztása utáni első szavaira: Ne féljetek! — a krisztusi hit számára megnyílni. Ne féljünk túllépni a zavaros demagóg manipulációk kísértésein. Biztos alapokon állnak a keresztény gondolkodás alappillérei. Még akkor is, ha személyes és szellemi gyengeségeink ezt elhomályosítják. Még akkor is, ha egyes úgynevezett „tudományos világnézetek” — korábban a „tudományos szocializmus”, ma a „tudományos ateizmus” — az éppen aktuális lokális felfedezések ésszerűtlen általánosításaival manipulálva megkérdőjelezi az alapvető világképi igazságokat. Még a logika világában is tudjuk, hogy vannak megválaszolhatatlan kérdések. Ha ezek egzisztenciálisak, akkor az élet tapasztalata és az aján-dékba kapott kinyilatkoztatás segít. A tíz parancsolat tíz mentőöv! A nyolc boldogság nyolc útjelző, a szeretet himnusz vonzóerő.

Ugyanakkor, mily alázatra tanító Benedek pápa napokban tartott beszéde: nem mi birtokoljuk az igazságot, az igazságnak kellene birtokolnia, megragadnia minket.

Ha törékeny edényben is, ha tükör által homályban is, de mégis énekelni kellene az elménkkel (1Kor 14), hálás szívvel, örömmel — ajándékba kaptuk hitünket és a reánk bízottakat is.

SÜVEGES GERGŐ

Vallásgyakorlás felől, hitgyakorlat felé

Műsorvezető

Katolikus nevelést kaptam. Jártam, járattak hittanra, vasárnaponként szentmisére. Voltam elsőáldozó, lettem bérházas. Édesanyám megtette, amit megtehetett: bevezetett a vallásgyakorlat különböző for-

máiba, megismertetett a heti, éves ritmus történéseivel. Szilárd alapokat, szokásrendet, működő formákat adott.

A rítusokból az életbe való átmenetet a közösségek indították el bennem. Ma is vallom: hitemet csak közösségben tudom megélni, ütköztetni, kibontakoztatni, tisztázni. Szükségem van a tükörre, a visszacsatolásra, a tovább mozdításra.

Első kisközösségünk, amelybe 14–15 évesen kerültem, mindent megadott, amire egy kamasz vágyik: tartoztunk valahová, együtt mozdultunk, élményeket gyűjtöttünk; tapasztaltuk, hogy összekapcsolódunk. Találkozók kéthetente, közös imák, kirándulások, nyári táborok, énekszolgálat, mély beszélgetések, felszabadult öröm... mind-mind azt erősítették bennünk: ide tartozni jó. Ide tartozni kell.

Nagy hatásúaknak bizonyultak a jezsuita szellemiségű lelkigyakorlatok: Püspökszentlászlón ismerhettem meg Vácز Jenő atyát, Lukács Jánost, Hofher Józsefet, Forrai Tamást. Máig kísérnek — lélekben és valóságosan. Az ő vezetésükkel találtam meg a személyes Teremtőt. Korábban úgy hívtam: Isten. Akkortól: Uram.

Aztán megszületett a felismerés: vannak kincseink, amelyekkel gazdagíthatunk másokat. Ekkor kezdtünk el bémálcázók számára háromnapos lelkigyakorlatokat szervezni. És megtapasztaltuk: miközben úgy gondoljuk, másoknak adunk magunkból — s miközben valójában a Szentlélek eszközei lehetünk —, mi kapunk vissza a legtöbbet. De kitörölhetetlenül belém ivódott: amit kaptam, továbbadom; s ha üres vagyok, újra töltődöm. Ez az alapvető egyházélményem: tudok adni és tudok megújulni. Így van ez, változzon bármilyen irányba az életállapotom: egyetemistaként, jegyesként, fiatal házasként, munkakezdőként, dolgozó emberként, férjként, apaként, közösségi emberként egyaránt ezt tapasztalom.

Feleségemmel is a közösségek körében találtunk egymásra. Olyan közös kincseink, élethalapjaink vannak, amelyek már a megismerkedésünk előtt léteztek. Nem nulláról indultunk, amikor a szemünk összevillant. Ezeket az alapokat hordozzuk ma is, és ezekre építjük a családjainkat. Személyes istenkapcsolat. Közösségi lét. Házasságépítés. Más házasságok, közösségek szolgálata. Ezek a legfőbb mozgatórugóink.

Ebbe az életformába próbáljuk bevezetni a gyerekeinket is — a személyes és családi közös imák, a szentmisék, a Regnum közösség, a miseszolgálatok révén. És azáltal, hogy látják, tapasztalják: éltető levegő, mindennapos táplálék számunkra, hogy közösségbe tartozunk, időt és energiát áldozunk arra, hogy építsük a személyes kapcsolatunkat és a közösségi kapcsolatokat, és sokat dolgozunk egy-egy lelkigyakorlat, előadássorozat, rendezvény előkészítésén.

Tudjuk azt is: legfeljebb alapokat adhatunk nekik. A személyes hitükért nekik maguknak kell megküzdeniük.

Ez tehát az út, amelyen eddig jártam, s amelyen lassan két évtizede a feleségemmel, Margittal közösen járhatunk. Hiszem és tapasztalom, hogy ez az út a formáktól az élet felé vezet.

Nem tudom, kinek van könnyebb dolga: a vallásba/hitbe bele-
nővőnek, vagy a tudatos fejjel megtérőnek. Egy biztos: a mindennapi
döntéseket egyikünk sem spórolhatja meg. A fordulat, az átbillenés,
a forma étellel telítődése ott, a gimnáziumi időkben történt meg ve-
lem először. De ez nem biztosíték arra, hogy később, sokszor,
évente, havonta, naponta, találkozásonként ne kellene újra dönté-
nem — és az ne lenne újra vívódásokkal teli.

Mert meghoztam az alapdöntéseket: Istennel akarom élni az éle-
temet. Azért akarok magamért tenni, hogy másokért tehessek. Csa-
ládos életet élek. Férj vagyok és apa. Ugyanakkor minden döntési
helyzetben, minden dilemmában próbálom vizsgálni: hogyan tudok
hű maradni ezekhez a döntésekhez. Vajon mennyire erősek bennem
ezek az alapdöntések?

Ezt nevezem megtérésnek: állandó visszatérés az Istennek tett ígé-
retemhez.

De vajon kicsoda és milyen az az Isten, akivel kapcsolatban va-
gyok? Ő számomra elsősorban irgalmas. Másodsorban alázatos. És
mindenekfelett: szerető.

Az én Istenem mellém szegődik az emmauszi úton. Nem *választási*
lehetőséget ad, miközben figyel, vajon sikerül-e eltalálnom az óál-
tala megálmodott, egyetlen lehetséges kombinációt. Sokkal inkább *vá-*
lasztási szabadságot kínál. Bízik bennem és támogat. Minden segítsé-
get megad ahhoz, hogy jól dönthessek, és ha meghoztam a döntésemet,
odaáll mellém, és kegyelmeivel támogat. A rosszat nem *rám méri*, ha-
nem velem együtt *elszenvedi*. Irgalma mérhetetlen bizalommal tölt el.

Az én Istenem tékozló atya. Kint áll a kapuban, messziről figyel,
és alig várja, hogy felém rohanhasson, és a nyakamba borulhasson.
Fontos vagyok számára. És keresi, hogyan tud a legjobban meg-
szólítani, miközben nézőpontot vált: azt figyel, én hogyan tudom
őt a leginkább befogadni. A Biblián keresztül? Akkor úgy mutatja meg
magát. A meditációs imában? Akkor úgy lép felém. A liturgia jel-
képeiben? Akkor ott találkozik velem. A kitárt karú, karizmatikus
dicsőítésben? Akkor abban adja magát. Ez adja az ökumenikus hi-
tem alapját is: Isten mindnyájunknak úgy mutatja meg magát, aho-
gyan a magunk korlátai között a leginkább képesek vagyunk őt be-
fogadni. Alázata mérhetetlen hálával tölt el.

Az én Istenem az életét adta értem. Az egyetlen Isten, aki nem azt
mondja: ha megteszed ezt és ezt, és még ezt is, akkor majd szeretni
foglak. Ő csak annyit mond: mielőtt lettél, én már szerettelek. Fel tu-
dom fogni, mit jelent ez? Szeretete mérhetetlen boldogsággal tölt el.

Viszonzást nem kér és nem vár. Az sem az ő elvárása, hogy folya-
matosan dübörög bennem a kérdés: mire kell adnom nekem az élete-
met. Jóra adom-e éppen; helyesen ismerem-e fel az engem mozgató mély
és erős vágyakat, amelyeket ő teremtett belém; vajon arra mozdulok-
e, amerre a leginkább szükség van rám — éppen rám és csakis rám?

Ez tehát a Credóm: a közösség segítségével megismerni, szemé-
lyes kapcsolatban befogadni, szolgálatban továbbadni.

Énekeim szeretet- üzenete mindent legyőz

SZVORÁK KATALIN

Népdalénekes,
előadóművész

Nem vagyok a szavak embere, csak az elénekelt szavaké. Ars poeti-
cámat — crédómat is legszívesebben dalokba-énekekbe foglalnám,
de a Vigilia nem egy „hangos” folyóirat. Ettől függetlenül jólesne, ha
esetlen mondataim mögött halk énekeim belülről hallatszódának.

Minden ember valamilyen küldetéssel, feladattal érkezik a Föld-
re. Már maga a születés egy misztikum, egy csoda. Minden születésben
ott a lehetőség az emberség szolgálatára, és a környezet, a neveltetés,
a hit felelőssége, hogy a szárnypróbálgatás után teljes kibontakozás
következhessék, még akkor is, ha vallom, hogy nevelni tulajdonképpen
csak részlegesen lehet, mert születésünkör már magunkkal hoztunk
mindent, ami lesz belőlünk, és a nevelésből csak az marad meg, ami
ellen a bennünk lévő adottságok nem láznak.

Lényeges, hogy a gyermekben ne önmagunkat keressük, mert a
Teremtő gondoskodik helyettünk arról, hogy mindenki előbb-
utóbb megtalálja a helyét, küldetését, mi csak egyengethetjük az utat.
A Teremtett világ, a maga összetettségében hihetetlen rendet takar,
ahol minden egyes ember egy megismételhetetlen univerzum. Va-
lójában az ember önmaga számára a legmisztikusabb, legismeret-
lenebb minden őt körülvevő lény között.

A Teremtő nekem a színpadtól, szerepléstől szorongó-félő lénynek,
mégis ezt a csodás pálya-utat jelölte meg, hogy hangommal, énekeimmel
gyógyíthassam a lelkeket. Nem könnyű szeretetével, lelki nyomorú-
sággal küzdő emberek elé kiállni, mert az én lelkem azonnal elérzéke-
nyül, de az énekeim szeretet-üzenete mindent legyőz. Ebben a kegyelmi
állapotban számtalanszor van részem, ez a Teremtő ajándéka és az éne-
kek az én ajándékaim a Teremtőnek. Az éneklésem intuíció, és vallom,
hogy intuíció nélkül csak mesteremberek volnának mindenütt.

Hiszek a dal, az ének gyógyító erejében, hiszen olyan érzelmi csa-
tornák nyílnak meg általa, melyek lelki megnyugvást hoznak. Hiszek
a *Vox Humanában*, hiszek abban, hogy a dal, az ének által emberib-
bé, békésebbé válhat világunk. Sokszor vagyok szomorú, mert az em-
berek egyre ritkábban élnek ezzel a csodaszerrel. Ahelyett, hogy ki-
énekelnénk magunkból a bánatot, félelmet, szorongást. A technika
csodáinak köszönhetően, a manipulált média hatására az emberi tár-
sadalom egyre inkább átalakul, ahonnan a *Vox Humana* kiszorul.

Hiszek a közösségek, az imák gyógyító erejében, mely a legko-
nokabb betegségek felett is győzelmet tud aratni. Magam is meg-
tapasztalhattam életmentő műtétem során.

Szavakkal a hitet nagyon nehéz megérintenem, de templomi koncertjeimen olyan nagyon közel kerülök az Úrhoz, hogy szinte párbeszédben vagyok vele, ekkor érzem teljes lelki megtisztulással az ég és föld harmóniáját, összecsengését. Nem véletlen a hit megtartó ereje, hiszen a tisztelendő öregek és bölcsek mind Istenhez fordulnak, de az egykoron legmaterialistább ateista tudósok nagy része is öregkorában megtér Istenhez.

Szíveket megérinteni csak belső harmóniával, kiegyensúlyozott lelki világgal lehet, mert különben az ének „hamisan” cseng. A lélek a test lakója, ezért vigyázok mindkettőjükre és vonulok el számталanszor a természetbe, mely a Teremtő egyik legnagyobb ajándéka nekem. Járom az erdőt, hegyeket mászom és a legkisebb virágban is hosszan gyönyörködöm, naplementét és holdtöltét csodálok. Távoznak a lelki mérgek és újult gyógyító erővel térek vissza egyre betegebb civilizációnkba, ahol igyekszem távol tartani magam minden álhírtől, álembertől, álértéktől, próbálom kiszűrni a felénk áradó világszintű környezeti szennyet, mert a médiák örökös háttérzörejében elveszítjük önmagunkat és az egymáshoz vezető utat.

A legtöbb ember menekül a csend elől, nem tud vele mit kezdeni, mert így szembesülnie kellene önmagával. A legtöbb ember önmaga elől menekül, s az emberek java másnak akar látszani, mint ami, közben pedig a legnagyobb hűséggel önmaga iránt tartozik el-sősorban.

Húsz éve televízió nélkül, mostantájt már közel minden médiahatást elkerülve élek. A „túléléshez” saját magamat kell először felépítenem, akárcsak embertársaimnak kellene. De ez nem egy körülbástyázás, mert hiszek az örök mozgásban, az örök változásban.

Mindenki éhes a szeretetre, az odafigyelésre, megértésre. A szeretet ereje mindent legyőz. Csak a szeretet tudja megmenteni a világot. A zsarnokság tehetetlen a szeretettel szemben. Minden emberben elsősorban csak a jót kéne észlelnünk, és ehhez kell a feltétel nélküli szeretet gyakorlása.

„Bármit elveszíthetsz. A vagyonodat, a békességedet, a türelmedet, a hitedet, a családot, az életedet... Mindent! Csak egyetlen dolog van, amit soha senki nem vehet el tőled, sem el nem veszítheted, az, amit te adtál másoknak.”

TÖRÖK FERENC

Ars poetica — Credo

Építész

Forrai Tamás jezsuita tartományfőnök felkérésére a Szakrális Művészetek Hete alkalmával kiállítást rendeztem a Párbeszéd Házában *Úton a világban, úton az építészetben, úton a Szentírásban* címmel. Ennek apropójaként fogalmaztam meg személyes ars poeticámat, egzisztenciális credo-mat.

Az ars poetica magatartásforma, a credo pedig hitvallás. Az ars poetica mint magatartási forma időben változó. Az életszakaszokhoz simulóan formálódhat, mint egy vízfolyás, mint egy csermely vagy patak új és új formát vehet fel, ágakra szakadhat, hogy végül — jó esetben — folyóvá szélesedjen.

A gyermekkortól a felnőtté váláson át a megállapodott férfikorig változhat. Más lehet az alakuló ifjúság idején, más a házaseset eskütétele után, és gazdagodhat az alkotói munkásság esztétikai elveinek összefoglalásában.

Visszatekintve életutam főbb állomásaira, cikk-cakkjaira, talán Thomas Mertonnal mondhatom: „Bizonyos értelemben folyvást vándorlunk, / Úgy vándorlunk, mintha nem tudnánk, hová tartunk. / Más értelemben viszont már megérkeztünk.”

Számomra a hangsúly a „mintha nem tudnánk...”, illetve „viszont már megérkeztünk...” gondolatokba sűrűsödik. Gyermekkorom apró ars poeticája volt a számomra kedves, szeretett barátok, barátságok megszerzése és megtartása. Az ifjúkor adománya olyan avatott lelkivezető megtalálása, akinek irányítása mellett egyéniségem formálódhatott. Az ő tanítása révén értettem meg és fogadtam el, hogy az ifjúság legnagyobb értéke, kincse a tisztaság. A tisztaság, amely csak a jó Isten kegyelmével, a hit erejében, annak gyakorlásában őrizhető meg. Ez a hit adott erőt, örömet, benne találtam meg önmagamat.

De hol itt az önállóság, a szabadság — kérdezhetné valaki. A szabadság mindig az egyéni döntések lehetősége. Döntéseké, amelyek irányt adnak, életteret biztosítanak az embernek. A szabadság mindig függés: lehet függés az Istentől, más esetben függés a szabadosság semmibe torkolló céltalanságától. Én az Istentől való függés mellett döntöttem, s ez adott szabadságot számomra.

Az így választott „szabadság” vitt a tanulmányok, a hivatás szeretetéhez, ez vezetett az Isten áldotta házasság kötelékébe, a gyermekáldás, gyermeknevelés szépséges világába. De ez határozta meg építészeti munkásságomat, alkotói ars poeticámat is. Ez az út kanyargós volt, sok-sok fordulattal, de úgy érzem, a célt sohasem tévesztettem szemem elől. Hivatástudat? Emlékszem lelkiatyám intelmére, amelyet a roskatag plébánia épületek átalakítása miatti elégedetlenségemre tett: „Te a legutolsó budit is olyan szeretettel építsd, mintha templomot építenél.” Felrázó dorgálás! Megmutatta, hogy nem a magunk építészeti dicsőségére építünk templomot, hanem a közösség szolgálatára.

„A regionális építészet mestere” — mondja rólam az építészeti kritika, és ebben benne foglaltatik a hely, a hely szelleme iránti fogékonyság, a meglévő adottságok, az építettök igényeinek tisztelete, az anyagi lehetőségek szigorú betartása.

Igazi lelki értékeket kell teremteni az emberekben, hogy szakrális minőség jöjjön létre a terekben. Mert ha Isten képmása az ember, a Teremtő méltó társa az építész vagy a képzőművész, akkor valóban szakrális terek és alkotások születnek építészetben, képmán és

zenében egyaránt. Ez az út vezetett „egzisztenciális credo”-m megfogalmazásához.

Isten megkülönböztette magát a teremtet világtól, és azt az ember megismerésének tárgyává tette. A világ kutatható és megismerhető! A világ nem szükségszerűség, vak végzet vagy véletlen következmény. Isten megajándékozta teremtményeit azzal a méltósággal, hogy önállóan cselekedjenek. Az embernek személyi méltósága van, nem valami, hanem valaki, aki képes önmagát megismerni, és Istennel közösségre lépni, a teremtésben közreműködni. Az emberi személy egyszerre testi és szellemi lény, és részesedik az Isten képmás méltóságában. Az összes ember egyetlen emberi nemet alkot, az Istenhez rendelt élet egyenlőségében és szabadságában. Számomra a „hiszek Istenben” állítás a legfontosabb, ez a forrása az összes többi, az emberre és világra vonatkozó igazságnak.

Az egyénin túl lenni kell „közösségi hitvallásnak” is. Négy évtizeden át voltam a Műszaki Egyetem tanára, később tanszékvezető professzora. Az ifjúság között éltem. Számomra mindig a jövőt jelentették, amely mindig a jelenben formálódik. Önmagammal egyenlő személyiségnek tekintetem őket, akiket nem erőszakkal, hanem tisztelettel, a szakma iránti szeretettel igyekeztem vezetni. Nem egymással szemben álló tanár-diák kapcsolat volt ez, hanem közös oldalon, az előttünk feltáruló építészeti megértésében, elfoglaltságában való együttgondolkodás.

A körülöttem élő közösség felém irányuló szeretete mindig viszaigazolta számomra az általam megfogalmazott értékek helyességét.

„Hitét vallotta, másokban a hitet erősítette”

VIZI E. SZILVESZTER

Orvos, farmakológus

Tizenöt évvel ezelőtt történt, hogy Dr. Kovács István atya, azaz *Doki* életének 60., áldozó papságának 25. évében 1997. június 7-én a szentségekkel segítve és megerősítve hazatért. Ez állt azon a partecédulán, amelyet nagyon sokan döbbsen vettek kézbe. Számomra egy barát, egy társ az életúton ment el. Együtt gyerekeskedtünk (édesapja, Pista bácsi családunk gyermekorvosa volt), együtt miséztünk Pisti két lánytestvére, Mundi és Ari által krepp papírból készített miseruhákban, vagy náluk a Krúdy Gyula utca 2-ben, vagy nálunk az Üllői út 11–13-ban. Együtt ministráltunk a Krisztus Királyban, a Sophianumban (Sacré Coeur) Schandl páter diákmiséin és a Jézus Szívében. Együtt jártunk

a Sophianumban. Erikkal és Gázsival négyen mi voltunk a tiszta lányiskola fiú tanulói. (Akkor az oltárnál csak fiúk segídezhettek.) Együtt voltunk kedvencei és rosszaságai az iskolának, együtt mentünk a benecésekhez, hogy együtt éljük meg a papok elvételét a Jézus Szívéből, és együtt gondolkodjunk az emberekről, a világról. Pisti mindig Isten szolgálatában akart maradni. Ezt a vágyat erősítette benne az az elképzelés, mikor együtt jártunk a Manrézába Szarvas jezsuita atya oktatásaira, hogy majd mi is missziós térítők leszünk Kínában. Ő mindig pap akart lenni, de édesanyja a Magyarországon uralkodó légkör miatt arra kérte, kövesse szülei foglakozását, és legyen orvos. Mint a piaristáknál — egyébként kitűnően — érettségizett diákok egy év késedelemmel vették csak fel az orvosi egyetemre. Együtt lehettünk ott is. Végzés után gyerekorvosként Sopronba került. Közben baráti társaságunkban kirajzolódott annak a kislánynak a személye is, akit nemcsak a szülők, de mi is Pisti méltó párjának tarthattunk volna egy szentségi házasságban. Szeretett barátomban azonban győzedelmeskedett az elhivatottság, a hit, és beiratkozott Esztergomban a Szemináriumba. Esztergomban szentelték pappá 1972. június 21-én.

Mint pasztorációt végző pap nem volt hajlandó igénybe venni a politikai hatalommal való megalkuvásnak egyetlen eszközét sem, így nem is emelkedett az egyházi hierarchiában. Emlékszem az általa szervezett nagymarosi kirándulásokra, amikor medikusaival, akiket a hitre oktatót, bejöttek hétvégi házukba. Ma is érdekes számomra visszaidézni, milyen érzéseket váltott ki bennem, az oktatóban a találkozás hívő diákokkal. S gondolom ez fordítva is igaz volt. Abban a korban, a nappali sötétségben a feltárulkozás, a hit megvallása kockázatot rejtett magában.

Az sem véletlen, hogy mint orvos és mint pap, a test és a lélek gyógyítója, életének fontos feladatainak tekintette a családvédelmet, a magzatvédelmet, a fiatalokkal és a szellemi visszamaradottakkal való törődést. 1989-ben ő készítette elő az élet védelmében aláírt dokumentumot, amit Seregély István egri érsek, Czeizel Endre genetikus, az orvostudományok doktora, Frenkl Róbert egyetemi orvosprofesszor, Gáti István akadémikus, tanszékvezető egyetemi tanár és jómagam mint az Egészségügyi Tudományos Tanács Tudományos Kutatásaitikai Bizottság elnöke írtunk alá.

Az Ulászló utcai kápolna igazgatójaként feladatának tekintette, hogy a „*veritatem facientes in caritate*”, „igazságot adni a szeretetben” gondolatának eleget tegyen. Tudta, hogy a városlakók magányosságukban szeretetre éheznek, az emberek az igazságot szomjúhozzák. Ahogy az Úr meghívta őt az igazságban, és megfogta az ő kezét (Iz 42,6), úgy nyújtott ő az emberek számára enyhülést a nehézségben és vigaszt a szomorúságban. Szerették a szellemileg visszamaradottak is, mert társuk tudott lenni. Szerették az emberek, a hívők, mert megértő és hitet adó, a hit terjesztője volt.

Aztán hirtelen jött a hír: Doki megbetegedett. Ő nem lehet beteg, mondták a hívei, barátai, azonban számára nem a gyógyulás ren-

deltetett, hanem a hosszú szenvedés. Sokan voltunk mellette, harcoltunk érte. Orvosai között volt dr. Margitai Erzsébet, dr. Sánta Éva, de még hosszú a sor. Jómagam reggelente látogattam meg, hogy segítsen kishúgát az ellátásban, és a barátot, a számára is nyilvánvaló diagnózis, a rosszindulatú daganat és a mellhártyában egyre nagyobb terjedelmet elérő metasztázis tudomásulvételében. Utóbbira nemigen volt szüksége. Ő vizsgált minket. Hosszú szenvedés után 1997. április 18-án az állapota drámaian romlott, légzése akadozott, pulzusa ki-hagyott. Mi orvosok egyértelműen úgy gondoltuk, már csak órái vannak hátra. Mikor vigasztalni próbáltam, a húsvét utáni 4. vasárnap liturgiájából idézett „A jó Pásztor meghal a juhaiért.” A körülötte lévők, azok, akik búcsúzni jöttek, a kápolnát és a lépcsőházat megtöltő hívek imádkoztak és énekeltek érte. Az akkor már eszméletlen Dokitól a hívek körmenetet alkotva vettek búcsút. Másnap reggel szobájába lépve meglepetés fogadott. Az ágyában ült. „Szervusz Lexikém, jó, hogy jöttél!” — köszöntött, és szótlanságomat megtörve így folytatta: „Még dolgom van.” Igen, dolga volt még: feladata. Dolga híveivel, és feladata, hogy Kandid atyának, aki a kápolna igazgatásában elődje volt, a Szent Filoménáról írt könyvét megjelentethesse. Azt, hogy az egész életében papnak készülő gyermekorvos miért tartotta fontosnak Filoména, a gyermekvértanú életének megismertetését, már örökre titok marad, de pünkösdre a könyv megjelent. Barátainak és híveinek dedikálhatta 1997. pünkösdjén.

Június 7-én a szentségekkel megsegítve és megerősítve végleg elhagyott minket. Amikor a halottszállítók a csángó ruhába öltöztetett papot el akarták vinni, minket, a barátokat ott találtak az ágy körül. Így történt, hogy kedves halottunkat körbeállva, egymás kezét fogva a döbbenet szállító munkások velünk együtt mondták a Miatyánkot.

Kovács Pisti *hittel*, *hitben* és a *hit erejével* élte le életét, ezért alkotott maradandót, és azóta is, most már 15 éve minden június 17-én a Szent Imre „Jézus Szentséges Szíve” plébániatemplomban Bíró püspök atya celebrálja a szentmisét. Jáki Teodóz atya — a székely- és csángóföldi útjaiban társa — karnagyi működésével énekelnek a hívek százai, kérik Doki segítségét, és hitben meggazdagodva hagyják el a szentmisét.

Békében ment el, mert hitte és tudta, hogy a test halála, Istenbe vetett hitének metafizikai földi ellentéte csak egy állomás a fogantatás pillanata és végtelenített lét között.

„Meg kell alkotnunk a liturgia magyar nyelvét”

HORVÁTH ISTVÁN

Adalékok Illyés Gyula miseszöveg-fordításaihoz

1973-ban született Szentendrén. Tanulmányait az Esztergomi Hittudományi Főiskola teológia szakán végezte. Jelenleg az Illyés Gyula Írói Hagyatékáért Alapítvány munkatársa.

¹A levelek közlésekor meghagytam a kéz- és gépiratok eredeti formáját és nyelvezetét, csak a nyilvánvaló elírásokat javítottam. Ezúton is köszönöm Illyés Máriának, hogy lehetővé tette az Illyés-hagyatékban való kutatást, és értékes információkkal látott el az anyagot illetően.

²Zsolnay Béla (1916–2008) 1934-ben lépett be a jezsuita rendbe, melynek 7 évig maradt tagja. Sorozatos betegségei miatt azonban elhagyta a rendet, és végül 1947-ben szentelték pappá Ráckeveén. Itt szolgált káplánként 1950-ig, majd 1950 nyarától egy évig Shvoy Lajos püspök

A II. Vatikáni zsinat (1962–1965) az egyház külső és belső életét egyaránt megújító reformtörekvések mellett olyan liturgikus reformokról is döntött, melyek nagy változásokat hoztak a hívők életében is. A 20. század első felében meginduló liturgikus mozgalom gyümölcseként megszületett a szent liturgia megújításáról és ápolásáról szóló *Sacrosanctum Concilium* konstitúció, melynek határozatai közül — jelen írás szempontjából különösen — fontos az anyanyelvű misézés engedélyezése (SC 36. és 54.).

Ez az újítás nagy lelkesedést váltott ki a papok és hívők körében egyaránt. Jól érzékelhető ez abból is, hogy Zsolnay Béla pilisligeti plébános Bálint Sándorék közvetítésével Illyés Gyulát, a latin és magyar nyelv kitűnő ismerőjét és művelőjét kérte fel a latin nyelvű miseszövegek magyarra fordítására. Mert magyar nyelvű fordítások ugyan már korábban is keletkeztek, de a latin nyelvű misézés miatt nem voltak használatban. Illyés a felkérésnek eleget téve el is készítette az irodalmi igényű új fordításokat, azon az ösvényen haladva, amelyet Zsolnay előzetes fordítástervei jelöltek ki a számára. Az író és a pap — mint azt maga Zsolnay is írta — szorosan együttműködve és egymás tudását kiegészítve dolgoztak a liturgikus nyelvezetet megújító, de annak szépségét megőrző fordításokon, melyek végül minden különösebb megjegyzés nélkül a Vigilia 1972. decemberi számában kerültek közlésre. Ehhez nyújt jobb megértést a most közlésre kerülő levelezés,¹ amelynek részei hosszabb kutatás során bukkantak fel Illyés Gyula hagyatékában. A fordítás folyamatát bemutató levelek érdekes liturgia- és irodalomtörténeti adalékként szolgálnak, hűen tükrözve a XXIII. János pápa által meghirdetett *aggiornamentót*.

1. levél: Zsolnay Béla² levele Illyés Gyulához, 8 gépelt oldalon Piliscsabáról, 1965. május 4-én.

Igen Tisztelt Író Úr!

Bizonyára megkapta már papírjaimat, melyeket kérésemre Bálint Sándorné³ küldött el.

titkára volt. Az Állami Egyházi Hivatal 1951 nyarán hivatalából eltávolította és Pilisligetre helyezte, ahol egészen 1997-ig szolgált. 1999-től haláláig Pátyon volt plébános.

³Bálint Sándor (1904–1980) néprajzkutató és művészettörténész 1922-ben Szegeden érettségizett a piaristáknál, majd tanárként dolgozott. 1945 és 1947 között kereszténydemokrata képviselő. Az 50-es évektől megintathatatlan katolicizmusa miatt a kommunista államrendőrség kíméletlenül üldözte: hivatásától eltiltották, figyeltették, kényszernyugdíjazták, majd koncepció perben elítélték. Mély hite azonban soha nem rendült meg, nehézségekkel tűzdelt életében végig hűen képviselte — családfőként és tudósként egyaránt — a keresztény értékrendet. A katolikus egyház kezdeményezte a boldoggá avatását.

Tegnap délután, mikor Pestre mentem, nem voltam felkészülve arra, hogy problémáimat írásban adjam elő. Vittem a nyomtatott könyveimet és jegyzeteimet. Hallván azonban, hogy írásban kell átadnom a dolgokat és az idő kevés, Bálintnénél leültem a géphez és este fél 11-ig, az utolsó vonat indulásáig gépeltem, hogy az elkészült dolgokat Bálintné Pesten már másnap reggel, azaz ma feladja. Nem készültem el mindennel, a kísérőlevél megírására is Bálintnének kellett felkérnem, és így ma utólag egészítem ki a tegnapi írtakat, ha ugyan levelem utoléri még.

Mindenekelőtt hálás köszönetet akarok mondani azért, hogy egyáltalán szóba állt velünk. Amikor nevét, saját véleményem alapján, szóba hoztam, az volt a véleménye papoknak és íróknak egyaránt, hogy Illyés Gyula volna erre a munkára a leghivatottabb, de vajon vállalja-e? Be kell azt is vallanom, hogy nem kaptam akcióra hivatalos megbízatást. De ugye a hivatalos szolgálati utakat kitaposni, akkor, mikor valakinek valami a szívégye...

Kedves, Igen Tisztelt Művésze nyelvünknek, ugye nem lehet egy írónak sem közömbös, aki drága nyelvünket szereti, hogy milliók milyen szövegeket fognak mondani? Itt arról van szó, országos szinten rontjuk, vagy emeljük-e nyelvünket. Nekünk persze az is szívügyünk, hogy magyar szívünkben imádkozhassunk, úgy is mondhatnám, ahogy a Vigíliának is írtam, azt szeretnők, ha jó íze lenne a szánkban a magyar szavaknak — akkor is, ha imádkozunk.

Bizonyára értesült arról, hogy az új egyházi rendeletek tág teret biztosítanak a szertartásokban a népi nyelvnek, még a misében is. Most tehát meg kell alkotnunk a liturgia magyar nyelvét. És ez nem kis feladat. A kereszténység sokat vett át az ószövetségi, tehát a héber nyelv sajátosságait magán hordó szertartásokból és imákból. Teológiánk viszont a görög-római fogalom- és szóképzés alapján fejlődött ki. Ezeket a nyomokat nem lehet, de nem is kell szertartásainkból egészen kitörölni. De azon azért dolgoznunk kell, hogy igazi „műfordítás” történjék. Lehetőleg meg kell keresni a magyar nyelvnek legjobban megfelelő kifejezést még azokra a fogalmakra és szavakra is, amelyek hiányzanak nyelvünkben. Aztán a szavaknak jelentése tág körű. Ugyanazon szót más alkalmazásban más magyar szóval kell fordítani stb.

Sajnos sokan nem érzik ezeket a problémákat. Eddigi fordításaink szolgai fordítások voltak. A hajam szála is égnek áll, ha olvasom őket. De eddig nem nagyon izgatott a kérdés, mert e fordítások csak magánhasználatra készültek. Most azonban, amikor mindnyájan magyarul együtt imádkozunk, egyszerűen lehetetlen ezeket a szövegeket használni. Már akinek van egy kis nyelvérzéke. Próbáltam hivatalos helyen mondogatni, hogy szakemberek csinálják a szakmunkát. Nyelvünk mesterei a nyelvi részt. Mindenki hümmög és kételkedik az együttműködés lehetőségében. Igaz, az írók mellett ott kell állnia a teológusnak és lekipásztornak, kölcsönös megbeszélés alapján lehet csak jó eredményt elérni. De viszont a teológus és

lelkipásztor mellett ott kell lennie az írónak is. Hát mi ahhoz men-
tünk, akit a legkiválóbbnak érzünk. Ugye nem veszi tolakodásnak?

Az elküldött két nagyobb lélegzetű dolog csak a kezdet. Ezeket
kell leghamarabb elkészítenünk. A régi fordítás már tulajdonkép-
pen új, 1953-ban készült. Sík Sándor fésülte kissé át és tette gördü-
lékennyé. (A mise összes állandó szövegei prozódikusak!) De Sík
Sándornak nem volt szabad a szolgai fordítás határait nagyon át-
lépni. Sajnos, ma is ezzel a felfogással kell legjobban harcolni. Azt
gondolják sokan, hogy meghamisítjuk a Szentírást, ha nem szó sze-
rint fordítunk. Pedig éppen a Szentírásban van, hogy a betű öl, a
lélek, ami éltet.⁴ A *Gloria* és a *Credo* szövegeit tehát úgy tessék nézni,
hogy eddig ez volt a teteje a fordításművészetnek. Most engedték
meg, hogy módosításokat javasoljunk. Hogy mennyiben fogadják
el, más kérdés. Talán ha tekintélyre hivatkozunk...

⁴2Kor 3,6–8.

Ezen szövegek után jönnek majd a többiek. Szinte külön szótárt kell
felállítanunk. Milyen jó lenne, ha később is segítségünkre lenne és fel-
vehetnénk a személyes kapcsolatot. Engem naívnak mond mindenki,
amikor ilyenről álmodozom. Cáfoljon rá, kérem, ezekre a szkeptikusokra!

Tegnap a nagy sietségben a két kis latin szöveg mellé a nyersfor-
dítást sem gépeltem le. Ugyan meg vagyok róla győződve, hogy tud
annyira latinul, mint én, de azért most ezeket a szövegeket újra le-
gépelem két nyelven. Mindkét szöveg kiemelkedő imája a misének,
milyen jó volna, ha a magyar szöveg megközelítené a latin szépségét.
Míg a *Gloriat* és a *Credot* a nép együtt mondja, ez utóbbiakat csak a pap
mondja, illetve mindegyiket énekelni is lehet a népnek is, papnak is.

Hálás köszönettel és mély tisztelettel küldöm üdvözlétemet.

Zsolnay Béla plébános

Gloria:

*Gloria in excelsis Deo.
Et in terra pax hominibus
Bonae voluntatis.
Laudamus Te.
Benedicimus Te.
Adoramus Te.
Glorificamus Te.
Gratias agimus Tibi
Propter magnam gloriam tuam.
Domine Deus, Rex caelestis,
Deus Pater omnipotens.
Domine Fili unigenite,
Jesu Christe.
Domine Deus, Agnus Dei,
Filius Patris.
Qui tollis peccata mundi:
Miserere nobis.*

Régi, alapul vett fordítás:

*Dicsőség a magasságban Istennek!
És békesség a földön
A jóakaratú embereknek!
Dicsérünk Téged.
Áldunk Téged.
Imádunk Téged.
Magasztalunk Téged.
Hálát adunk Neked
Nagy dicsőségédért.
Úr Isten, égi Király,
Mindenható Atyaisten.
Úr Jézus Krisztus,
Egyszülött Fiú.
Úr Isten, Istennek Báránya,
Az Atyának Fia.
Aki elveszed a világ bűneit:
Irgalmazz nekünk!*

*Qui tollis peccata mundi:
Suscipe deprecationem nostram.
Qui sedes ad dexteram Patris,
Miserere nobis.
Quoniam tu solus Sanctus,
Tu solus Dominus,
Tu solus Altissimus,
Jesu Christe,
Cum Sancto Spiritu,
In gloria Dei Patris.
Amen.*

*Aki elveszed a világ bűneit,
Fogadd el könyörgésünket!
Aki az Atya jobbján ülsz:
Irgalmazz nekünk!
Mert egyedül Te vagy a Szent.
Egyedül Te vagy az Úr,
Egyedül Te a legfőlségesebb
Jézus Krisztus.
A Szentlélekkel együtt
Az Atyaisten dicsőségében.
Amen.*

Megjegyzések:

„Dicsérünk Téged” stb. — Eltűri ezeket a „téged”-eket a magyar nyelv? Egészen rossz, vagy valahogy elmegy?

„Isten Fia, aki elveszed a világ bűneit” és „aki az Atya jobbján ülsz” — Lehet így szóról szóra fordítani? Nem helyesebb így: „Te elveszed a ...”?

„Elveszed a világ bűneit” — Nem lehetne erre egy kifejezőbb, magyarosabb szót találni? Nem egészen annyit jelent a magyar szó, mint a „tollis” és a dogmatikai tartalmat nem adja egészen vissza. Eddig nem tudtunk jobb kifejezést találni.

„Egyedül Te vagy a Szent” — Azt akarja kifejezni, hogy Isten lételjesség minden tökéletességben. Filozófiailag jó volna, de nekem furcsán hangzik. Az új fordításban többféleképpen is próbáltuk visszaadni magyarosabban. Érdekessége az eredeti görög szövegnek, hogy a második szakaszban a végére teszi azt, akit dicsér, imád stb., de ez a dicséret vonatkozik a 3. szakaszban említett Krisztusra.

„Dicsőítünk” — Nagyon rosszul kiejthető szó...

Új szöveg-kísérlet:⁵

Dicsőség a magasságban Istennek.

A földön: békesség

A jószándékú embernek.

Dicsérünk és áldunk,

Imádunk és gasztalunk,

Nagy dicsőségedért

Hálát adunk:

Urunk és Istenünk, mennyei Király

Mindenható Atyaisten

Úr Jézus Krisztus

Egyszülött Fiú,

Urunk és Istenünk!

Istennek Báránya,

Az Atyának Fia.

Te elveszed a világ bűneit:

Irgalmazz nekünk.

(Magasságban? Mond ez nekünk valamit?)

(„És” a magyarban felesleges)

(A „jószándékú” jobb kiejtésű szó)

(A „neked” bizonyára felesleges)

(A „nak, nek” nem kellene, de így jobban gördül a kiejtésnél)

⁵Mint a most következő fordításokból látszódik majd, Zsolnay és társai — papságukból fakadóan — valóban jártasabbak voltak az exegézisben Illyésnél, de fordításaik az irodalmi igényesség szempontjából is megállják a helyüket.

*Te elveszed a világ bűneit:
Hallgasd meg könyörgésünket.
Te az Atya jobbán ülsz:
Irgalmaz nekünk.
Egyedül vagy szent,
Egyedül vagy úr,
Egyedül felséges: Jézus Krisztus*

(Mondhatjuk magyarul azt, hogy „fogadd el könyörgésünket”? Azt nem meghallgatni szokás?)

(Vagy: Te vagy egyedül igazán szent)
(Vagy: Te vagy az egyetlen Úr)
(Vagy: A legfelségesebb vagy Jézus Krisztus. Vagy: Te vagy egyedül felséges)

A réGINEK valamivel jobb változata:

*Mert a Szent — egyedül Te vagy,
És az Úr — egyedül Te vagy,
És a Felség — egyedül Te vagy: Jézus Krisztus.*

Arra is tekintettel kell lennünk, hogy szöveg ritmikus legyen.

Befejezés:

*A Szentlélekkel egységben (Vagy: egyetemben?)
Az Atyaisten dicsőségében. Amen.*

Credo:

*Credo in unum Deum,
Patrem omnipotentem,
Factorem cæli et terræ,
Visibilium omnium et
invisibilium.
Et in unum Dominum Iesum
Christum,
Filium Dei unigenitum,
Et ex Patre natum ante omnia
sæcula.
Deum de Deo,
Lumen de Lumine,
Deum verum de Deo vero,
Genitum non factum,
Consubstantialem Patri;
Per quem omnia facta sunt.
Qui propter nos homines
Et propter nostram salutem
Descendit de cælis.
Et incarnatus est de Spiritu Sancto
Ex Maria Virgine,
Et homo factus est.
Crucifixus etiam pro nobis
Sub Pontio Pilato passus*

Régi, alapul vett fordítás:

*Hiszek egy Istenben,
Mindenható Atyában,
Mennynek és földnek,
Minden láthatónak és
Láthatatlannak teremtyőjében.
És egy Úrban, Jézus Krisztusban,*

*Isten egyszülyött Fiában,
Aki az Atyától minden idők előtt
szülyetett.*

*Isten az Istentől,
Világosság a világosságtól,
Igaz Isten az igaz Istentől;
Szülyetett, nem alkottatott,
Egylényegű az Atyával,
Aki által minden lett.*

*Aki érettünk, emberekért
És a mi üdvösségünkért
Leszályott a mennyből.*

*És testet ölytött a Szentlélek által
Szűz Máriától,
És emberré lett.*

*Keresztre is feszítették érettünk
Szenvedett és eltemették.*

*Et sepultus est,
Et resurrexit tertia die,
Secundum Scripturas,
Et ascendit in cælum,
Sedet ad dexteram Patris.
Et iterum venturus est cum
gloria,
Iudicare vivos et mortuos,
Cuius regni non erit finis.
Et in Spiritum Sanctum,
Dominum et vivificantem,
Qui ex Patre, Filioque procedit.*

*Qui cum Patre et Filio
Simul adoratur et conglorificatur:
Qui locutus est per prophetas.
Et unam, sanctam, catholicam
Et apostolicam Ecclesiam.
Confiteor unum baptisma
In remissionem peccatorum.
Et expecto resurrectionem
mortuorum,
Et vitam venturi sæculi. Amen.*

*Pontius Pilatus alatt,
És feltámadt harmadnapon
Az Írás szerint,
És felment a mennybe,
Ül az Atya jobbján,
És újra eljön dicsőséggel*

*Ítélni élőket és holtakat,
És országának nem lesz vége.
És a Szentlélekben,
Az Úrban és életadóban,
Aki az Atyától és a Fiútól
származik,
Akit az Atyával és Fiúval
Együtt imádunk és dicsőítünk,
Aki szólt a próféták által.
És egy, szent, katolikus
És apostoli Anyaszentegyházat.
Vallok egy keresztséget
A bűnök bocsánatára.
Várom a halottak feltámadását
És a jövőendő örök életet. Ámen.*

Új szövegkísérlet:

*Hiszek egy Istenben
A mindenható Atyában,
Mennynek és Földnek,
A láthatatlan és látható világnak
Teremtőjében.
Hiszek az Úr Jézus Krisztusban,
Isten egyszülött Fiában,
Öröktől fogva születik ő
Az Atyától.
Isten az Istentől,
Világosság a Világosságtól,
Valóságos Isten a valóságos Istentől.
Az Atya egyszülötte, nem teremtménye:
Egylényegű az Atyával,
Az Atya általa teremtett mindent.
Értünk emberekért,
Az üdvösségünkért,
Leszállt a mennyből.*

*Mondhatjuk, hogy „Hiszek az egy Istenben”?
(Itt is a sok „nak, nek” a könnyebb kimondhatóság kedvéért!)*

(Gondolom, hogy a „Hiszek az egy Úrban” sehogy sem megy. Esetleg így: „Hiszek a világ egyetlen Urában”. De itt csak azt akarjuk mondani, hogy egy Krisztus van, illetve az egy Isten után az egy Urat említjük.)

(Mondhatjuk azt, hogy „Általa lett minden, ami lett”? Így hübb lenne, de elég magyaros-e?)

Testet öltött a Szentlélek által
 Szűz Máriától:
 Emberré lett.
 Pontius Pilatus idejében
 Keresztre feszítették.
 Meghalt értünk és eltemették.
 Harmadnapra feltámadott
 A Szentírás szerint.
 Felszállt a mennybe és helyét
 elfoglalta
 Az Atya jobbján.
 Eljön ismét dicsőségben,
 Ítélni fog élőket és holtakat felett.
 És országának soha nem
 lesz vége.
 Hiszek a Szentlélek Úristenben,
 Aki élte a lelkeket.
 Az Atyától és a Fiútól származik Ő.
 Az Atyával és Fiúval együtt imádjuk
 és dicséjük.
 Ő szólt a próféták szavával.
 Hiszek az egy, szent, katolikus
 És apostoli Anyaszentegyházban.
 Egy keresztséget vallok a bűnök bocsánatára.
 Várom a holtak feltámadását
 És a világ újjáteremtését.
 Amen.

(Ez már az emberré levés folyamata. Értelmetlen tehát a „Szűz Máriától és emberré lett”. Nem?)

(Nem fordíthatjuk át egyszerűen a passivumot activumra. A katonák nem értünk feszítették meg. Értünk szenvedte azt el!)
 (Itt is elmarad az „és”. Nem így kell? A sok „és” hebraizmus!!!)

(A „fog” használható így? Vagy inkább: „Ítélni fog élőket és holtakat felett”?)

(Az „által”-t a magyar nem nagyon szereti.)

(Vagy az „újjáteremtett világ eljövételét”???)

Még egy-két kisebb szövegrész:

Pap: *Sursum corda! Emeljük fel szívünket!*

Nép: *Habemus ad Dominum. Felemeltük az Úrhoz. (Szerintem szörnyűség!!!)*

Pap: *Gratias agamus Domino Deo nostro! Adjunk hálát Urunknak, Istenünknek!*

Nép: *Dignum et iustum est. Méltó és igazságos.*

Ezekre még nem csináltam új szövegeket, nehezen találnék megfelelő szavakat. Az „igazságos” sem jó. Azt akarja mondani, hogy Istent jog szerint illeti meg a hála. Ezt nem jól fejezi ki az, hogy „igazságos”.

Még két szöveget csak latinul.⁶ Ezt a pap egyedül mondja:

Per ipsum et cum ipso et in ipso

Est tibi Deo Patri omnipotenti

In unitate Spiritus Sancti

Omnis honor et gloria.

Per omni saecula saeculorum.

Amen

Óáltala (Általa?), Óvele (Vele?),
 Óbenne (Óbenne?)

Tisztelünk és dicsőítünk Téged

Mindenható Atyaisten

A Szentlélekkel egységben/egyetemben?

Mindörökkön örökké. Amen.

⁶Mint Zsolnay a levél elején jelezte, másnap ennek a lapnak a hátoldalára még egyszer legépelte egymás mellé latinul és már magyarul is a szöveget. A rövidség kedvéért nem ismétlem meg ezeket a kétszer gépelt (latin) szövegeket.

Ezzel az imával azt akarjuk kifejezni, hogy Krisztus az egyetlen pap, az egyetlen közvetítő Isten és ember között, mintegy Benne kristályosodik ki az ember Isten felé fordulása, Istennek adandó tisztelete. Nagyon nehéz visszaadni, amit a latin mond: „in ipso est omnis honor”. Nem egészen fejezi ezt ki, hogy „tiszteletünk”.

A következő imádság a Miatyánkot követi, annak kiegészítése:

<i>Libera nos, quaesumus Domine,</i>	<i>Szabadíts meg, kérünk Urunk,</i>
<i>Ab omnibus malis,</i>	<i>minden rossztól:</i>
<i>Praeteritis, praesentibus et</i>	<i>A múlt, a jelen, a jövő minden</i>
<i>futuris,</i>	<i>bajától.</i>
<i>Et intercedente beata et gloriosa</i>	<i>A boldogságos és dicsőséges</i>
<i>Semper Virginis Dei Genitricis</i>	<i>Mindenkor Szűz Isten Anyja</i>
<i>Maria</i>	<i>Mária,</i>
<i>Cum beatis apostolis tuis Petro et</i>	<i>Szent Péter, Szent Pál, Szent</i>
<i>Paulo atque Andrea</i>	<i>András apostolod</i>
<i>Et omnibus Sanctis</i>	<i>És minden szented közbenjárására</i>
<i>Da propitius pacem in diebus</i>	<i>Adj kegyesen békét napjainkban. /</i>
<i>nostris</i>	<i>Adj békét a földnek?</i>
<i>Ut opere misericordiae tuae adjuti</i>	<i>Irgalmad őrizzen meg a bűntől</i>
<i>Et a peccato simus semper liberi</i>	<i>Mindenkor, és mentsen meg minket</i>
<i>Et ab omni perturbatione securi.</i>	<i>Minden zaklatástól.</i>

2. levél: Illyés Gyula 5 oldalas válaszána indigós másolata
1965. május 8-án.

Kedves Plébános Úr!

Kérésük zavarba ejt. Nem tudtam megtartani — ha ugyan valaha megkaptam is — a hit kegyelmét. De tisztelem s baráti érzésem Bálint Sándor iránt és hajdani minisztráns korom jó emlékei vonzanak a földadathoz. És az is: valóban nem közömbös, hogy milliók milyen szövegben szólnak anyanyelvük imáiban.

De csak nem adják föl az egész liturgia latinságát? Sokat jártam rossz lelkiállapotban is külföldön. De a mise latin szavai Bordeaux-ban is szülőpusztámat idézték föl bennem, egy mély közösség melegét.

A kívánt részletességgel nem tudok felelni, most is épp utazás előtt állok⁷ s lelkiismeretes munkára a nyár vége előtt nem is igen lesz alkalmam.

Amit így hamarjában, első tekintetre mondani merek, először is a Credo-ról:

Hiszek egy Istenben — annak idején azt jelentette, hogy a sok pogány istennel szemben hiszek egy, egyetlen egyben. Mai értelme ennek a mondatnak: bízom valamilyen istenben — tehát alapjában véve más. De megmásíthatjuk-e ezért az emberek fülében — az én fülemben is — élő szavakat? Ezt önökre hagyom. Ha nem törődünk ezzel, a helyes mai fordítása a Credo in unum Deum-nak szerintem ez:

⁷Illyés a kassai útjára utal, mely 1965. május 27-től június 2-ig tartott. Illyés Mária szóbeli közlése.

Hiszem, hogy egy az Isten,
(Hogy) mindenható Atyánk ő,
Mennynek és földnek
Minden látható és láthatatlan dolgoknak alkotója (világrahozója);
S hogy Jézus Krisztus a mi egyetlen Urunk,
Istennek egyszülött fia,
Atyja nemzése, mélyén az időknek,
Istentől Isten,
Világosságtól Világosság,
Nemzés, nem alkotás,
Az Atyával egylényegű,
Aki is mindent alkotott (Vagy is helyett: hát)
Aki értünk, emberekért
Üdvösségünk okáért
A mennyekből leszállt.
Szent Lélektől s Szűz Máriától
Megtetesülvén (Vagy: testet kapott)
Ember lett.
Meg is feszítettetett,
Pontius Pilatus alatt
Mégkínzatott és sírba tétetett,
De föltámadt a harmadik napon,
Miként megíratott.
S fölment a mennybe
S ott ül az Atya jobbján.
És visszatér ismét dicsően,
S lesz élők és holtak bírója
S uralma véget sosem ér.
Hiszem, hogy a Szentlélek
Igazgat és életet ad: (uralkodik vagy kormányoz)
Hisz/Mert az Atyától és Fiútól származik
Miert is az Atyával és Fiúval
Együtt imádjuk s magasztaljuk őt:
Ő szólt a próféták szavával.
Hiszem, hogy egyetlenként szent, katolikus
S apostoli az Anyaszentegyház.
Vallom az egyszeri keresztkedést,
A bűnök bocsánatára.
Várom a halottak föltámadását
S az eljövendő örök életet.

Ez az én értelmezésem, anélkül persze, hogy jártas volnék az exegetikában. De nem a legfontosabb tényező mégis az, ami a fülben régtől benne zeng? Ha ezt — a régít — tartják meg, az így lehetne:

Hiszek egy Istenben,
mindenható Atyában,

*minden látható és láthatatlan
dolgok teremtőjében.
Jézus Krisztusban,
mi legfőbb Urunkban.
Isten egyszülött fia ő... És a többi nagyjából, mint az imént.*

A *Gloria* fordítása tán még nehezebb. Az óhajt, a kívánságot a magyar tárgyesettel fejezi ki: jó napot, jó egészséget stb. A tárgy elé viszont ige kínálkozik. De ez a latinban nincs. A helyes tehát itt sem valósítható meg. Ez ugyanis ez lenne:

*Illesse dicsőség ottfenn az Istent
S békesség ittlen mind az embert,
Ki jóakarátú.*

De számot vetve a hagyomány kívánalmaival:

<i>Dicsőség ottfenn az Istennek, Békesség ittlen az embernek Ha jóakarátú. Téged magasztalunk, Téged áldunk, Téged imádunk, Téged ünneplünk. Dicső voltodért neked Hálálkodunk Úr Istenünk, ég fejedelme, Mindenható Isten Atyánk. Istennek egyszülött fia, Jézus Krisztus, Úr Isten, Istennek báránya, Az Atyának fia, Ki vállalod a világ bűneit,</i>	<i>(Vagy: Békesség ittlen a földön a jószándékú embereknek)</i>
<i>Irgalmazz nekünk. Mert csak te vagy a szent</i>	<i>(Vagy: Mert csak te vagy maga a teljes szentség)</i>
<i>Te csak az Úr, Te csak minden fölött a Fenség Jézus Krisztus, Egyetemben a Szentlélekkel Megdicsőülten az Atyával.</i>	

A kisebb szövegrészek. A *Sursum corda*-tól

*Föl, föl a szívet!
Föl, föl az Úrhoz!
Mondjunk hálát Urunknak, Istenünknek!
Méltán megilleti.*

✱

*Általa, véle, az ő révén
Övez tisztelet és dicsőség Téged,
Mindenható Atyaúristen
Egyetemben a Szentlélekkel
Mindörökkön örökké.*

✱

*Szabadíts meg, Urunk, esengünk,
Minden megtörtént, meglevő és
Megtörténhető rossztól/bajtól és
A boldogságos és dicsőséges,
Az azon szűzen istenszüllő Mária
És szent apostoljaid: Péter és Pál
Valamint András és minden szentek közbejárására
Adj békét kegyesen e kornak.
Óvj irgalmasan meg minden időben
A bűnöktől és biztosíts
Bennünket minden háboríttatástól.*

Kérem adja át Bálint Sándoréknak üdvözetem:

Őszinte rokon érzéssel,

Illyés Gyula

*3. levél: Zsolnay Béla géppel írott 2 oldalas válaszlevele
1965. július 28-án.*

Igen Tisztelt Illyés Úr!

⁸A Pen Club XXXIII. kongresszusát az akkor jugoszláviai Bledben tartották 1965. július 7-én.

Levelére, illetve műfordításaira rögtön kellett volna válaszolnom. De akkor elutazott és nem tudtam mennyi időt tölt távol. Aztán meg hallottam a Pen Club ülésére való kiutazását.⁸ Úgy gondolom, talán most már utoléri levelem és kevésbé zavarom.

Mindenekelőtt nagyon meg akarom köszönni készségét, amellyel kihasználva a rendelkezésére álló kis időt is, kérésünknek eleget tett. Nagy hálára kötelezett ezzel.

Ami a fordításokat illeti, szabad legyen őszintén bevallanom, mindnyájunkat meglepett azok élményszerűsége. És ez éppen el-lentétben látszik állni azzal, amit a levél elején a hit kegyelméről mondott. Ez utóbbiról nem akarok levélben többet írni.⁹ Csak leg-feljebb még annyit, hogy megítélésem szerint — ne haragudjon, hogy ilyen merész vagyok — nem jól látja önmagát.

⁹Zsolnay szavaiból
érződik, hogy tartott
a levélcenzúráról.

Az élményszerűség mellett a szakszerűség is meglepett. Jó he-lyen kopogtattam — volt nem csak az én megállapításom, hanem sokaké, akik a szöveget hallották vagy olvasták.

Persze más a lelkesedők gárdája és más a hivatalosaké. Sokan vannak a hivatalosak... Egyelőre még nem tudok semmi biztosit

mondani további munkánk rendjéről és módjáról és a szövegek sorsáról.

„Csak nem adják fel az egész liturgia latinságát?” Nos, ezzel érintette az egyháziak között is folyó problémázást. Jelenleg a liturgiában nem reform, hanem valóságos forradalom zajlik le. Végre átveszi a kat. Egyház a reformáció igazságait. Ez elsősorban jelenti a néppel való közösség megteremtését, a „klerikalizmus” felszámolását. Ez a liturgiában szükségképpen magával hozza a nép nyelvének bevonását. Ez a pozitívum a cél, nem pedig a latin nyelv elvetése. Lehetőleg mindkét nyelvet kell tudni használni.

A liturgiai megújulás gyakorlati végrehajtása persze megmutatja, hogy még mennyire nem vagyunk túl a klerikalizmuson... Még mindig nem a szakszerűség a fő szempont, hanem az, hogy pap-e az illető, vagy sem. További problémát jelent az a körülmény, hogy valószínűleg a mise összes szövegeit át fogják dolgozni, ahogy az összes akciókat is. Mondom, forradalom zajlik le a liturgiában és igazán csak a lényeg marad azonos.

Mindezek ellenére, vagy talán éppen azért nagyon szeretném, ha személyes találkozásra adna alkalmat. Azt írta, hogy a nyár végén már több ideje lesz. A dolog nem sürgős, mert Magyarországon minden ólomlábakon jár, no meg azért is, mert várjuk a teljes megújulást. Szívesen keresném fel Pesten is. Még inkább megtisztelne, ha ide egyszer kilátogatna. Piliscsabának ez az új része (volt Klotildliget) egyike a legszebb pestkörnyéki községeknek. Plébániámtól pár lépésnyire van a pilisi erdő. Tudom, hogy szereti a természetet. Talán pihenés volna zsúfolt programjában, ha egy napot itt töltené és egy sétát tennék az erdőben.¹⁰ Közben megbeszélhetnék a felvetett problémákat.

Természetesen én magam bárhová elmennék, ahol alkalmasnak találja. Augusztus második hetét Pannonhalmán töltöttem. Egyébként szombatot és vasárnapot leszámítva — augusztusban általában — szabad vagyok.

János pápa a zsinat által friss levegőt akart bebocsájtani az Egyházba és új pünkösdi csodát remélt. E reményben, úgy hiszem Isten szent emberének a jövőbe látása nyilatkozott meg. A pünkösdi csoda máris folyamatban van. Az Egyház megújulásán fáradozókat ma is részeknek nézik a „hivatalosak”. Tiszta hangjuk azonban mindenhol megértésre talál és új erő hatja át a lelkeket.

Azt hiszem, e pünkösdi csoda érintésétől az se maradhat ment, aki oly kifejezően tudta megírni a Szentlélekről, hogy „igazgat és életet ad”. Még ha néha úgy érzi is, hogy a hit senki földjén áll...

Nagy tisztelettel és őszinte nagyrabecsüléssel

Piliscsaba-Pilisliget, 1965. július 28.

Zsolnay Béla plébános

¹⁰Elképzeltető, hogy Zsolnay egy esetleges lehallgatás elkerülésére utal a magányos erdei sétával.

*4. levél: Zsolnay géppel írott 2 oldalas levele Illyéshez
1965. szeptember 4-én.*

Igen Tisztelt Illyés Úr!

Nem tudom, eljutott-e kezéhez a július 28-ról dátumozott levélem. Engedje meg, hogy most ismét felkeressem soraimmal.

A napokban beszéltem Mihelics Viddel, a Vigilia főszerkesztőjével. Ő nagyon szeretné a Vigiliában közreadni fordítását. Egész írógárdája nagy örömmel és tetszéssel fogadta a műveket. Én azonban kénytelen voltam azt mondani, hogy ehhez az Ön engedélyét ki kell kérnem. Igaz ugyan, hogy azzal a ténnyel, hogy liturgikus szövegeket fordított, eleve nyilvánosságnak szánt művet juttatott el hozzám. Ennek nyomtatásban való publikálásához azonban, úgy érzem, mégis az Ön külön engedélye szükséges.

Ezen publikálás előtt még valamit szeretnék. Nem volt időnk és módunk, hogy megbeszéljük azokat a szempontokat, amelyeket egy ilyen jellegű fordításnál szem előtt kell tartani. A szövegeknek megfelelő dogmatikus, liturgikus és biblikus analízisét sem bocsájthattam rendelkezésére. Most azt szeretném, ha a fordítás olyan változatban kerülhetne a nyilvánosság elé, amely már a fenti szempontokat is figyelembe veszi, amely ellen a felsorolt szakszempontok sem találnak kifogásolnivalót és így az első nyomtatás a liturgiában máris használható szöveget hozná.

E célból fordításait elküldöm a Budapesti Hittudományi Akadémia három professzorának, a dogmatikus, biblikus és liturgikus professzornak, hogy szakvéleményt mondjanak. Ezeket majd eljuttatnám kezéhez, hogy ezek alapján készüljön el a végleges szöveg.

Végleges? Milyen jó volna, ha ezen alapvető, közös szövegek kialakításához görög-katolikus, sőt protestáns részről is hozzájárulnának. Ha ugyan ők eljutottak már odáig, hogy a megkövesedett nyelvet élőbbé kellene tenni. Ők már századok óta használják a népi nyelvet a liturgiában. Imáink nem egyszer azonosak. Együtt kellene tehát azokat felfrissíteni. Persze ezt is azzal a tudattal, hogy tulajdonképpen minden generációnak, de legalábbis minden századnak újra kell írni a maga nyelvét. A latin nyelv használata éppen e szempontból volt előnyös. De ha a vallás él, és ha nem ragaszkodik ahhoz, amely tegnap még jó volt, akkor a népi nyelv használatának előnyei a vallási élet szempontjából mégis sokkal nagyobbak, mint a változatlan latin nyelv használata.

Milyen legyen az a nyelv, amely életízű, friss, modern, és mégis legalább egy kicsit időtálló; nem modoros, de mégis ünnepélyes?! Nos, kérem, ez volna éppen szakembereink és művészeink feladata. Nagyon szerettem volna e kérdésekről elbeszélgetni. Én persze nem vagyok illetékes, túl kicsi vagyok ahhoz, hogy érdemben tárgyaljak a kérdésekről, művészeket, szakembereket mozgósítsak, sőt a más egyházbeli testvéreket is felkérjem a közös munkára. De mindent megtennék, hogy ez valahol, valamilyen módon megtörténjék.

A modernség kérdése felveti azt, hogy mennyiben szabad régies kifejezéseket használnunk. A lelkipásztorok, főleg a gyerekek hitoktatói a legegyszerűbb nyelvet kívánják. A passzívumtól is sokan félnek. De éppen ez utóbbi dologban, lehet-e Krisztus passióját nem passzívummal kifejezni? Én a Hiszekegy legszebb sorai közé számítom e szövegét: „Értünk meg is feszítettett, megkínztatott és sírba tétetett.”

Hiszekegy?! A rövid apostoli hitvallásban nem változtatnám meg ezt, ahogy a Miatyánkot sem, mert ezek már *terminus technicusok*. De a mise nácieai hitvallásánál helyénvalónak tartom a megfelelő kifejezést. Persze megint az a kérdés, hogy a nácieai hitvallást akarjuk-e pontosan visszaadni, vagy pedig a mai vallási igényeket tartjuk szem előtt. Ez utóbbi szempontból így kellene írni: Hiszem, hogy van Isten. Hozzá lehetne fűzni: Egyetlen Ő és háromszemélyű. Utána kezdődhetne annak felsorolása, amit a személyekről külön-külön tudunk és hiszünk. „Mindenható Atyánk Ő.” Nem tudom, írhatjuk-e, hogy Atyánk? Az én Atyám teológiai magyarázata egyaránt a Fiú által való teremtésről beszél. Isten ugyan „kifelé” nem mint három személy, hanem mint egy Isten nyilatkozik meg. Mégis a teremtést az Atyának „tulajdonítjuk”, aki teremt a Fiú által. Persze a kifelé való egység megtörik a megváltásban, amelynek művében külön kapcsolataink vannak az egyes személyekhez. De éppen ez a megváltás, ez a természetfeletti, mely megtöri a természet rendjét, nem csak világunk természetének rendjét, hanem — ha szabad így mondani — Isten világának rendjét is... Ezek már messzemenő fejtegetések. Nem is akarok belebocsájtkozni. De nagyon érdekelni fog a szakemberek véleménye. Meggyőződésem azonban az, hogy nem sok változtatásra lesz szükség.

A magam részéről még csak egy kis apróságot. Kötőszóként gyakran szerepel „és” helyett „s”. Közös recitálásnál ennek akadálya van. Olyan szép ez a sor: S uralma véget sosem ér. Közös recitálásnál — pedig én már ezeket a szövegeket imádkozom a mise alatt hűveimmel — a „s” összeolvad és lesz belőle „suralma”. Több helyen van ez így. Én a legtöbb helyen egyszerűen elhagytam az „s”-et, mert nem okvetlenül szükséges, ha mondjuk. De a közös recitálhatóság szempontja szerint is át kell nézni a szöveget. A *Gloria* végén ugyancsak a közös recitálásban rosszul hangzik a „solus” „csak”-kal való visszaadása.

Kevésbé figyelembe vehető az ilyen megjegyzés: „Dicsőség-ottfent”, „békeesség-ittlent” — ez dunántúli dialektus. Az azonban már inkább számít, hogy az „ottfent-ittlent” nagyon helymegjelölő jellegű, amely a Gagarinok világában és a természettudományos gondolkodás előtérbe kerülésével félreértésre adhat alkalmat. Kérdés azonban, hogy ezt a frappáns egyszerűségű és gyönyörű ritmusú sorokat szabad-e ezért megváltoztatni.

A liturgikus szövegek fordítása nem egyszerűen műfordítás, habár okvetlenül műfordításnak is kell lennie. Sokrétű, türelmes, hosszadalmas munkát kíván. De a cél is nagy, amelyre használjuk. És milliók fogják mondani az egyszer elfogadott szövegeket. Még hozzá imában!

Amint megkapom a szakvéleményeket, rögtön postázni fogom. Arra kérem a professzorokat, hogy egy hét alatt készítsék el a szak-

véleményt. Mielics az októberi számban szeretné hozni a szövegeket. Szeptember második felében tehát időben el kell vele készülnünk. Természetesen műfordításai mindenképpen értékesek és a Vigília akkor is leközlne, ha a módosítás bármi okból elmaradna.

Igen megtisztelne, ha álláspontját közölné velem megfelelő továbbítás végett.

Öszinte nagyrabecsüléssel és tisztelettel
Pilisliget, 1965. szept. 4.

Zsolnay Béla

5. levél: Szépfalusi István¹¹ autográf levele Illyéshez Bécsből,
1970. 10. 12-én.

¹¹Szépfalusi István (1932–2000) bécsi evangélikus lelkész. Ebből a levélből is látható, hogy nem csak katolikus egyházi személyek figyelmét keltették fel az új fordítások.

Kedves Gyula Bácsi!

Az elmúlt napokban a Szent Anna-tónál, a Székelyföldön, Lacival Salzburgban, majd Kovács Istvánnal Bécsben sokat emlegettünk. Pista jól van, szorgalmasan dolgozik. Igen jó benyomásunk van róla — másokkal egyetemben.

Nagy kéressel hozakodom elő. Megkaphatnám az Apostoli-Hitvallás nemrég — a r. k. egyház felkérésére — elkészült új fordítását? Tudtommal így kezdődik: „Hiszem, hogy van Isten...”¹²

Tisztelettel, szeretettel

Szépfalusi István

¹²Téves, hiszen Illyés fordítása „Hiszem, hogy egy az Isten” volt.

Ui.: Karácsonyra jelenik meg újabb kötetünk.

6. levél: Hegyi Béla¹³ gépelt levele Illyés Gyulának a Vigília szerkesztőségének fejléces papírján 1972. augusztus 16-án.

¹³Hegyi Béla író, publicista, 1980 és 1984 között a Vigília főszerkesztője.

Igen tisztelt Gyula Bátyám!

Bizonyára nem titok előtted, hogy a Vigília születésnapod alkalmból megemlékezésre készül. Rónay főszerkesztő, aki több mint féléves betegségéből hál’ Istennek most már lábadozik, arra kért, írjak Neked ez ügyben.

A Te kedves és nélkülözhetetlen közreműködésedet is kérjük ehhez a számhoz, amit Pergel barátunk nagy horderejű Magyar Csillag-cikke már bevezetett.¹⁴ Kérünk Téged, hogy akár verset, akár prózát küldjél nekünk, ha teheted, legkésőbb szeptember 20-ig, mert a nyomda bizony minket is rettenetesen szorít.

Mellékelten küldjük átnézésre és javításra miseszöveg-fordításodat, hogy hibátlanul — beleegyezéssel — leközlhessük ugyan-csak ebben a számban.

Rónay György sok szeretettel üdvözl, jómagam szintúgy, és nagyon kellemes nyaralást kívánok. Küldeményedet előre is köszönve

¹⁴Pergel Ferencnek *A Nyugat utóda, a Magyar Csillag (1941–1944). A magyar szellemi ellenállás történetéből* címen írt tanulmányáról van szó, amely a Vigília 1972. 8. számában jelent meg.

Hegyi Béla
Budapest, V., Kossuth Lajos
Vigília

MI VAN MEG?

Azt hiszem, ez jó utolsó mondat lenne: sokunk életét megváltoztatta. Szinte mindenkiét, akinek tanára volt, gyóntatótyája, gyerekeinek megkeresztelője, vagy aki beült hétfőnként a bibliamagyarázataira.

Azt hiszem, tőle tanultam a legtöbbet a szövegek természetéről, arról, hogyan kell őket kézbe venni; a kis-próféták tanulmányozásával — mikor is? épp negyven éve — helyettesíthettem a bölcsészkart, kis túlzással szólva.

Azt hiszem, nem okvetlenül jó ötlet minden bekezdést „azt hiszem”-mel kezdeni, erőszakosnak erőszakos, bravúrnak kérdéses. Van egy ilyen mondata: „A bravúr kötelező.” — de az másra vonatkozik. Azt hiszem, arra, hogy minden tőlünk telhetőt meg kell tennünk (azt már elfelejtettem, minek az érdekében), és akkor majd több is telik tőlünk. Önmagunkat a hajunknál fogva fölemelni — mint minimum.

Azt hiszem, az előző bekezdés jelezte megtorpanásról jutott az eszembe, hogy talán nincs írásom, de könyvem bizonyosan nincs, melynek írásakor ne jutott volna az eszembe. Ez hol segített, hol nem. Ha egyszer nyolcvanéves leszek, ha, akkor erről bővebben is fogok írni, gondolom most.

Lassan egyidősek vagyunk (nyugdíjasok, nemde?), de azt hiszem, most már örökre megmarad valami a tanár-diák viszonyból. Ami szép is, és kicsit vicces is.

Azt hiszem, elsőre senki, aki személyesen ismeri, nem gondolt úgy rá, mint valakire, mint egy kiváló emberre, aki ezt meg ezt csinálta, a finom irodalmárra, aki oly sokat tud Pilinszkyról, és erről pontosan, érzékenyen tud hírt adni, vagy a tudós biblia-szakértőre, aki természetesen mindig a legújabb kutatások ismeretében beszél, vagy a nagy tekintélyű szerzetesre, hanem — hanem a viszonyaiban gondolunk rá. Mintha azonosnak tekintenénk őt azzal az ezerféle viszonytal, amely az egyes emberekhez fűzi.

Ha beszél, mindig „hozzánk” beszél, ezt látjuk. És azt látjuk, még talán kis, mulatságos féltékenységgel is, hogy hány és hány embernek jelent ő sokat. A minap több ezer kilométerre Budapestről (gyorsan megnéztem az interneten: 1458 km és 350 m, ám ez példázatunk fényét nem

homályosítandja) találkoztam valakivel, akiről hamar kiderült, hogy a piaroknál végzett, ez már elég lett volna a közösségiség érzéséhez (ahogy például a világ bármely pontján egy misén), de amikor — azonnal — kiderült, hogy a Jekó is tanította, mert azt *üstöllést* mondjuk ilyen alkalomkor, mintha kitüntetésként hordanánk, mintha ez minket dicsérne, akkor már úgy néztem rá, mint ha régóta ismerném. Mintha közünk volna egymáshoz. És valóban.

Olykor, régebben, amikor láttam a fáradtságot az arcán, vagy nem is csak az arcán, hanem mindenén, a tekintetén, a testtartásán, a hangján, azt gondoltam, föleszi őt az iskola, ezek a „kapcsolatok”, és így nem marad ideje, ereje, semmije arra a másra, arra a fontosra, ami ő volna valójában. (Kicsit úgy gondoltam erre, ahogy a mamámra: „fölszabáltuk anyánkat”).

De ez nem így van. Amit látunk, az az ő valódi valósága, ez a „jelkőség”, amely, alig túlozva, befonja az egész világot: éppen azon emberek által, akik ismerték, ismerik őt, őriznek egy mozdulatot, egy mondatot, egyáltalán az élőszóban való fogalmazás utánózhathatlan bravúrájának élményét, a szemek hunyorgását, amely humor és ironia és öröm kifejeződése. Vagy a száj csüggedt hajlását, amely lehet csalódás, vereség, sőt szigor, ritkán düh jele.

Azt hiszem, inkább rajzolnom kéne, mint írni róla, de nem tudok rajzolni.

Sok mindent megtanulhattunk a gimnáziumban, ott a Mikszáth Kálmán téren. Tudásról, igazsággosságról a mi osztályunk Kincs tanár úrtól vagy inkább által tudott meg a legtöbbet. Hogy mi is egy tanár, a tanárság ideáját, azt Jelenits tanár úrtól, tudás, szeretet, szigor, megértés, tisztelet, lelkesedés, hit, vagyis hitelesség. Ő valamiképpen mindig az Egészről beszélt és beszél, arra figyelmeztet kimondatlanul, hogy az Egészre figyeljünk. De nem prédikál (kevés pap tudja ezt elkerülni, szakmai ártalom), hanem mindezt konkrét, kicsi dolgokon keresztül mutatja. Munkával, munka által. Mennyi jelét látni ma a hit üres gögősségének. A hívót a hitetlenség, a hitelent a hit kísérti, mondja ő. A hit nem fegyver (különösen nem bunkó), hanem alázat és öröm és köszönet: ezt látni rajta, benne, általa. Nagy tanítás, nagy szerencse annak, aki megérti.

Ottlik mondatát halljuk: minden megvan.

Ezt mondja nekünk ez a nyolcvan év, ezt a Mindent. És még valami nyugalmat is — hát adni nem okvetlenül ad, de mindenestre kínál és mutat. Kevés olyan élet van, amelyre gondolva első szavunk a köszöneté. Ezt az életet köszöntjük most.

Megnéztem egy szótárban a boldog szinonimáit. Nem valami jó szótár, ezt írja: zavartalan, problémamentes, jókedvű, derűs, vidám, jó kedélyű, mosolygó. Camus szerint ilyennek kell elképzelnünk Sziszifuszt, boldognak. Hát akkor e köszöntés írásakor ilyennek kell a munkája révén Sziszifuszhoz közelálló köszöntőt is elképzelnünk.

ESTERHÁZY PÉTER

PISTA

Nem illendő a 80 éves — ki hiszi el? — Jelenits Istvánt Pistaként aposztrofálni, de így, Pistaként ismertem meg, s azóta is erre a megszólításra áll a szám. Pista? — kérdik a fiatalabbak elkerekedő szemmel. Számukra ő a tanár úr. Nem professzor, annál több: tanár! Hány és hány generációnak volt tanára! Hány piarista diák emlékezetében jelenik meg a kicsit mindig mosolygós arc, amelyet csak akkor barázdáltak szigorú vonások, ha a gyerekek nem szabályosan sorakoztak föl az osztályterem előtt. Hányan vannak, akik szívükben őrzik szavait, életre szóló útmutatásait!

Apám mesélt róla először. Franciát tanított abban a legendás osztályban, amelynek a szerzetesrendek szétverése előtt Simon Sándor — ez megint túl hivatalosan hangzik, sokkal pontosabb és hitelesebb így: Satya bácsi — volt osztályfőnöke, de érettségijükre már Somogyi tanár úr vezényelte őket. Apám ült az első padon, és a francia irodalomról elmélkedett. Néha dolgozatot íratott, s itthon, íróasztalánál javította a szövegeket. Az egyik apró betűs mindig hibátlan volt. A jobb felső sarokban a név: Jelenits István. Később ismertem meg alaposabban. Hozzá tartozott még egy kifakult anorák s a középkort is megért aktatáska. Talán most is azt használja.

Mindnyájan ismerünk olyan embereket, akik tüstént búvőkörükbe vonnak. Az impulzívabbak úgy mondják, lenyűgöző hatást tett vagy tesz rájuk. Pistára ez megint pontatlan jellemzés volna. Hitelesebb, a valóságnak inkább megfelelő a „búvőkör”. A vonzás, amely az istenhit természetes jelenlétével és reményt adó erejével áthatott.

Sokféleképp szoktunk Istenről beszélni, Hozzá közelíteni. Pista emberként szól róla, emberként közelíti meg, s arra késztet, hogy emberségünk értékeit mozgósítsuk hitünk kifejezése közben, és tanuljunk meg figyelmesen széttekinteni magunk körül, hogy meglássuk a

világ értünk való szépségeit, s a másik ember szemében gyülekező könnyeket, amelyeket jó szóval, részvéttel talán letörölhetünk arcáról.

Nagyon érdekes beszélgetést olvashattam a *Nők Lapjában*. A születésnapost Szegő András kérdezte. Érdeklődött, túrázik-e még, vagy az idő előre haladásával kevesebb lehetősége adódik a nagy kirándulások szabadságának átélésére. Íme a válasz: „De jött más helyette! Ott az erdőben teleszívta a tudómet friss levegővel, és elnézegettem a virágokat, leveleket. Olyan szépségeket fedeztem fel bennük, amelyet korábban, amíg buzgón a kilométereket róttam, soha!”

Megy az idő, de életünk minden szakaszában szembesülhetünk Isten jelenlétével életünkben vagy a történelemben, és keze nyomával a természetben. E folytonos jelenlét megtapasztalására nevel bennünket Pista, s ez az egyik összetevője a személyiségéből, beszédeiből és írásaiból sugárzó... — itt most elbizonytalanodom, nem találom a megfelelő szót. Ismét rá kell döbennem: a szavakat sokszor a csend hitelesíti. Emberséget kellene mondanom, abban az értelemben, ahogy ezt a fogalmat a klasszikusok magyarázták: „Milyen szép embernek lenni, ha az ember igazán ember!” Ám az „igazán emberi” átlelekesíti, főlemeli az a többlet, amivel hite erősíti. Ebben az értelemben merném Pistát embernek nevezni. Alighanem ezt igazolja könyvei közül a számomra legkedvesebb címe is: *Élet és evangélium*. Saját használatra úgy értelmezem e címet: életünknek az adja az igazi tartalmát, hogy naponta szembesülhetünk a jó hírrel, amely mindnyájunknak, de nekem személyesen is szól.

Az ember életét sokszor tévutakra vezérlik rossz tulajdonságai. Ahogy Gárdonyi Géza írja az *Ida regénye* bevezetésében „Sötétben állunk néha, magunk se tudva, hogy kerültünk belé. Csak mereszgetjük a szemünket, csak tapogatódzunk, bizonytalankodunk. És a szívünk hűledez: — Merre? S véljük, hogy semerre.” Gyakran azt sem érezzük, „hogy egy láthatatlan jóságos kéz van a kezünkön. Vezet.” Ennek a jóságos, szerető kéznek érintésére ismerhetünk Pista műveiben és szavaiban. Mediátor. Hidépítő. Pontosan ismeri a modern teológiát, de azt is tudja, hogy az esendő ember csak az egyszerű szavakból ért. Azon a nyelven, amelyen Jézus mondta példabeszédeit. Ezekkel az egyszerű szavakkal vezet bennünket a szeretet ösvényén. Nem hiteget, nem mondja, hogy kéjtudásra indulunk. Kinek-kinek fel kell vennie keresztjét. De azt is tudatosítja, hogy a jó cél felé haladva ez a kereszt nem sebzó.

Pista legtöbb könyvéről írtam. Pontosabban: írni próbáltam. Valami mindig hiányzott. Ma sem tudom pontosan, mi, de hiányzott. Talán csak az a szelíd, mindenkor biztató mosoly, ahogy ránk

tekint. Mintha azt mondaná: gyerünk, tovább! Erre nem leltem alkalmas szavakat. Alighanem a meditáció csöndje hiányzott. Erre azonban nincsenek szavaink. Esetleg a misztikusoknak. De hol vagyunk mi a misztikusoktól?...

A tanító Jézus kudarcairól is beszélt. Minden tanítónak, a legnagyobbaknak is vannak kudarcai. De Pistában sosem éreztem csüggedést. Sokszor próbáltam analógiáját megtalálni az irodalomban. Nem egészen ok nélkül, hiszen versmagyarázataiból az irodalmárok is sokat tanultak, s amíg gimnáziumban taníthatott, legendás irodalomtanár volt. Legtöbbször a csendes, szerény Tóth Árpád jut eszembe. Van azonban egy óriási különbség kettejük között: a költő szomorkásan tudomásul vette az emberi lelkek között lévő, szerrinte áthidalhatatlan távolságot, Pista viszont összekapcsolja és a kölcsönös szeretet jegyében vezérli a Cél felé a lelkeket. Mindenfajta érzélgősség nélkül, komolyan, önkritikus gondolkodásra készítetve. Tudja, hogy haladásunk közben elbukunk. Ilyenkor szelíden, halkan ismétli a jól ismert szavakat: „Kelj föl és járj!” Nem a testtel tesz csodát, csak arra figyelmeztet: indulnunk kell, különben megbénít az a jeges úr, amelyről a költő írt.

János evangéliumából idézi Jézus és Fülöp beszélgetését. Az apostol arra kérte a Mestert, mutassa meg az Atyát, egyébre nincs is szükség. A papi hivatás nagyszerűsége abban rejlik, hogy elkötelezettje megmutatja nekünk az utat, amelyen a Szentháromság felismerésig juthatunk, s ez az ismeret adja életünk értelmét, célját. Az útra indulónak a terepet ismerő vezetőre és jól tájékoztató útikönyvre, itinerre van szüksége. Ilyen vezetője Jelenits István, az itinert pedig könyvei jelképezik. Ismeri a buktatókat, tudja, hogy szívesebben haladnánk a szerpentinén, lassacskán, panaszosan meg-megállva. Ismeri a gyengeségeinket, nem űz, nem hajszol, csak újjával mutat fölfelé, ahol az út célja rejlik. Igen, arra kell mennünk. Csak arra érdemes.

Észre sem vesszük, mennyire megrontja hallásunkat a világ lármája. Sokan abban a félreértésben élnek, hogy Jónás próféta módjára harsogva, dühödten kell képviselniük a rájuk bízott küldetés lényegét. Az ilyen prófétákat kinevetik, ahogy ez Jónással is megese. De aki csöndesen szól, az csöndet teremt, s ez a csönd a lélek csöndje, amely mégis visszhangzik bennünk. Így születik meg lelkünkben az ünnep, amelyet Pista Nagy László *A vasárnap gyönyőre* című nagyszerű költeményének soraival jelenít meg: „Vasárnap, itt vagy és tudjuk, fáradtak ünnepe jött, / görbedők egyenesednek fölséges színed előtt. (...) Véres a hat nap, de lásd, a késélen szállt sikolyok / s parabolái a vérnek újítják meg mosolyod. / Gyilkolod magadat is, hogy holtodból újrászűless, / azért vagy főnix-

madár, hogy vasárnap ihass-ehe. / Ó mennyi-szer meg kell halni egy pici vasárnapért, / s hány-szor a távoli szépért, amit egy eszme kimért!”

Ünnepi érzést kelt szívünkben Pista. Megyek is a telefonhoz, hogy meghívjam, s terített asztal mellett halgassuk, amint egy szebb és igazabb élet hírnökeként deríti ránk mosolyát. Reméljük, még sokáig.

RÓNAY LÁSZLÓ

„...UTOLSÓ BÖLÉNYEK EZEK”

Akiről írok, annyi idős, mint az apám. (Apám se-bész, kórházigazgatóként dolgozott. A gyerekkori ministrálások óta nem jár templomba, hithű párt-tag volt, most is az — utódpárt-tag; három Trabanttal és két infarktussal csinálta, csinálja végig. Még azok is röhögtek rajta, akikért dolgozott. Nem voltunk külföldön nyaralni és nem volt nyaralónk se — Jókai- meg Gárdonyi-sorozat a könyvespolcon, és anyámnak a zongorája az ágy mellé. Gyerekkoromban egy szombati munkanap délutánján apám beültetett hátulra a trabiba, és a csomagtartóban halkan prüsszkölő két tyúk társaságában elvitt Héhalomba egy parasztasszonyhoz, akinek aztán mosolyogva visszaadta a nagyanyám által meggondolatlanul elfogadott szárnyasokat. /Előtte persze nagyanyámat szépen helyrerakta.../ Apám többre tartotta a tisztas Trabantot az ilyen-olyan csirkéknél, fehér borítékoknál. Harmincéves lehettem, amikor először eszembe jutott ez az akkor már húszéves történet, apám máig világító belső ereje, meg apám apja, aki negyven évig volt szomorú kántortanító közvetlenül a tyúkmizériás Héhalom melletti Palotáson.)

A berettyóújfalui Jelenits Istvánt csak húsz éve ismerem (jelentem instállo!) — harmincéves voltam akkoriban, most lassan ötven. Van vele kapcsolatban jó, rossz — miatta jó, miattam rossz. Az alakuló Pázmány Esztétika Tanszékét kellett megtartania akkoriban a vállán, a szemüvegén, a tekintetén, a fényvillanásán annak a kerek szemüvegének. Hatvanévesen magabiztosan, kezdeményezőkésszeggel és láthatatlan erővel. Amolyan partvonalas, kisdud reformátornak látszott a rendszerváltás utáni nagy, nekiveselkedős bölcsészátalakulások idején. Aztán hamar kiderült, nem olyan volt, mint mi: olyanok voltunk akkor is, mint megannyi kistarzan, vertük a mellünket, hogy no végre, ki, ha nem mi. Ó meg csak álldogált a zsebterminátorok mögött, mögöttünk, és hallgatott, várakozott és mondta, hogy csinálj, csinálj csak. Persze azt lehetett tudni, hogy pap-ság, piaristák, Pilinszky, biciklitúrák, hittan-magyar: 6:3, provinciális is volt vagy kétszer, meg tanított mindenkit, gödi asztalos tanoncot, író,

mérnököt, püspököt, de mégis, nem értettük a lát-
szólag sehova vissza nem vezethető mosolyát,
istenkísértő magabiztosságát. Sokan mondták
nekem, hogy nem lesz a Pázmányon úgyse eszté-
tika, de ha Jelenits belefogott, akkor megyünk,
gondoltuk mi (ahogy egyik kissé gúnyos kollé-
gánk mondta ránk): „nyeretlen két évesek” is. Tud-
tuk azt is, hogy síksándor, Szegedi Egyetem, meg
ilyesmi, és hogy itt nem velünk és nem is vele kez-
dődik ez az esztétika-buli — de mégiscsak ilyen
egyszerűen? Addig (de azután) se forgott egye-
temi tanárikban, nem volt jól értesült akadémia
ügyekben, nem is ismerte azokat, akiknek nekünk
előre kell köszönni. És mégis, vagy tán épp ezért,
közben lett tanszék, és a hétköznapi vergődé-
seiben igazolódott a partvonalas pozíció, a hall-
gatás, a nem mutyizás, a kivárás, a várakozás. Ez
az egész Pázmány húsz év neki a nyolcvanból,
előtte-közben utána a piarista évtizedek, no és
mindehhez só-bors-paprika — mindez együtt,
amit ma országszerte Jelenitsnek mondanak.

1996-ban ültünk egymással szemben kétszer
két-két órát; kérdezgettem arról, hogy mi az, hogy
értelmiségi, hogy keresztény értelmiségi, hogy
egyházias értelmiségi. Az analóg magnó berre-
gett, surrogott, beült csöndjeink közé, mint a jövő
üzenetes jelenléte: itt van előttem a huszonhárom
oldal és csak pár sort fogok belőle ide idézni, in-
kább csak azért, hogy ahogy oly gyakran, most is
ő segítsen ki a tanácstalanságaimból. Persze nincs
ő ezzel egyedül, van, vannak még arcok, nevek,
sorsok, tanúságok, hűséges csöndek és teremítő
megszólalások — sorstársak a magyar ugaron:
Nemeshegyi Péter, Nyíri Tamás, Lukács László,
Fila Béla, Pálos Antal, Vasadi Péter és még sokan,
akik számunkra olyan „bölények”, mint Je-
lenitsnek Takács József, Sik Sándor, Rónay György
vagy épp a sokat-vert, mosolygós Endrédy Vendel
lehetett. És ahogy mi is csak olvasunk Takácsról,
Endrédyről, úgy fognak majd valamikor olvasni
Jelenitsről, Filáról és a többiekéről. Nem tudom,
most éppen kinél, hol és milyen digitális magnók
veszik hangtalanul az aktuális (mert az mindig
aktuális) bölényvonulás kitérőit, gázlóit, de ez a
huszonhárom oldal már itt van annak a bizalom-
nak a jeleként, hogy egy be nem fogható erő, böl-
lény-idegenség, mégis otthonos tekintet mege-
gedte tizenhat éve, hogy megvakarhassam a hátát,
megsimogassam szemei között az orrát. És mind-
eközben nem tiport el, nem tett tönkre, még csak
fel sem horkantott — helyette helyet adott a törté-
neteiben, az életében.

Horkantani máskor szokott, akkor, ha nem úgy
csináltuk, ahogy kérte, ha nem ment időre valami,
ha nem volt meg az ígélet. Szólt a hőzöngésért, a
nem elég finom egyszerűsítések ellen, és mindig
csavart egyet a dolgokon. Szeretett, szeret tizen-

kilencre húzni: tanácstalanságok, ötlettelenségek
közepette, amikor mindenki csak a sarokban álló
szemetest, vagy a cipőorrát nézegette, szeret, sze-
retett elmosolyodni, és az általa kikényszerített
csendbe bedobni valami teljesen el nem képzel-
hető, ami aztán a kimondáskor persze már ma-
gától értetődőnek tűnik. Csakhogy ehhez az
úthoz, az elképzelhetlentől a magától értetődőig
kellettek ezek a csöndek, az a várakozás, amiben
Tanár úr otthon volt, amiben otthon van. Az ott-
honos csönd azok körül épül ki, akik az elégnél
többet vannak egyedül, akik nem dolgoztatnak
másokkal, akik megszokták a „lélek természetes
imádságát”, a csöndet, akik nem túlköltetnek
maguk előtt, ha imádkoznak. Ugyanígy közleke-
dik, ahogy imádkozhat — fal mellett. Télen fején
a sapka, fej konokul lehajtva, balkézbe a táská (a
jobb néha kell az örömteli és a kéréstlen kézfo-
gásokhoz), előrehajló test, mintha előbb ott
akarna lenni a feje, mint a lába. Aztán megérke-
zik és előveszi a táskából a magány gyümölcsseit:
verselemzéseket, egyetemi előadásokat, egze-
getikai elmélkedéseket, lelkigyakorlatot, prédí-
kációt, és persze egy-egy új könyvet, antikvá-
riumból, könyvesboltból. Azok, akik látták a
szobáját, tudják, hogy minden négyzetcentimétert
ural: akármelyik polc, könyvrakás alól pillanat
alatt kiveszi az épp szóba hozott kötetet, megta-
lálja a frissen főzött teához a cukros dobozt.

Ahogy mindig, élünk valahol, valakikkel, va-
lakik ellenében, valakikért, úgy neki is élnie kel-
lett. Az ötvenes évek elején magyar irodalmat ta-
nulni, piarista novíciuskodni, nemcsak manapság,
de már akkoriban is önmagában magyarázgatni
való létállapot lehetett. Ebben a kettősségben; a
szellemi munka és a lelkipásztori elköteleződés tá-
gasságában lakta be Jelenits a maga világát. Egy-
szerre két irányba tájékozódott: egyetemi könyv-
tárakban, előadótermekben, szövegek, életművek,
magyar és idegen nyelvű irodalmi munkák, il-
letve patológiai, egzegetikai, dogmatikai írások
felé kereste saját hangját, szavait. Ugyanez külső
életének akart és nem akart díszleteiben: egyete-
mista, bölcsész, irodalmár, esztéta, illetve piarista,
diákgimnáziumi besegítő, majd tanár, kirándu-
lás- és rendezvényszervező, hittanár, provinciá-
lis. Ehhez a kettősséghez egyensúlyérzék, ízlés
kellett. Megy is neki, nem hadakozik, nem keres-
géli a szabályát, nem akar csatát nyerni. Nem ke-
veri a fegyvernemeket, nem veszi le a lábáról sem-
milyen bravúr. Irodalmárként is pap és papként
is irodalmár. Neki az egész háború kell. Ambi-
ciózus: első akar lenni, igyekszik, élvezi a harcot
— ehhez persze először szolgálni kell, és ha lehet,
minél többet, minél többször. Ezért ugyan még
nem első, de már szolgál — a szolgálatban köz-
ben elfelejtette (vagy csak nincs rá ideje), hogy va-

laha első akart lenni. Utolsónak kell lennie az elsőnek. Az elköteleződése ellenére koncentrált, hirtelen lehet, hogy nem tudja, épp melyik munkájába csöppent a száz közül, de ha „beleérkezik”, azonnal, no jó, egy másodperc alatt otthon van benne, felkészülten, összeszedetten — ahogy a magnónak mondta: „a tanároknak, nekem is bizonyos mértékben jót tett az, hogy bokán rúgtak, ha felszólaltam valahol, mert akkor a gyerekekre fordítottam ezeket az energiákat. A külső szerepléstől egyenesen el is voltunk zárva és ez egy áldott bezártság is, mert minden szellemi energiánkat a diákjainkra fordítottuk és ezt meghálálták. A diákok figyelme sokkal szórtabb lett, ők sok olyan szellemi lehetőséget most megtalálnak, amit húsz évvel ezelőtt nem talált meg senki. Akkor én vittem el a gyereket Krakkóba, most pedig ő megy el Alaszkába fotózni.”

Ehhez a koncentráltáshoz hozzátartozott az az állandó fegyelem és figyelem, amivel a dolgokat végbe lehetett vinni: „Kecskeméti tanár koromban kerékpároztam és az volt az ambícióm, hogy azokat a gyerekeket, akik odakerülnek, a maguk szűk világából kivezesse, és hogy legalább addig, amíg enged a poráz, addig elvigyem őket. Akkor, a hatvanas években már lehetővé vált, hogy a Felvidékre, vagy népi demokratikus államokba közönséges útlevelemmel eljussanak. Kaszára el lehetett menni. Szerveztem egy túrát, mindenki szerzett útlevelet, és aztán Uram bocsá’, elmentünk Csehonsztovába, vagy elmentünk Krakkóba. Amikor Krakkóba elmentünk, utána minden egyes gyerekhez a nyáron ketten az ÁEH-ből elmentek, Hódmezővásárhelyre is akár, és megkérdezték, hogy mit láttak az úton. Azt mondták nekik, hogy az egyház helyzete ott más, mint nálunk, abból, hogy ezt ők ott látták, abból ők azt ne következtessék, hogy a történelem kerekét vissza lehet forgatni, mert a történelem arra megy, amerre mi megyünk, és nem amerre a lengyelek. Szabadon működünk, viszont iskolaként nem mehettünk volna, de nem kértem senkitől se engedélyt, hogy elmehessünk Lengyelországba. Azt mondtam, hogy gyerek, te is egy állampolgár

vagy, kérdd ki az útleveledet, ami mindenkit megillet, és ezzel szépen elmegyünk Lengyelországba. Akkor elmentünk, de egyenként utánunk jöttek és egyenként ellenőrizték a gyerekeket, és megtanították, hogy mi a magyarok istene. Ebben éltünk, és ezt nem prédikálhattam el egy következő vasárnap. Nem tiltakozhattam ez ellen, természetesen kellett vennem. A hívek sem tudták, hogy én éppen miután megyek prédikálni.”

Jelenits megkötözött lábú versenytáncos — de rettenthetetlen ólomkatona is. A nagyok közé tartozik, ahogy ő mondta másokról: „a nagyok, Takács József professzor, elszigetelődtek, ő elment a Bükkbe és ott vitatkozott a pártitkárral, győzködte a parasztokat, aztán meghalt. Maradt egy-két nagy, de nem tudott a szellemi rangjához méltóan szerepelni, a közéletben helyet foglalni. Utolsó bölények ezek, akik aztán belepusztultak. Utána pedig már nem derült ki, hogy ki mennyit ér, hogy mennyire érdemes odafigyelni rá. Nem volt fóruma, hogy ez megmutatkozzék. A szellemi élet se figyelt rájuk. Nem igazolta azt semmi, hogy merre kellene menni. Ez fura akusztikát teremtett.”

„Fura akusztika.” Nem gyilkolás, nem torokkitépés, nem köröm alá szögelés, de nem is szájalás, erőlködés, lusta hőzöngés, hősködés, hanem fura akusztika. A fura akusztika különbözteti meg a szentet a hőstől — valahogy másképp működik, mást tart fontosnak, akár ugyanazokkal a szavakkal is, de mást mond. Hogy mi lehet a különbség a hős és a szent között, tőle tanultam meg. És azt is, hogy akkor szabadna csak írni, ha van mit, és nem akkor, amikor kellene. Az biztos, ha leszek még tízéves és lesznek Trabantok is, akkor majd apámmal elpöfögünk Jelenitshez és egy jó tea mellett megbeszéljük, eldiskuráljuk, hogy mi is történt itt velünk ebben az elmúlt ötven, nyolcvan örökkévaló évben. Aztán beülünk a hátsó ülésre és röpdülünk — „ott röpdül a trabim az éjben”.

LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS

SOMMAIRE

BÉLA TARJÁNYI: La naissance de Jésus dans les évangiles

KARL RAHNER: Les éléments de la spiritualité dans l'église de demain

Mon credo

- Réponses de personnalités de la vie culturelle hongroise à l'enquête de Vigilia

Hommage à István Jelenits SchP pour son quatre-vingtième anniversaire

- Écrits de Péter Esterházy, Ákos Lázár Kovács et László Rónay

INHALT

BÉLA TARJÁNYI: Die Geburt Jesu in den Evangelien

KARL RAHNER: Elemente der Spiritualität in der Kirche der Zukunft

Mein Credo

- Antwort auf die Umfrage der Vigilia bei bedeutenden Persönlichkeiten aus dem ungarischen Kulturleben

Laudatio für den achtzigjährigen István Jelenits SchP

- Schriften von Péter Esterházy, Ákos Lázár Kovács und László Rónay

CONTENTS

BÉLA TARJÁNYI: The Birth of Jesus in the Gospels

KARL RAHNER: The Spirituality of the Future Church

My Credo

- The Answers of Outstanding Hungarian Personalities to the Inquiry of Vigilia

Homage to István Jelenits SchP on his 80. Birthday

- Writings by Péter Esterházy, Ákos Lázár Kovács and László Rónay

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Gyomai Kner Nyomda Zrt. Felelős vezető: Fazekas Péter vezérigazgató

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekkszámla száma: OTP.

VII. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: 2013. évre 5.340,- Ft, fél évre 2.670,- Ft, negyed évre 1.335,- Ft. Előfizethető külföldön a

KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 18.040,- Ft/év vagy 98,- USD illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10–14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 500 Ft

VIGILIA

*Minden kedves Olvasónknak
áldott Karácsonyi Ünnepeket
kívánunk!*

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- A Vigilia pályázatának nyertes írásai
- A Hit Éve
- Buda Attila, Gáspár Csaba László,
Hámori Antal, Makai Péter, Nacsinák Gergely,
Puskás Attila és Szénási Zoltán tanulmánya
- Adonyi Sztancs János, Babiczky Tibor,
Csarnai Attila, Dobai Lili,
Halmai Tamás, Lackfi János,
Wisława Szymborska és Tarbay Ede írása

Nemzeti
Kulturális
Alap

9 770042 602128